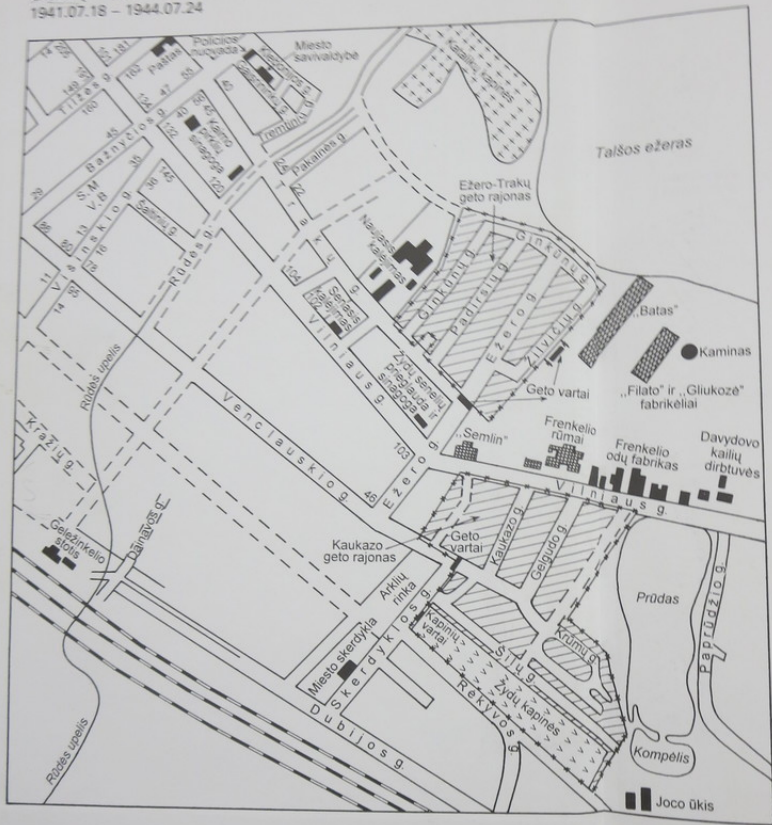

ŠIAULIŲ MIESTO ŽYDŲ GETO PLANAS
1941.07.18 – 1944.07.24

Almanacho „Žydų muziejus“ priedas
Приложение к альманаху «Еврейский музей»
Supplement to the almanac "The Jewish Museum"

Šiaulių getas: kalinių sąrašai

Шяуляйское гетто: списки узников

The Šiauliai Ghetto: Lists of Prisoners

1942

VILNIUS

Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus
2002

Leidinio remėjai / Спонсоры издания / The preparation and publication of the volume was supported by: the Conference on Jewish Material Claims Against Germany, Inc., USA; the Memorial Foundation for Jewish Culture, USA; the Holocaust Memorial Museum, Washington, USA; the Jewish Genealogical Society of Great Britain. We also express our greatest gratitude to Judith M. and Alan M. Bernstein, USA; Hedy and Eric Page (Pagremanski), USA; Dr. David S. and Marlene E. Nourok, USA; Dr. Saul W. Issroff, Great Britain; Sarah Karn, Canada; Nathan Katz, USA, and others.

Sudarytojos – Irina Guzenberg, Jevgenija Sedova
Redakcinė kolegija – Dalija Epšteinaitė (vyriausioji redaktorė), Leiba Lipšicas (konsultantas), Irina Guzenberg, Svetlana Šatalova, Nijolė Kvaracijūtė, Rytis Trimonis
Programinis aprašymas – Vadimas Gegužinskis
Duomenų bazės uždarymas – Viktorija Sakaitė, Irina Guzenberg
Составители – Ирина Гузенберг, Евгения Седова
Редакционная коллегия: Далия Эпштейнайте (главный редактор), Леиба Липшиц (консультант), Ирина Гузенберг, Светлана Шаталова, Нийоле Кварациюте, Ритис Тримонис
Програмное обеспечение – Вадимас Гягужинскис
Заполнение базы данных – Виктория Сакайте, Ирина Гузенберг
Compiling authors: – Irina Guzenberg, Jevgenija Sedova
Editorial board: Dalija Epšteinaitė (Editor-in-chief), Leiba Lipshitz (consultant), Irina Guzenberg, Svetlana Šatalova, Nijolė Kvaracijūtė, Rytis Trimonis
Software design – Vadimas Gegužinskis
Database data input – Viktorija Sakaitė, Irina Guzenberg

© Irina Guzenberg, Jevgenija Sedova, 2002, sudarymas
© Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus, 2002
ISBN 9955-9556-0-0

Srašų archeografinis parengimas – Jevgenija Sedova
Vertėjos: Dalija Epšteinaitė (rusų k.), Svetlana Šatalova (anglų k.)
Vokiečių kalbos konsultantė – Rozeta Ramonienė
Recenzentai: dr. Valentinas Brandišauskas, prof., habil. dr. Liudas Truska
Dizainas – Andrius Bankauskas
Viršelis – Jokūbas Jacovskis

Археографическая подготовка списков – Евгения Седова
Переводы: Далия Эпштейнайте (рус. я.), Светлана Шаталова (англ. я.)
Консультант по немецкому языку – Розета Рамонене
Рецензенты: д-р Валентинас Брандишаускас, проф., таб. д-р Людас Труска
Дизайн – Андриус Банкаускас
Обложка – Йокубас Яцовскис

Archeographical preparation of the lists – Jevgenija Sedova
Translations: Dalija Epšteinaitė (into Russian), Svetlana Šatalova (into English)
German language consultations – Rozeta Ramonienė
Reviewers: Valentinas Brandišauskas, Ph. D., Prof. Liudas Truska, Ph. D., Andrius Bankauskas, Jokūbas Jacovskis

Design
Cover design

3-03-13044

03/13044

Įžangos žodis
Leiba Lipšicas. Ši
Arianas Bubnys. Ši
1941 metai, Šiauli
Kaukazo geto kal
Ežero gatvė
Galgudo gatvė
Kaukazo gatvė
Krūmų gatvė
Šilų gatvė
Venclauskio gatvė
Vilniaus gatvė
Ežero-Trakų geto
Žydu, buvusių už
Jevgenija Sedova.
Geto kalinių pav
Bendras Šiaulių
surašymo duome
Darboviečių pav
Dažniausiai varto
Pavardžių rodyk

Вступление
Леиба Липшиц
Арунас Бубнис.
1941 год, Шяу
Списки узник
Улица Эжоро
Улица Гялгудо
Улица Кауказ
Улица Круму
Улица Шилу
Улица Вяндла
Улица Вильня
Списки узник

Turinys

Ižangos žodis	6
<i>Leiba Lipščas</i> . Šiaulių getas, 1941 m. liepos 18 d. – 1944 m. liepos 24 d.	9
<i>Arūnas Bubnys</i> . Šiaulių miesto ir Šiaulių apskrities žydų likimas	42
1941 metai, Šiauliai. Skelbimai, įsakymai, spauda	72
Kaukazo geto kalinių sąrašai	264
Ežero gatvė	268
Gelgudo gatvė	280
Kaukazo gatvė	307
Krūmų gatvė	323
Šilų gatvė	342
Venclauskio gatvė	367
Vilniaus gatvė	382
Ežero-Trakų geto kalinių sąrašai	428
Žydų, buvusių už geto ribų, sąrašai	564
<i>Jevgenija Sedova</i> . Sąrašų publikavimo tvarka (<i>archeografinis komentaras</i>)	577
Geto kalinių pavardžių rodyklė	591
Bendras Šiaulių geto kalinių skaičius remiantis 1942 m. gegužės 26–27 d. surašymo duomenimis	637
Darboviečių pavadinimų santrumpos ir jų paaiškinimai	647
Dažniausiai vartojamų geto kalinių verslo ir užsiėmimų pavadinimų žodynas ...	649
Pavardžių rodyklė straipsniams	657

Содержание

Вступление	7
<i>Лейба Липшиц</i> . Шяуляйское гетто, 18 июля 1941 г. – 24 июля 1944 г. ...	120
<i>Арунас Бубнис</i> . Судьба евреев Шяуляй и Шяуляйского уезда	141
1941 год, Шяуляй. Объявления, приказы, печать	72
Списки узников гетто Кавказ	264
Улица Эжяро	268
Улица Гялгудо	280
Улица Кауказо	307
Улица Круму	323
Улица Шилу	342
Улица Вянцлаускė	367
Улица Вильняус	382
Списки узников гетто Эжяро-Траку	428

Списки евреев, находившихся за пределами гетто	564	
<i>Евгения Седова. Особенности публикации списков</i> (<i>археографический комментарий</i>)	581	
Именной указатель узников гетто	591	
Общее число узников Шяуляйского гетто по результатам переписи 26–27 мая 1942 г.	641	KIXFM
Аббревиатуры названий мест работы и их расшифровка	647	
Словарь наиболее часто встречающихся названий специальностей и занятий узников гетто	649	LCVA
Именной указатель к статьям	657	LYA

Contents

Preface	8	MAB RS
<i>Leiba Lipshitz. The Šiauliai Ghetto, July 18, 1941 – July 24, 1944</i>	201	
<i>Arūnas Bubnys. The Fate of Jews in Šiauliai and the Šiauliai Region</i>	228	
1941, Šiauliai. Announcements, Orders, Press	72	ŠAA
Lists of the Kaukazas ghetto prisoners	264	ŠAM
Ežero Street	268	
Gelgudo Street	280	ŠAŽB
Kaukazo Street	307	
Krūmų Street	323	VŽM
Šilų Street	342	
Venclauskio Street	367	
Vilniaus Street	382	F, f.
Lists of the Ežero-Trakų ghetto prisoners	428	Ap., ap.
Lists of Jews who stayed outside the ghetto	564	B., b.
<i>Jevgenija Sedova. Order of the Publication of the Lists</i> (<i>archaeographical commentary</i>)	586	L., l.
Index of names of ghetto prisoners	591	a. p.
Number of the Šiauliai ghetto inmates according to the results of the census of May 26–27, 1942	644	T., t.
Abbreviations of workplaces and their transcripts	647	D., d.
Dictionary of the most frequently recorded occupations of ghetto prisoners	649	*
Index of names for the articles	657	**

Santrumpos ir sutartiniai ženklai
Принятые сокращения и условные знаки
Abbreviations and Symbols

- KIXFM – Kauno IX forto muziejus / Каунасский музей IX форта / The Museum of the Kaunas Ninth Fort.
- LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas / Литовский центральный государственный архив / Central State Archives of Lithuania.
- LYA – Lietuvos upatingasis archyvas / Литовский особый архив / Special Archives of Lithuania.
- LVGA – Lietuvos vaizdo ir garso archyvas / Литовский архив изобразительных и звуковых документов / The Lithuanian archives of Image and Sound.
- MAB RS – Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos rankraščių skyrius / Отдел рукописей библиотеки Академии наук Литвы / Library of Academy of Sciences Manuscript Department.
- ŠAA – Šiaulių apskrities archyvas / Шяуляйский уездный архив / Šiauliai Regional Archives.
- ŠAM – Šiaulių „Aušros“ muziejus / Шяуляйский музей «Аушра» / The Šiauliai “Aušra” museum.
- ŠAŽB – Šiaulių apskritis žydų bendruomenė / Еврейская община Шяуляйского уезда / The Jewish Community of the Šiauliai Region.
- VŽM – Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus / Государственный еврейский музей им. Виленского Гаона / The Vilna Gaon Jewish State Museum.
- F., f. – fondas / фонд / stock.
- Ap., ap. – aprašas / опись / inventory.
- B., b. – byla / дело / file.
- L., l. – bylos lapas / лист дела / file sheet.
- a. p. – lapo antroji pusė / вторая сторона листа / reverse side of sheet.
- T., t. – tomas / том / volume.
- D., d. – dalis / часть / part.
- * – sąrašuose – įvairuojanti vienos šeimos pavardžių rašyba / в списках – неодинаковая запись фамилий членов одной и той же семьи / the lists give various spelling versions of the same family surname.
- ** – sąrašuose – neigiamas atsakymas, jei nemoka lietuvių kalbos / в списках – отрицательный ответ, если не владеет литовским языком / on the lists – the negative answer if he or she does not speak Lithuanian.

Leiba Lipšicas

Šiaulių getas,
1941 m. liepos 18 –
1944 m. liepos 24

Straipsnio autorius Leiba Lipšicas (1925 07 14 – 2002 07 09), buvęs Šiaulių geto kalinys, pasakoja apie save ir savo šeimą (Ežero-Trakų getas, eil. Nr. 1732, 1733, 1734, 1735):

Aš gimiau Rygoje 1925 m. liepos 14 d. šiauliečių tarnautojų šeimoje.

Mano tėvas Morduchas Lipšicas dirbo Frenkelio avalynės fabrike vyriausiuoju buhalteriu ir gamybos vedėju. Motina Ester Lipšicienė (Rabinavičiūtė) mokytojava, buvo privačios žydų progimnazijos direktorė. Turėjau brolių Urį, kuris gimė 1930 m.

Šiauliuose baigiau žydų mokyklos Nr. 8 šešias klases. Po to įstojau į Šiaulių miesto lietuvių berniukų gimnaziją, kurios nebaigiau, nes nacistinė Vokietija okupavo Lietuvą.

1941 m. rugpjūčio 15 d. mūsų šeima buvo įkalinta Šiaulių gete. Bandžiau

slapstyti pas pažįstamus ūkininkus Deivų kaime (12 km nuo Kelmės), bet buvau priverstas juos palikti. Neturėdamas kitokios išėties nutariau patekti į getą.

Visa mūsų šeima, taip pat mano mažametis brolis, dirbo Frenkelio fabrike iki geto likvidavimo 1944 m. liepos 24 d. Mus nuvarė iš geto į Pavenčių stotį 30 km nuo Šiaulių, sugrūdo į vagonus ir nuvežė į Štuthof koncentracijos stovyklą. 1944 m. rugpjūčio 16 d. mane su tėvu perkelė į Dachau, į X koncentracijos stovyklą, o motina ir brolis liko Štuthofe.

Dachau mudu su tėvu buvome įkalinti iki 1945 m. balandžio 23 d. Sąjungininkų kariuomenei artinantis prie mūsų lagerio, visi kaliniai buvo nuvaryti pėsčiomis į centrinę stovyklą. Ten mus išskyrė, nes tėvas buvo visai nusilpęs ir nebegalėjo eiti. Mane su daugiatūkstantine kitų kalinių kolona varė per Alpes Austrijos link. Netoli Vaakirchen miestelio 1945 m. gegužės 2 d. mus išvadavo amerikiečių kariai. Tėvas mirė po išlaisvinimo 1945 m. birželio 10 d. Dachau mieste ir palaidotas šio miesto kapinėse.

1945 m. liepos mėnesį grįžau į Šiaulius tikėdamasis čia susitikti brolių ir motiną, bet sužinojau, kad jie žuvo po 1945 m. sausio 25 dienos likviduojant Štuthof koncentracijos stovyklą, "mirties žygio" metu.

Iš koncentracijos stovyklos išėjau sunkiai sergantis, sutrikusia nervų sistema. Ilgai sirgau, negalėjau dirbti, todėl dažnai tekdavo keisti darbuovietes. Pamažu pradėjau sveikti, įgijau mechaniko specialybę ir paskutiniuosius dvidešimt devynerius metus dirbau Šiaulių ir Panevėžio geležinkelio ruožuose vyriausiuoju mechaniku bei ėjau kitas pareigas. Iš ten išėjau 1992 metais. Nuo 1989 m. visuomeniniais pagrindais dirbu Šiaulių apskrities žydų bendruomenėje. Rašau žydiška tematika, publikuoju straipsnius Lietuvos spaudoje.

2001 m.

Šiaulių žydų masinis naikinimas

1939 metais Šiauliuose gyveno apie 8000–8500 žydų.

1939 m. rugsėjo 1 d. prasidėjo Ant-rasis pasaulinis karas, Vokietija greitai okupavo Lenkiją. Daugybė Lenkijos žy-dų kartu su pabėgėliais iš Vokietijos ir Austrijos, tikėdamiesi išvengti nacional-istų persekiojimo, gelbėjosi bėgdami į Lietuvą. Kai kurie jų apsidoda-vo Šiauliuose. Tų pačių metų kovo gale fašistinė Vokietija aneksavo Klaipėdą ir Klaipėdos kraštą. Ten gyvenę žydai bandė rasti prieglobstį Lietuvoje, dalis jų – Šiauliuose.

1941 m. birželio 22 d. Vokietijai už- puolus Sovietų Sąjungą, daugelis žy-dų iš pietų Lietuvos miestų ir mieste-lių mėgino gelbėtis bėgdami į šiaurę, Šiaulių link. Vieni, Šiauliuose nesusto-je, traukė į Sovietų Sąjungos gilumą, bet nemaža žydų mėgino pasilikti čio-nai: būsimą generolą, tuomet pulki-ninko, Ivano Černiachovskio 28-oji tankų divizija 14 km piečiau Šiaulių be-veik trims dienoms sulaike vermachto dalinių žygiavimą pirmyn ir ties Bu-biais sumušė priešakinę jų tankų ko-loną. Žydams atrodė, kad vokiečių puolimas atremtas, frontas stabilizuo-tas ir kad, pasilikę Šiauliuose, jie galės greičiau sugrįžti į namus. Deja, ši vil-tis žlugo.

Vokiečiai apėjo pasipriešinimą ir 1941 m. birželio 26 d. 17 val. įžengė į Šiaulius nuo Radviliškio–Panevėžio

pusės. Visi čia buvę žydai pateko į fa-šistų spąstus. Likimas suteikė šansą iš-likti nebet tiems, kurie 1941 m. bir-želio 14 d. kartu su tūkstančiais kitų Lietuvos gyventojų kaip „antitarybinis elementas“ buvo deportuoti į Sibirą. Nedidelė dalis žydų pirmosiomis karo dienomis sugebėjo pasitraukti į Rusi-ją. Tie, kurie bandė bėgti vėliau, buvo priversti grįžti, nes pateko į vermach-to karių apsuptį ar buvo LAF'o* partizanų apšaudyti ir atbalkšti atgal, o kai kurie nužudyti.

Tarybinė administracija pabėgo iš mieto pirmadienį, birželio 23 dieną. Prieš tai, ryte, Frenkelio fabriko direktorius išskvie-tė mano tėvą ir paskyrė atsakingu už imo-nės darbą, tuos neleidus jam evakuotis. Atsiveikinant vadovai tikino tėvą, jog pra-neš, kada bus galima evakuotis, tačiau tre-čiadienį, 25 dieną, tapo aišku, jog trauktis per vėlu: vokiečiai prie pat latvių sienos. Nei mes, nei motinos sesuo, našlė Asė Krinker, su trimis mažamečiais vaikais ne-spėjome palikti miestą.

Vos įžengus į Šiaulius vermachto da-liniams, LAF'o aktyvistai mieste, o ypač aplinkiniuose miesteliuose bei kaimo vietovėse ėmė persekioti žydus. Jie plė-sė jų turta, prievartavo moteris, vertė rankomis kuopti išvietes, dantų šepetu-kais valyti gatvę, žvėriškai mušdami luo-šino, žudė žydus pavieniui ir grupėmis. Ypač šiurpūs dalykai dėjosi gausiai ap-gyventuose mažuosiuose miesteliuose ir

* LAF – Lietuvos aktyvistų frontas, įsteigtas Berlyne 1940 m. lapkritį Lietuvos nepriklausomybei atkurti. Organizacija rėmėsi ginkluotais savanoriais, vadintais įvairiai: aktyvistų, partizanų būriais, ryšėjo baltus raiščius, todėl dažnai buvo vadinami baltaraiščiais. Nemažai jų dalyvavo persekiojant ar naikinant žydus. Vėliau dalis būrių buvo paleista, kiti, įsilieję naujais savanoriams, perorganizuoti į reguliarių policijos struktūras, pvz., viešąją policiją, policijos batalionus (savisaugos batalio-nus) žydynėse. LAF'o veikla buvo uždrausta 1941 m. rugsėjo 26 d. generalinio komisaro A. T. Rentelno (A. T. von Renteln) įsakymu. (Red.)

kaimuose. Net jeigu te-
kiečių igulų, aktyvistai
užrankindavo sinagogas
be maisto ir vandens. S
nusavindavo, išgrobsty-
dai buvo žudomi okupu-
vien LAF'o iniciatyva.

Daugelis žydų iš siaub-
tų Lietuvos miestų ir m-
bėgo į Šiaulius ar į Ka-
jog saugiau bus ten, k-
telkė tautiečių. Bet ir
nesijautė saugūs. Čia
vokiečių igula, veikė k-
ja, SD (Saugumo tarny-
mo policija – gestapas i-
licija), taip pat operaty-
operatyvinio būrio EK
organizavę žydų žudy-
voje ir pačioje Šia-
Šiauliuose įsikūrė LA-
bas, susitelkę vietos p-
joms uoliai talkino sa-
taikiniu tapo žydai, kur-
met būta beveik 14 tū-

1941 m. birželio 28-
dienom po to, kai vo-
miestą, prasidėjo žydu-
kė ilgiau nei savaitę. S-
varyti į Šiaulių kalėjim-
šininko pareigas tad-
neapykanta žydams pa-
tis***. Jam nenusileid-
tas kalėjimo viršinink-
Abu šie viršininkai tar-
darydami nepakeliam

* Viena iš keturių – A. B-
ku, gestapo ir SD pareigūn-
žudyti (vykstant taip vadin-
mos į operatyvinius būrius
būrius: *Sonderkommando*,
** Autoriaus apskaičiuoti
mančiuose – 1000. Būbiuo-
per 4000 žmonių. (Red.)
*** Šio ir kai kurių kitų

kaimuose. Net jeigu ten nebūdavo vokiečių įgulių, aktyvistai žydus suimtinėjo, užrakindavo sinagogose, kur laikydavo be maisto ir vandens. Suimtųjų turta jie nusavindavo, išgrobstydavo. Kai kur žydai buvo žudomi okupantams nežinant, vien LAF'o iniciatyva. Tai buvo pirmasis žydų kančių ir siaubo etapas.

Daugelis žydų iš vakarų, šiaurės ir rytų Lietuvos miestų ir miestelių vis dėlto bėgo į Šiaulius ar į Kauną, manydami, jog saugiau bus ten, kur daugiau susitelkę tautiečių. Bet ir Šiauliuose žydai nesijautė saugūs. Čia buvo dislokuota vokiečių įgula, veikė karo lauko policija, SD (Saugumo tarnyba), SiPo (Saugumo policija – gestapas ir kriminalinė policija), taip pat operatyvinės grupės A* operatyvinio būrio EK-2A pareigūnai, organizavę žydų žudymą šiaurės Lietuvoje ir pačioje Šiaulių apskrityje. Šiauliuose įsikūrė LAF'o skyriaus štabas, susitelkę vietos policijos pajėgos, joms uoliai talkino savanoriai. Visų jų taikiniu tapo žydai, kurių Šiauliuose tuomet būta beveik 14 tūkstančių**.

1941 m. birželio 28 d., praėjus dviem dienom po to, kai vokiečiai įžengė į miestą, prasidėjo žydų vyrų areštai, trukę ilgiau nei savaitę. Suimtieji buvo suvaryti į Šiaulių kalėjimą. Kalėjimo viršininko pareigas tada ėjo sadizmu ir neapykanta žydams pasižymėjęs Virkutis***. Jam nenusileido vokiečių paskirtas kalėjimo viršininkas Kraulichas. Abu šie viršininkai tarsi lenktyniavo sudarydami nepakeliamas sąlygas suim-

tiesiems žydams: marino juos badu, nuolat mušė ir tyčiojosi, luošino.

Kameroje žmonių buvo keturis penkis kartus daugiau, negu jos galėjo talpinti. Surinkę 250–300 žydų, LAF'o aktyvistai veždavo juos į Luponių mišką. Ten pasmerktuosius versdavo išsikasti duobes, po to šaudydavo.

Pirmosiomis okupacijos savaitėmis buvo suimta ir sušaudyta apie 1200 vyrų. Iš suimtųjų, kasusių duobes ir savo akimis mačiusių sušaudymus, išsigelbėjo tik trys vaikinai – Berelis Šilianskis, Dovydas Furmanas (dabar gyvenantys Izraelyje) ir Leiba Kanas (gyvena JAV).

Visose žydų žudynėse savo iniciatyva dalyvavo Kraulichas. Tiesioginės jo pareigos buvo vadovauti sovietinių karo belaisvių stovyklai. Tūkstančius belaisvių jis laikė kalėjimo kieme ir tiesiog marino badu. Kasdien nuo išsekimo, šalčio, mušimų mirdavo apie šimtą žmonių, o silpniausius nušaudavo. Vermachto kontroliuojami karo belaisviai kartu su žydais dirbo įvairiausius darbus. Kraulichą vėliau pakeitė SS karininkas Krauzė, kuris dėl savo ištikimybės nacių partijai idėjoms sparčiai kilo karjeros laiptais: netrukus jis buvo paskirtas Salaspilio koncentracijos stovyklos komendantu, po to – Osvencimo koncentracijos stovyklos komendanto pavaduotoju.

Žydus šaudė LAF'o savanoriai, vadovaujami SS karininkų iš Šiaulių SD ir SiPo, taip pat SD operatyvinės grupės EK-2A specialusis būrys (*Restkommando*), kuriam vadovavo SS hauptšarfiure-

* Viena iš keturių – A, B, C, D vokiečių operatyvinių grupių (*Einsatzgruppe*), sudarytų iš esėsininkų, gestapo ir SD pareigūnų, komunistams, sovietiniams pareigūnams, žydams, čigonams, ligoniams žudyti (vykstant taip vadinamoms „akcijoms“) SSRS teritorijoje. Operatyvinės grupės buvo skirstomos į operatyvinius būrius (*Einsatzkommando – EK*), o pastarieji – į ypatingus specialios paskirties būrius: *Sonderkommando*, *Restkommando*, *Rollkommando*. (Red.)

** Autoriaus apskaičiavimais, Luponių miške, prie Kužių, buvo nužudyta apie 8000 žydų, Normančiuose – 1000, Bubiuose – 500, Pročiūnuose – 340, iš viso beveik 10 000. Po „akcijų“ gėte liko per 4000 žmonių. (Red.)

*** Šio ir kai kurių kitų čia minimų asmenų vardų nustatyti nepavyko. (Red.)

ris (vyr. viršila) Gotšalkas. Šis būrys atskakė už žydų likvidavimo eigą (be kita ko, atiminėjo auksą, brangenybes, aukšines dantų karūnelės reicho naudai).

Tuo pat metu, kai vyko žydų vyrų areštai, pagal miesto savivaldybės komisijos sudarytus sąrašus karo lauko policija suėmė per 20 žymiausių Šiaulių miesto žydų: dvasinius bendruomenės vadovus, žinomus inteligentijos atstovus, turtingiausius verslininkus. Suimtuosius uždarė kalėjime kaip įkaitus. Paskelbė, kad jie bus likviduoti, jei miesto žydai „nusikals“ vokiečiams. Tarp įkaitų buvo Šiaulių miesto vyriausiasis rabinas Aronas Bakštas, žydų religinis teisėjas Abromas Icikas Nochumanskis, rabinas Samuelis Rabinavičius, mokytojai Morduchas Rudnikas, Leiba Chaitinas, Mejeris Šubas, hebrajų gimnazijos direktorius Josifas Rudnikas, advokatai Izraelis Abramavičius, Hiršas Rachmilis ir daktaras Gecas, pirkliai Simonas Rozenbergas, Kadišas Šapira, muitinės ekspeditorius Elijas Penas. Po kelių arešto dienų jie buvo išvežti iš kalėjimo ir sušaudyti Pročiūnų kaimo miškelyje Zoknių aerodromo teritorijoje. Pretekstu tam tapo vokiečių paskleistas gandas, neva žydai apšaudė vermachto karius. Iš tikrųjų tarp savęs susišaudė girti vokiečių kareiviai.

1941 m. liepos 11 d. rytą LAF'o štabas pasiuntė apie 50 savo grupių (po 3–4 vyrus kiekvienoje) suimti žydų vyrų ir nusavinti vertingesnį jų šeimų turtą. Baltaraiščiai žydų butuose pasirodė apie 9 val. Prasidėjo kratos – ieškota aukso, papuošalų, pinigų, vertingesnių namų apyvokos daiktų, drabužių. Tokios kratos trukdavo 3–5 valandas. Aktyvistai graibstė patalynę, kostiumus, paltus, apavą, servizus. Ką aptikę, krovė į lagaminus, krepšius, kimšoj į maišus, ir suimtieji turėjo vilkti grobį į policijos nuovadą (dabar miesto savivaldybė).

Krata vyko be okupantų žinios, o šie irgi norėjo pasipelnyti. Vokiečiams rūpėjo valiuta, vertybiniai popieriai, auksas, juvelyriniai dirbiniai, brangakmeniai, tačiau visai nerūpėjo nekilnojamasis turtas, drabužiai, patalynė, namų apyvokos daiktai. Tą dieną LAF'o štabas buvo numatęs suimti apie 600 žydų, tačiau tęspėjo surinkti apie 140. Į veiksmus įsikišo vokiečiai. Jie aktyvistų būrius su suimtaisiais sustabdė prie Liaudies namų kino teatro ir policijos nuovados. Baltaraiščiai buvo nuginkluoti, susodinti ant šaligatvių, o žydai su savo manta paleisti namo (vis dėlto apie 30 žmonių aktyvistai spėjo nuvaryti į kalėjimą, vėliau šie kaliniai buvo sušaudyti). Karo lauko policija, nutraukusi areštus, iškratė baltaraiščius, atėmė iš jų auksą, papuošalus ir valiutą, ką aktyvistai buvo susigrūdę į kišenes. Taip vokiečių karinė administracija parodė LAF'o štabui, lietuvių policijai bei miesto savivaldybei, kas yra tikrieji miesto šeimininkai.

Visą šios įsimintinos dienos „procedūrą“ teko išgyventi ir man, šių eilučių autoriui. Mudu su tėvu ir giminaitis Jokūbas Kasinas, kurį aptiko mūsų namuose, buvome suimti. Mus privertė sudėti iš mūsų atimtus daiktus į tris maišus. Su ginkluota apsauga vilkome juos iki pat komendantūros. Pakeliui mus sustabdė vokiečių karo lauko policija. Vokiečiai nuginklavo mus lydėjusius baltaraiščius, apieškojo juos, atėmė vertingiausius daiktus, kurių tie buvo prisiplėšę mūsų namuose, o mus pačius paleido, įsakę vilkti atgal patalynę, batus, kostiumus, paltus ir t.t.

Šiaulių miesto burmistras Petras Linkievičius (buvęs „Pienocentro“ direktorius, burmistro pareigas pradėjęs eiti 1941 m. liepos 10 d., pakeitęs dvi savaites tarnavusį Juozą Naujalį) ir jo pavaduotojas žydų reikalams atsargos kapi-

tonas Antanas bendruomenės (liepus) ir pranešanti skirtą lyje, vadinamą kapinių ir Frenkelio odšimtas lūšnu, neturtingų liudų atstovams pusieji į Kau-

Apie tai Šiaupos 18 d., paskelbima su žaliu liepos 22 iki persikraustytą garę. Kai kurių ta pačią dieną ti tvorą. Taip rija. Liepos 2 pasirodė ir n

Žydų k... mi burmistras ja apie perko miesto savit Žagarėn net jiems apsigi Nieko nepetis į Šiaulių mendantą. priėmė žyd sė juos ir tu rui P. Lin miesto raj Šiaulių žyd Tai buvo kv kelio alyt nųjų katali lėjimo ir T ribas patek gatvės, Ežė

Tėvo p... ma pas p... kurie sut

tonas Antanas Stankus sukvietė žydų komiteto narius (komitetas sudarytas iš bendruomenės atstovų okupantams paliepius) ir pranešė jiems apie žydams gyventi skirtą teritoriją. Šioje miesto dalyje, vadinamoje Kaukazu, tarp žydų kapinių ir Vilniaus gatvės (priešais Frenkelio odos fabriką), riogsojo koks šimtas lūšnų, kur gyveno maždaug 400 neturtingų lietuvių ir žydų šeimų. Žydų atstovams buvo pasakyta, kad netilpusieji į Kaukazą bus vežami į Žagarę.

Apie tai Šiaulių gyventojai sužinojo liepos 18 d., perskaitę gatvėse burmistro skelbimą su žydų teisių nuostatomis. Nuo liepos 22 iki rugpjūčio 22 d. žydai turėjo persikraustyti į Kaukazo rajoną ir į Žagarę. Kai kurie buvo perkelti į Kaukazą tą pačią dieną: ten jiems buvo įsakyta tvirtinti tvorą. Taip prasidėjo Šiaulių geto istorija. Liepos 20 dieną burmistro skelbimas pasirodė ir miesto laikraštyje „Tėvynė“.

Žydų komiteto atstovai, nepasitikėdami burmistru, jo pavaduotoju bei versija apie perkėlimą į Žagarės getą, puolė į miesto savivaldybę, prašydami nekelti Žagarėn netilpusių Šiaulių gete, o leisti jiems apsigyventi kitoje miesto dalyje. Nieko nepesė, atstovai nusprendė kreiptis į Šiaulių miesto vermachto karo komendantą. Neapsiriko – komendantas priėmė žydų komiteto atstovus, išklausė juos ir tuoj pat telefonu įsakė burmistru P. Linkevičiui skirti getui dar vieną miesto rajoną. Taip atsirado antroji Šiaulių žydų geto dalis – Ežero-Trakų. Tai buvo kvartalas, išsidėstęs tarp Frenkelio avalynės fabriko, Talšos ežero, senųjų katalikų kapinių, „raudonojo“ kalėjimo ir Trakų gatvės. Į naujojo geto ribas pateko Ginkūnų, Padirsių, Žilvičių gatvės, Ežero ir Trakų gatvių atkarpos.

Tėvo patartas, nuskubėjau į Deivių kaimą pas pažįstamus ūkininkus Andriulius, kurie sutiko mane slėpti. Visa jų šeima ži-

nojo, kad aš pas juos slapstausi – šeimininko sūnūs jaunuoiliai Kazys, Pranas bei Antanas, vedęs sūnus Tamošius, be to, jų sesuo Rimkienė su visa savo šeima.

Tuo metu jau vyko perkėlimas į getą. Tėvas apsilankė Žilvičių gatvėje Nr. 9, kur turėjo įsikurti mūsų šeima kartu su tolimia tėvo giminaite ir jos dukra. Mažyčiuose dviejuose kambarėliuose, kur buvo įsprautas ir virtuvėlė, tebuvo nuogos sienos. Tėvas nusamdė ratus ir atgabeno tris lovas, seną komodą, penkias kėdes, daugiau niekas netilpo. Kitų baldų pasiimti nebegalėjome, ir jie buvo išgrobstyti.

Andriulių kaimynystėje gyveno tokie Tautčiai, baltaraiščiai. Jie ėmė įtarinėti, kad Andriuliai kažką slepia. Tėko man pėdinti iki miesto ir su grįžtančia iš Frenkelio fabriko darbininkų kolona įsigauti į getą. Tai buvo rugpjūčio gale, getas jau buvo uždarytas.

Buvau priblokštas neapsakomos spūsties. Žmonės bandė įsikurti net daržuose, įsisprausdavo į daržinaites, kažką šiltino, tvėrė, užkimšinėjo plyšius. Vis geriau nei Kužių duobės. Jau sklido gandai apie bausius įvykius, juk daugelis žydų dirbo tarp lietuvių, o šie dar prieš getą pasakojo apie nacių kėslus. Sunaikins ar ne? Visi gyveno kaip kokie kiškiai, iš bet kurios pusės laukdami pavojaus.

Kaukazo gete buvo įkalinta apie 2950 žydų. Ežero-Trakų getui esant per mažam, kad sutilptų likusieji Šiaulių žydai, čia tesuvaryta apie 3000 žmonių. Komiteto atstovai vėl pradėjo minti miesto savivaldybės slenksčius, prašydami žydams dar kokio rajono. P. Linkevičius ir A. Stankus žydų atstovams pažadėjo Šiaulių miesto Kalniuko rajoną, bet su sąlyga, kad žydai prieš apgyvendinant juos Kalniuko gete laikinai bus perkelti į kaimo pirklių sinagogą (dabar „Verps-to“ įmonės cechas), žydų senelių prieglaudą ir centrinę choralinę sinagogą Varpo g. Nr. 35.

Šis pasiūlymas buvo klatingas. Suvarius žmones į minėtus pastatus, maždaug po 200–300 žydų į kiekvieną, pasikui jie buvo vežami į Kužių seniūnijos Luponių mišką prie iš anksto paruoštų duobių ir šaudomi. Į išuštėjusius pastatus vėl renkama 200–300 būsimų aukų. Šaudymai truko maždaug mėnesį. Kadangi keletą dienų lijo lietus, šaudymo vietos supelkėjo, paskutinicijai 500 žydų buvo sušaudyti Bubių kaimo piliakalnio papėdėje iškastose molui imti duobėse.

Gete

Susikūrus Kaukazo ir Ežero-Trakų getams, buvo suformuota geto taryba – judenratas, paskirti atsakingieji. Judenrato pirmininku išrinktas Mendelis Leibavičius, sekretoriumi tapo Aronas Kacas, o Berelis Menachemas Abramavičius, Aronas Heleris, Beras Kartunas, Faivelis Rubinšteinas ir Joselis Leibavičius – tarybos nariais. Eliezeris (Leizeris) Jerušalmi buvo paskirtas administratoriumi ir Arono Kaco pavaduotoju.

Ežero-Trakų gete atsakingais už tam tikras sritis administratoriais tapo Samuelis (Šmuelis) Burginas – tiekimas, Aronas Abramsonas – būstas ir dirbtuvės, Aizikas Kulpenickas – kooperacija ir socialinis aprūpinimas. Darbo paskirstymui (geto „arbaitsamtui“) vadovavo Chaimas Černiauskas. Ežero-Trakų geto policijai ėmė vadovauti Efroimas Gensas. Atsakinguoju už mediciną ir sanitariją bei higieną tapo gydytojas Vulfas Peisachavičius.

Kaukazo geto administratoriais (seniūnais) buvo paskirti Leiba Gocas, Dovydas Fainas, Chaimas Žilinskis, skirtingu laiku vadovavusieji policijai, Gercas Berelovičius ir Faivelis Vicas, kurie turėjo atsakyti už būstą ir dirbtuves, Berelis Abramavičius, atsakingas už kooperaciją ir

socialinį aprūpinimą. Abromas Slezinas turėjo vadovauti „arbaitsamtui“.

Mendelis Leibavičius, geras mano tėvo pažįstamas, kaip žodį tesintis žmogus buvo įgijęs tiek žydų, tiek lietuvių pasitikėjimą. Šmuelis Burginas buvo vienas iš įtakingiausių Šiaulių geto asmenų. Jis vadovavo tokiai svarbiai sričiai kaip geto aprūpinimas maisto produktais, taip pat vaistų tiekimui geto ligoninei. Be to, jis, palaikydamas kontaktus su lietuvių ir vokiečių policijos struktūromis bei valdžios organais, turėjo ir neoficialių pareigybų, puikiai susitvarkydavo su tomis užduotimis, beje, dėka ir savo sugėbėjimo gerti nepasigeriant. Vėliau Š. Burginas daug prisidėjo, kad Šiaulių žydai išgyventų tiek Lietuvoje, tiek Dachau koncentracijos stovykloje. Efroimas Gensas turėjo lyderio gyslelę, bet jam dažnai neužtekdavo diplomatinės jo pavojingose pareigose.

1941 m. rugsėjo 8 d., kai abu geto rajonai jau buvo pilni žmonių, teritorija tapo galutinai izoliuota. Čia buvo draudžiama įeiti ar išeiti be specialių pažymų; tai leista tik darbo kolonom. Mieste žydų praktiškai nebeliko. Rugsėjo 8 d., pirmadienį, miesto savivaldybės komisija, vadovaujama Liuberskio ir buvusio Šiaulių miesto liaudies švietimo skyriaus inspektoriaus Liolio, patikrino abiejų geto rajonų gyventojus ir sudarė nedarbingųjų bei ligonių sąrašus (tokia komisija buvo sudaryta P. Linkevičiui ir A. Stankui įsakius dar tada, kai reikėjo nuspręsti, kuriuos žydus įkalinti gete, kuriuos „sinagogoje“ – t. y. pasmerkti mirti).

1941 m. rugsėjo 11 d. į getą atvyko vokiečių leitenanto Počalskio vadovaujama karo lauko policijos kuopa bei LAF'o būrys, vadovaujamas štabo nario V. Ivanausko, ir pagal Liuberskio sudarytą sąrašą suėmė apie 100 žydų. Juos sunkvežimiais išvežė į Gubernijos mišką ir ten sušaudė.

1941 m. rugsėjo ko to paties V. Ivan LAF'o būrys su 30 pasmerktųjų iš išvežti ir sušaudyti

1941 m. rugsėjo lafininkai Liubersk dideliu lietuvių po tikrino visų geto tus ir vietoj melynų mūsų išdavė geltonu

Rūšiuojant žyd visiems į getą (o miems būdavo iš pažymėjimai – „p „sainais“. Rugsė nius pradėti dal Juos gaudavo tie kurie galėjo vaik sudėtyje, bet atske vo visi judenrato geto tarnautojai i tojai, kurie tarny vieno geto į kita, kiekį įstaigas. Be gaudavo pagrind vių užlaikomi po

Tėvo pareigū riai gavo melyn 1941m. rugsėjo v tonus „sainus“, metu reikė teis tapo pasmerkti ninkai kartu su s nas ir išvežė suša

Žydų rūšiavim ko miesto burn

* 1879 metais Čai viena didžiausių šios sūnus Jokūbas; tarpu minė odą. Čia dirbo su 850 darbininkų. D se abu fabrikai buvo „Elnio“ odos ir aval

1941 m. rugsėjo 12 d. į getą vėl atvyko to paties V. Ivanausko vadovaujamas LAF'o būrys su 300 žydų sąrašu. Dalis pasmerktųjų išsislapstė, o kiti buvo išvežti ir sušaudyti Gubernijos miške.

1941 m. rugsėjo 15 d. gete pasirodė lafininkai Liuberskis ir Pimpa kartu su dideliu lietuvių policijos būriu. Jie patikrino visų gyventojų dokumentus ir vietoj mėlynų ir rausvų pažymėjimų išdavė geltonus.

Rūšiuojant žydus geto steigimo metu, visiems į getą (o ne į „sinagogą“) varomiems būdavo išduodami mėlynos spalvos pažymėjimai - „pasaai“, vokiečių vadinami „šainais“. Rugsėjo gale rūšiuojant kalinius pradėti dalyti rausvi pažymėjimai. Jūs gaudavo tie žydai ir jų šeimos nariai, kurie galėjo vaikščioti mieste ne kolonos sudėtyje, bet atskirai. Rausvus „pasus“ gavo visi judenrato nariai, žydai policininkai, geto tarnautojai ir administracijos darbuotojai, kurie tarnybos reikalais vaikščiojo iš vieno geto į kitą, į miesto savivaldybę, vokiečių įstaigas. Be to, rausvus pažymėjimus gaudavo pagrindiniai specialistai, darbdaviai užlaikomi po darbo valandų.

Tėvo pareigų dėka visi mūsų šeimos nariai gavo mėlynus ir rausvus „pasus“. 1941m. rugsėjo viduryje mes gavome geltonus „šainus“. Geltonasis „šainas“ tuo metu reiškė teisę gyventi. Negavusieji jo tapo pasmerkti mirti. Pastaruosius policininkai kartu su šeimomis susodino į mašinas ir išvežė sušaudyti į Gubernijos mišką.

Žydų rūšiavimui įpusėjus, į getą atvyko miesto burmistro pavaduotojas

A. Stankus. Judenrato nariams pavyko A. Stankų nugirdyti, ir iš nugirdyto „žydams tvarkyti įgalotinio“ portfelio Šmulis Burginas ištraukė per 500 geltonųjų „pasų“ blankų, kuriuos Stankus turėjo perduoti Liuberskiui ir Pimpai. Geltonųjų „pasų“ blankų reikėjo Šiaulių gete nelegaliai gyvenantiems žydams, kurie buvo pabėgę iš žudynių vietų arba pasprukę prieš atsidurdami jose. Tarp jų buvo ne tik Šiaulių žydų, bet ir patekusių į getą iš artimiausių miestų ir miestelių: Telšių, Mažeikių, Biržų, Radviliškio, Raseinių, Panevėžio ir jų apylinkių. Šiaulių getas tapo trapia gyvybės garantija šiaurės-vakarų ir pietų Lietuvos žydams, sugebėjusiems išvengti mirties. Jų dokumentai pamažu buvo tvarkomi, tai daryta įvairiais būdais, kol galop „nelegaliai“ įgaudavo teisę gyventi.

Daugiau galimybių legalizuoti gete kalinčius žydus atsirado Frenkelio odos ir avalynės fabriko* administracijos pastangų dėka bei Danutei Venclauskaitei įsteigus dirbtuves moterims žydėms.

Galimybė dirbti – viltis išgyventi

1941 m. birželio 30 d. Frenkelio odos ir avalynės fabriko darbininkai žydai sugrįžo į savo darbovietas, tačiau miesto savivaldybės ir LAF'o paskirta naujoji įmonės administracija, meistrai su naujuoju fabriko direktoriumi Šalkausku liepė žydų – nei tarnautojų nei darbininkų į kontorą bei cechus neįsileisti, bet skirti juos teritorijai, vandens valymo įrenginiams valyti, išvietėms kuopti.

* 1879 metais Chaimas Frenkelis įsteigė Šiauliuose odų fabriką, XX a. pradžioje fabrikas išaugo į vieną didžiausių šios rūšies fabrikų visoje Rusijos imperijoje (800 darbininkų). Tėvo veiklą tęsė jo sūnus Jokūbas; tarpukariu tai buvo stambiausia Lietuvos įmonė, gaminusi odpažius, jučta, chrominę odą. Čia dirbo arti 1500 žmonių, 1926 metais pradėjo veikti antras – avalynės fabrikas „Batas“ su 850 darbininkų. Dauguma specialistų ir administratorių šiose įmonėse buvo žydai. Karo išvakarėse abu fabrikai buvo sovietų nacionalizuoti ir sujungti į vieną (fabrikas Nr. 5). Nuo 1946 metų tai „Elnio“ odos ir avalynės kombinatas. (Red.)

Vokiečių okupantai keletą kariškių iš sužeistųjų bei sveikstančiųjų paskyrė vadovauti įmonėms, nes administracijos bei gamybos vadovais lietuviais nelabai pasitikėjo. Fabriko direktoriumi tapo sužeistas lakūnas Miuleris, kuris lietuviškos administracijos darbu buvo nepatenkintas dėl to, kad šiai nesisėkė atgaivinti gamybos. Vokietis įsėkė per savaitę pradėti gaminti vermachtui reikalingą produkciją, tačiau jo pastangos pasirodė bergždžios, nes trūko specialistų. Tada Miuleris liepė visus žydus gražinti į cechus ir kontorą, o lietuvių administraciją nušalino liepdamas jai mokyti iš žydų, kad ateityje galėtų juos pakeisti.

Esant tokiai padėčiai, judenratas, pasitaręs su buvusiais fabriko administratoriais žydais, kreipėsi pagalbos į žydams palankų avalynės fabriko vyriausiąjį buhalterį V. Šumnauską. Jam papasakojo apie sunkią geto padėtį, savivaldybės ketinimą likviduoti getą ir kad LAF'o štabo vadai per laikraštį „Tėvynė“ kreipėsi į vokiečių administraciją prašydami „pašalinti“ žydus iš Šiaulių padarant miestą *judenfrei* (laisvą nuo žydų). Nei pasų, nei dokumentų, išskyrus geltonuosius „šainus“, legalūs geto kaliniai neturėjo, o nelegalai apskritai gyveno be jokių dokumentų. Geto taryba suprato, jog vienintelė išeitis žydams – gauti dirbančiųjų vermachtui statusą ir šitaip gelbėti žmones. Dėl to ji sudarė Frenkelio fabriko žydų darbininkų su šeimos nariais sąrašus. Į šeimos narius įrašinėjo ir svetimus žmones, geto nelegalus, moteris, vaikus, nedarbingus tėvus bei kitus artimuosius. Su visais fabriko darbininkais, tarp jų ir nelegalais, šiuo klausimu buvo susitarta.

Sudarius sąrašus, paaiškėjo, kad maždaug 600 fabriko darbuotojų šeimų vidurkis – 5 žmonės. Manyta, kad pavyks sudaryti tariamai „naudingų“ žydų ka-

tegoriją, kuri turėtų teisę gyventi. Tokį sąrašą V. Šumnauskas įteikė fabriko direktoriui Miuleriui. Tas, patikrinęs sąrašą, parašė atitinkamą raštą, kurį suderino su arbeitsamtu. Gavęs raštišką arbeitsamto sutikimą, direktorius dokumentus pristatė gebitskomisarui (Šiaulių apskrities komisarui) Hansui Gevekei. Dokumentai jam buvo pateikti kaip lietuviams apmokyti reikalingų žydų sąrašus. Apmokymas esą turėtų trukti keletą metų, o po to žydai taptų neberekalingi. Gavęs H. Gevekės rezoluciją, Miuleris nuvažiavo į Rygą pas reichskomisarą Lozę. Ten jam pavyko įrodyti, kad Frenkelio fabrikas dirbęs tik žydų jėgomis ir kad jų dėka vermachtas gaunąs reikalingą produkciją. Lozei patvirtinus sąrašus, Miuleris grįžo į Šiaulius suteikdamas geto tarybai ir gyventojams vilties, kad jiems bent laikinai dovanota gyvybė.

Už geto ribų, Vilniaus gatvėje 66, šalia Frenkelio sinagogos, stovėjo Davidovo „gamybinė įmonė“. Hiršas Davidovas su šeima (žmona, dukra, uošvius, uošviene) gyveno mūriniame name, o pastatuose kieme buvo įrengtos kailių rauginimo ir išdirbimo dirbtuvės. Gyvenamąjį namą ir dirbtuves pastatęs H. Davidovas nuomėjosi iš Frenkelio, tolimo savo giminaičio.

Prieš karą šioje nedidėlėje įmonėje darbavosi arti 20 žmonių. Naciams okupavus Šiaulius, vokiečių administracijai įsakius, H. Davidovas kartu su šeima buvo paliktas mieste, kadangi vokiečiams rūpėjo nepertraukiamas kailių apdirbimo procesas.

Vokiečiai parūpino fabrikėliui naujausios įrangos, nes nuolatiniai įmonės klientai buvo aukšto rango vermachtso karininkai. Saugumo ranybų, gestapo, Šiaulių gebitskomisariato pareigūnai; taip pat atvykdavo karininkai užsakovai iš Kaune įsikūrusio generalkomisariato, ir net iš reichskomisariato, kurio būstinė buvo Rygoje.

Šiose dirbtuvėse kailių apdirbimo procesui irgi teko teikti nesiusi). Visi žydai su sargyba. Hiršas įmonės niekur neisite. Ant visų jų drašroje buvo prisūtos

Į šią įmonę buvo liai, kumeliųkų odogabendavo lapų bei gausiai vokiečiai sa veždavo žiurkių ir šėdai, lupdavome, o k Žiurkių kailiukai sp masina čia pat būd kvadratinį metrų Tokio pavaldio juo Avikaailius jie siųsd

1944 m. liepos 8 getas buvo uždarytas, kad juos būtų nėsita, kad juos būtų tai sužinoję David to ir pasislėpti pa čiau juos susekė ninkų kaimo apyvežti į Šiaulius 18 ar 19 d. visą š žiūrėtojai lietuvo vidaus terite

Nemažą vaid getui išlikti aerodromas Z smarkiai plėtė, didelius kaponimo statybose o ne apie 600 darriame daugiau įmanoma, dėl aerodrome te tas buvo pake dės kentė vok ky seksualini

Katimiero V

Šiose dirbtuvėse triūsė apie 30 žydų, kailių apdirbimo specialistų (šių cilučių autoriui irgi teko ten dirbti apie septynis mėnesius). Visi žydai buvo atvaromi iš geto su sargyba. Hiršas Davidovas su šeima iš įmonės niekur neišėdavo, gyveno savo bute. Ant visų jų drabužių priekyje ir nugaroje buvo prisūtos geltonos žvaigždės.

Į šią įmonę buvo pristatinėjami avikailiai, kamelių kū odos, o patys vokiečiai atgabendavo lapių bei šernų kailių. Ypač gausiai vokiečiai savo žmonių kailiniams veždavo žiurkių ir šeškų, kuriuos mes, žydai, lupdavome, o kailiukus raugdavome. Žiurkių kailiukai specialia kailių siuvimo mašina čia pat būdavo susiuvami į dviejų kvadratinį metrų pailgus stačiakampius. Tokio pavidalo juos išsiveždavo vokiečiai. Avikailius jie siųsdavo vermachtui.

1944 m. liepos 8 d. kai, SS įsakius, Šiaulių getas buvo uždarytas ir kaliniams buvo pranešta, kad juos numatyta vežti Vokietijon, tai sužinoję Davidovai nutarė bėgti iš miesto ir pasislėpti pas pažįstamą ūkininką. Tačiau juos susekė lietuvių saugumas. Žuvininkų kaimo apylinkėse jie buvo suimti ir nuvežti į Šiaulių kalėjimą. 1944 m. liepos 18 ar 19 d. visą šeimą sušaudė kalėjimo prižiūrėtojai lietuviai. Lavonus užkasė kalėjimo vidaus teritorijoje.

Nemažą vaidmenį padedant Šiaulių getui išlikti suvaidino karinis Šiaulių aerodromas Zokniuose. Vokiečiai jį smarkiai plėtė, tiesė kilimo takus, statė didelius kaponirus lėktuvams. Aerodromo statybose dirbo ir barakuose gyveno apie 600 darbingų žydų. Getui, kuriame daugiau žydų sutalpinti nebebuvo įmanoma, dėl to buvo lengviau. Dirbti aerodrome teko sunkiai, tačiau maistas buvo pakenčiamas. Darbininkės žydės kentė vokiečių kareivių ir karininkų seksualinį persekiojimą, jas dažnai

prievartaudavo vokiečių kareiviai, o pasiskųsti nebuvo kam.

Daug žydų įvairius darbus dirbo kariniuose daliniuose, fronto aprūpinimo baruose, sukarintame geležinkelėje, kariskose „Todt“ organizacijos statybose, gebitskomisariato, SS, SD ir SiPo ūkio tarnybose. Tai davė jiems pagrindo įtikinti pačius save, neva esą naudingi okupacinei valdžiai ir netikslinga būsia juos naikinti.

Didelę pagalbą getui teikė 1940 metais mirusio advokato Kazimiero Venclauskio šeima. Šie žmonės slėpė žydus ir jų vaikus nuo žūties, o vyresniajai dukrai Danutei pavyko miesto centre – Varpo gatvėje atidaryti keletą dirbtuvių pirštineiems siūti, šepečiams gaminti ir pan. Čia ji įdarbindavo žydes, neturinčias profesijos ar amato arba karo laikotarpiu nesugebančias niekur pritaikyti turimos specialybės. Danutė Venclauskaitė*, kaip nominali dirbtuvių savininkė, okupantų arbaitsamte bei gebitskomisariate išsirūpino dirbtuviams vermachto tiekėjų statusą. Ji duodavo vokiečiams kyšių, kad tie pasirašytų neva gavę produkciją, o miesto finansų organams pateikdavo fiktyvias gauto pelno, apyvartos deklaracijas-ataskaitas. Mokesčius Danutė Venclauskaitė mokėdavo iš savo kišenės, kadangi geto kalinės buvo apiplėštos ir nieko nebeturėjo. Šepečių dirbtuvėse dirbo ir vyrų.

Visa tai kurį laiką stabdė geto kalinių selekcijas ir nedarbingųjų šaudymus.

Tačiau pavojus getui ėmė grėsti iš SD skrajojančio būrio (*Rollkommando*) ir jo vado SS obersturmführerio (vyr. leitenanto) Joachimo Hamano. 1941 m. rugsėjo 3 d. jis iš Kauno atvyko operatyvinio būrio EK-3A vado SS štabartenfiurerio (pulkininko) Karlo Jegerio, atsakingo už žydų naikinimą Lietuvo-

Kazimiero Venclauskio dukterų (Danutės ir Gražbylės) pavardė – Venclauskaitė. (Red.)

je, pavedimu pas gebitskomisarą H. Gevekę reikalavdamas likviduoti Šiaulių getą, o kalinius sunaikinti. Tačiau Gevekė turėjo tvirtą užnugarį: jis rėmėsi reichskomisarą Lozės rezolucija ant Frenkelio fabriko žydų darbininkų sąrašų. Gevekė žinojo, kad dalį šiaurės Lietuvos, įskaitant Šiaulių apskritį, aptarnauja operatyvinis būrys 2A, veikiąs Latvijoje, todėl J. Hamanas neturi įtakos sprendžiant Šiaulių geto likimą. Gevekė Hamanui kategoriškai atsakė neigiamai, nes žydai ir jų getas esą reikalingi vokiečiams, jie užtikrina įmonės funkcionavimą bei produkcijos tiekimą vermachtui. Kad ir kaip J. Hamanas stengėsi, su gebitskomisarų susitarti jam nepavyko. Maža to, jam išvykus, H. Gevekė raštu kreipėsi į Lietuvos generalkomisarą fon Rentelną ir reichskomisarą Lozę skųsdamasis J. Hamano veiksmams.

Šio SS karininko vizitas į Šiaulius nebuvo atsitiktinis. Miesto burmistras P. Linkevičius, jo pavaduotojas A. Stankus, LAF'o štabo narys V. Ivanauskas, advokatas J. Šerkšnys, broliai Šablinskai, laikraščio „Tėvynė“ redaktorius V. Pauza bei dar keletas įtakingų Šiaulių miesto asmenų buvo parašę skundus SS štandartenfuiererui K. Jegeriui ir generalkomisarui fon Rentelnui, dėl ko J. Hamanas ir atvyko į Šiaulius.

Ir štai tų įtakingų asmenų norai liko nepatenkinti. Ypač troško žydų žūties kai kurie baltaraiščiai, dalyvavę Šiaulių miesto ir apskrities žydų žudynėse. Čia ypatingu žiaurumu išsiskyrė Užvenčio LAF'o vadas advokatas Romualdas Koklaš, dalyvavęs naikinant Užvenčio žydus, su savo būriu nepraleidęs šaudymų Šiauliuose ir apskrityje.

Žagarės getas likviduotas 1941 m. spalio 2 dieną. Iš pradžių žmonės buvo šaudomi miestelio turgaus aikštėje, pasukui grafo Naryškino parko teritorijoje

prie iš anksto iškastų duobių. Žuvo apie 3000 Žagarės ir į Žagarės getą suvežtų Šiaulių apskrities žydų.

Kaip tik tą dieną Šiaulių apskritis tapo SS operatyvinio būrio 3A veikimo zona, perimta iš operatyvinio būrio 2A, siautėjusio Latvijos teritorijoje. Taigi žydų žudynes Žagarėje organizavo ir kontroliavo J. Hamanas.

Paskutiniašias žudynes Šiaulių apskrityje žydšaudžiai vykdė Šiaulių apskrities Ilgosios Lovos kaime, netoli Kairių kaimo, už Naisių, 1941 m. gruodžio 8–15 dienomis. Ilgosios Lovos kaimo miške jie šaudė dar išlikusius gyvus Kuršėnų, Stačiūnų, Radviliškio, Pakruojo valsčių žydus. Suvežę juos iš tų vietovių, policininkai aukas sušaudė patys. Šie 72 žydai buvo paskirti ūkininkams dirbti žemės ūkio darbus. Darbų sezonui pasibaigus, jie tapo nebereikalingi...

Atėjo 1942 metai. Geto kalinių gyvenimas nepalengvėjo, tačiau likvidavimo klausimas kiek atitolo. Didelių „akcijų“ nebuvo, nors pavieniai žydai tebebuvo suimnėjami, kalinami, o vėliau šaudomi Pročiūnų kaimo miškelyje, Šiaulių aerodromo teritorijoje. Aukomis tapdavo pažeidusieji žydams nustatytas taisykles. Sunkiausias nusikaltimas, už kurį buvo baudžiama mirtimi – maisto produktų ieškojimas nusiėmęs geltonas žvaigždes ir palikus darbo vietą, taip pat nelegalus produktų įnešimas į getą.

Daugelis geto kalinių badavo, nes už darbą gaudavo itin skurdžiai. Darbdaviai už kiekvieną darbininką dalį pinigų mokėjo arbaitsamtui, 50 % viso atlygio likdavo gebitskomisariato kasoje. Tik mažiausia dalis buvo išmokama darbininkams per geto administraciją. Už šiuos pinigus darbininkai pirkdavo geto parduotuvėse maistą, kurį, susitarus su judenratu, tiekdavo miesto sa-

vivaldybė. Tuo jamos su tais lėjo prasima vietėse.

1942 m. bal burmistras P. E tojas žydų reik geto žydų tary Trakų geto ra geto teritorijų kų gatvėje, ke gatvėje ir Živ dai turį išsikr tas privalas naują tvorą (s gos stulpams dybė), kurią 1000 kalinių.

Geto taryb tus darbus – pams ir kartu gebitskomisa bitskomisaria pavyko įtikin bė norinti pe blogėsiančios o tai atsilieps

Šiaulių m sumažinti sa ti keliais Tra do, mėsos pe A. Stankus i valdymo ir ge valdybėje išsi ši 1940 meta nekiliojamaj dama savivalo ti gyvenimą ž

* Į sąrašus ne Lietuvoje), žr. P. ** Pagal Jerušą pradžioje. Darbo buvo 4759 žydai tis“, 1965, p. 117. Į sąrašus buvo į Radviliškio durp

Šiaulių geto išorinės stovyklos

Nuo 1941 m. rugsėjo 1 d. Šiaulių miesto kariniame aerodrome Zokniuose naktinėje pamainoje dirbo 500 žydų (dieną dirbo karo belaisviai), kurie kasdien sugrįždavo į getą. Vėliau šiuos žydus imta apgyvendinti barakuose pačiame aerodrome. Jų skaičius nuolat svyravo nuo 350 iki 600, atsižvelgiant į geto galimybes tiekti darbo vadovybės pretenzijų tema. Ši stovykla egzistavo iki geto likvidavimo 1944 m. liepos mėnesį.

Nuo 1942 m. gegužės 1 d. pradėta žydus siųsti į Radviliškio durpyną. Netrukus ten 480 jų apgyvendinta barakuose. Jie dirbo visą sezoną iki 1942 m. lapkričio vidurio, kol buvo galima krauti durpes. Darbas katgoriškai sunkus, maisto davinys itin menkas. Žmonės badavo. Žydus saugoję Radviliškio policininkai tyčiodavosi iš jų, mušdavo, todėl darbo sezono pabaigoje būta daug ligonių, suluošintų ir išsekusių.

1942 m. birželio 2 d. į Radviliškio piešiniui priklausantį durpyną nugabentas ir barake apgyvendintas žydų būrys. Darbas buvo sunkus, bet maisto davinys neblogas. Dirbti reikėjo iki durpių kasimo sezono pabaigos.

Į Pavenčių cukraus fabriko durpyną Gaudučių kaime 1942 m. birželio 5 d. iš geto atvežtas 31 žydas. Per durpių kasimo sezoną žydai gyveno barakuose. Darbo sąlygos, nors ir sunkios, buvo neblogos. Pasibaigus durpių kasimo sezonui, kai prasidėdavo cukraus gamyba, žydai dirbo fabrike, čia pat ir gyveno.

Nuo 1942 m. liepos 15 d. 250 žydų iš geto atvežta į Bačiūnų durpyną. Jie gyveno barakuose iki sezono pabaigos. Darbo sąlygos ir maistas čia buvo pakenčiami. Vietinių baltaraiščių sargyba nepriekabiavo, leisdavo duoneliuti pas aplinkinius ūkininkus.

1943 m. gegužės 5 d., prasidėjus durpių kasimo sezonui, į Bačiūnų durpyną vėl atvežta 240 žydų (vyrų ir moterų) iš Šiaulių geto. Čia jie apgyvendinti iki sezono pabaigos.

Reikia pridurti, kad visi žydai, dirbę durpynuose (išskyrus Gaudučių), pasibaigus kasimo sezonui, buvo sugrąžinami atgal į getą maždaug iki lapkričio 20 dienos.

1942 m. rugsėjo 22 d. buvusiose Linkaičių ginklų dirbtuvėse, vokiečių karinio aerodromo vadovybės paverstose šaudmenų sandėliu ir bombų saugykla, buvo įsteigta stovykla tiems sandėliams aptarnauti. Barakuose apgyvendinti 125 žydai, iš jų – 15 moterų. Ši stovykla laikyta gera, žydai maitinti neblogai. Stovykla egzistavo iki geto likvidavimo – 1944 m. liepos pradžios.

1942 m. lapkričio viduryje į Pavenčių cukraus fabriką buvo atvežti 126 žydai, kurie čia dirbo iki 1943 m. sausio 15 dienos. Cukraus gamybos sezono metu prie jų prisidėjo dar 31 žydas iš dirbusiųjų Gaudučių durpyne. Darbas fabrike buvo labai sunkus – cukraus maišus reikėjo krauti tiesiai į geležinkelio vagonus. Darbo laikas nenormuotas, maistas labai prastas. Gyvenimo sąlygos irgi gana bjaurios.

1943 m. gegužės 1 d. 60 žydžių iš Šiaulių geto išgabenta į Viduklės „Sodybos“ sandėlius, kad perrinktų pernykštes bulves. Ten jos dirbo mėnesį, o pabaigus darbą grąžintos į getą.

Juden Becalelio

1942 m. ru
kurią sudarė
roma Trakų g
lėjimo stovėj
kai: pats get
virtšaftleiter
kas) Šriveris
ninkas) Der
iš SiPo vadū
tis, mokėjęs
to viršininka
gebiskomis

Kolonos ž
kas į getą ne
įvairiausių p
dalties iškeist
ant gatvės gr
šelių su milta
kilogramių s
kepaliai, bur
Žydus nu
saras H. Gev
są judenrata
ultimatumą
miesto kalėj
bandininkū
„švarchend
nės kalėjimo

Grįžusi į g
to tarnybū
Kaip pasielg
čiai nori su
rankomis. P
vadovai nut
žydų sušau
vams su tary
į nurodytą v
Apie tai jū
šininkui Giū
ryba ir nekv
da susisiekti

Nustatyto
nariai, geto

Judenrato sprendimas. Becalelio Mazoveckio likimas

1942 m. rugpjūčio 30 d. žydų kolona, kurią sudarė apie 30 žmonių, buvo varama Trakų gatve į getą. Prie miesto kalėjimo stovėjo aukšti vokiečių valdininkai: pats gebitskomisaras H. Gevekė, virtšaftleiteris (ūkio valdybos viršininkas) Šriveris, štabsleiteris (štabo viršininkas) Dervarteris, dr. Čarnis, vienas iš SiPo vadų Švantas (Klaipėdos vokiečių, mokėjęs lietuvių kalbą), arbaitsamto viršininkas Giunteris ir apie dešimtį gebitskomisariato tarnautojų.

Kolonos žydus vokiečiai iškratė. Kai kas į getą nešėsi po drabužiais paslėpę įvairiausių produktų – iš dalies pirktų, iš dalies iškeistų ar suelgetautų. Po kratos ant gatvės grindinio mėtėsi keletas maišelių su miltais ir kruopomis, pora puskilogramių sviesto, duonos riekės, puskepaliai, burokėliai, morkos, obuoliai.

Žydus nuvarė į getą, o gebitskomisaras H. Gevekė iššikvietė į kabinetą visą judenratą. Ten jis tarybai paskelbė ultimatumą: rugsėjo 2 d. 12 val. prie miesto kalėjimo atvesti 50 žydų kontrabandininkų (vokiečiai juos vadino „švarchendler“) sušaudyti prie mūrinės kalėjimo tvoros.

Grįžusi į getą, taryba sukvietė visų geto tarnybų vadovus tartis, ką daryti. Kaip pasielgti? Akivaizdu, kad vokiečiai nori sunaikinti žydus pačių žydų rankomis. Posėdžiavę iki paryčių, geto vadovai nutarė vokiečiams neperduoti žydų sušaudyti, o visiems geto vadovams su taryba priešakyje ateiti patiems į nurodytą vietą ir pasiaukoti.

Apie tai jie pranešė arbaitsamto viršininkui Giunteriui, su kuriuo žydų taryba ir nekviečiama turėjo teisę bet kada susisiekti.

Nustatytoju laiku visi žydų tarybos nariai, geto tarnybų vadovai su pirmi-

ninku atėjo prie kalėjimo tvoros ir laukė sušaudymo.

Paskutiniąją minutę gebitskomisaras H. Gevekė mirties bausmę pakeitė 20 000 reichsmarkių kontribucija.

H. Gevekė liepė toliau tikrinti geto kalinius, grįžtančius po darbo namo, ar jie nesineša į getą produktų. 1943 m. gegužės 31 d. jis kartu su keletu vokiečių karininkų – tarp jų buvo gebitskomisaro štabo viršininkas Evaldas Bubas, dr. Čarnis, SiPo pareigūnas Švantas – atvažiavo į Trakų gatvę ir ėmėsi tikrinti po darbo grįžtančius kalinius. Produktų surado pas du: Becalėlį Mazoveckį – buvusį kepėją, ir Leną (Leą) Bajer – buvusią muzikos mokytoją. Abu turėjo duonos, papirosų ir po pusę kilogramo mėsos.

1943 m. birželio 3 d. judenrato atstovus iškvietė gebitskomisaras; jiems buvo pranešta, kad abu kontrabandininkai būsią pakarti gete visiems kaliniams matant. Be to, karti juos turėsią patys žydai, o kartuves turinti pastatyti geto žydų taryba.

Kartuvės buvo pastatytos Kaukazo gete, nedideliame sodelyje. Už keletą tūkstančių markių nusamdyti budeliai žydai – Kerbelis ir Davidavičius. Tačiau geto taryba labai atkakliai derėjosi su štabo viršininku Bubu, kad pasigailėtų dviejų pasmerktųjų. Galop po ilgų derybų ir kyšių (auksas, papuošalai, odiniai vyriški batai) sutarė, kad Lenos Bajer bus pasigailėta. Becalelio Mazoveckio išgelbėti nepavyko.

1943 m. birželio 6-ąją, sekmadienį, 9 val. visi abiejų geto dalių kaliniai buvo sutelkti Kaukazo gete. Stebėti korimo atvažiavo keli gebitskomisariato karininkai, tarp jų štabo viršininkas Bubas.

Becalėlį Mazoveckį ir Leną Bajer iš kalėjimo atvedė žiaurumu garsėjęs žydų budelis ir kankintojas lietuvis poli-

cininkas Belkštys su kulkosvaidžiu ant peties bei dar vienas policininkas. Stabsleiteris Bubas, vienas šlykščiausių gebitskomisariato pareigūnų, aršus žydų priešas, išdrožė trumpą kalbą kaliniams ir pagrasino, kad visi, kurie legaliai nešis į getą produktų, bus pakarti, po to įsakė paleisti Leną Bajer. Nuo merginos kojų ir rankų nuėmus grandines, ji įsimašė į kalinių minią. Bubas perskaitė mirties nuosprendį Mazoveckiui. Bausmę privalėjo vykdyti Kerbelis ir Davidavičius, tačiau Becalelis Mazoveckis pats ikišo galvą į kilpą, prieš tai atsiprašęs geto kalinių, kad dėl jo jiems tekę patirti tiek nemalonumų. Gydytojas Dovydas Drujanas paliaudijo Mazoveckio mirtį.

Šiaulių getas SS žinioje

1943-ųjų liepą Šiaulių getas pateko SS žinion. Tuo metu Kauno getas buvo performuotas į Kauno koncentracijos stovyklą (*Stammlager*), o Šiaulių getas padarytas jo išorine koncentracijos stovykla (*Augenlager*). SS tarnyba iškart likvidavo visas žydų darbo vietas privačiose firmose ir miesto įmonėse, nesusijusiose su vermachto užsakymų atlikimu. Žydai tebedirbo Frenkelio fabrike, kariuomenės aprūpinimo tarnybų sandėliuose (keliasdešimt žydų turėjo gaminti beržų kaladėles dujų generatorių įrenginiams vermachto sunkvežimiuose) ir kitur. Nuo 1943 m. rugsėjo 21 d. naujoji geto SS vadovybė įsakė sukurti Šiaulių koncentracijos stovyklai nuolatinės šalutines stovyklas (*Nebenlager*) su tiksliu darbo vietų skaičiumi kiekvienai. Stovyklų skaičių papildė jau egzistavusios stovyklos: Šiaulių karinis aerodromas Zokniuose – 500 žydų; buvusios Linkaičių ginklų dirbtuvės – Šiaulių aerodromo Zokniuose amunicijos sandėliai ir bombų saugyklos – 250 žydų (prie ten dirbusiųjų 125

kalinių judenratas nukreipė dar 125 žmones); Pavencių cukraus fabrikas – 250 žydų (čia taip pat papildomai nukreipti 125 kaliniai).

Remdamasi patvirtintu sąrašu, vykdamas SS tarnybos įsakymus, geto taryba rugsėjo gale nukreipė žydus į naujas stovyklas: *A.B.A.* – Armijos aprangos tarnyba – buvo įkurta nebaigtoje statytoji ligoninėje (dabar Šiaulių ligoninė, V. Kudirkos g. 99; jos teritorijoje stovėję gyvenamieji barakai karo metu ir po karo sudegė) – 800 žydų; Akmenės kalkių degykla ir plytinė – 250 žydų; Daugėlių plytinė Kuršėnuose – 250 žydų.

Daugėlių plytinės ir Pavencių cukraus fabriko žydai dar dirbo sezoninius žemės ūkio darbus buvusiam Ringvos dvare, kuris priklausė SS žiniai. Darbo sąlygos ten buvo baisios – badas, nuolatiniai mušimai, tyčiojimasis.

1943 m. sausį, kai baigėsi darbas Pavencių cukraus fabrike, 250 žydų buvo pervežti į Šiaulius ir įdarbinti *A.B.A.* Todėl *A.B.A.* tapo didžiausia, be geto, stovykla Šiauliuose – 1050 žydų.

Išvežus žydus į darbo stovyklas Šiaulių apylinkėse, geto kalinių skaičius sumažėjo 1550 asmenų. Iš karto buvo likviduotas Kaukazo getas, o likusieji žydai sugrūsti į Ežero-Trakų getą. Judenrato pirmininkas Mendelis Leibačiūsis padarytas eiliniu tarybos nariu, o į jo vietą 1943 metais esesininko H.Šliofo paskirtas Vokietijos žydas Georgas Parizeris, kuris tapo skundiku, tiesiog SS šnipu gete.

G. Parizeris kalėjo Šiaulių gete kartu su žmona vokieite ir dviem vaikais. Parizerienė galėjo išsiskirti su vyru ir vaikus paskelbti arijais. Tačiau ji to nepadarė ir pasiaukėjo pati su vaikais – kartu su vyrų nuėjo į getą. Išveždami Šiaulių geto kalinius 1944 m. liepos 22 d. į Štuthofo koncentracijos stovyk-

lą, SS karininkai leido G. Parizeriui su šeima keliauti atskirai nuo kitų kalinių. Likus vienai stotelei iki Štuthofa, jo mantą (lagaminus ir maišus) iškvėrė prekių stotyje. „Parizerių šeimos nariai nusimėmė žvaigždes, ir mes jų daugiau nebematėme“, – pasakojo likę gyvi šiauliečiai, kartu vežti iš geto į Štuthofą. Kai 1945 metų pavasarį Dancigą (Gdanskas, Lenkija) užėmė sovietų kariuomenė, buvusi geto kalinė Liuba Lipšicaitė, vaistininko Leviko Lipšico duktė, gatvėje atpažino G. Parizerį ir pranešė komendantūrai. G. Parizeris buvo suimtas ir nuteistas 10 metų kalėti. Bausmę atliko Kazachstane, o šeima iš sovietų okupacinės zonos išvyko į Vakarų Vokietiją, kur vėliau su šaukiais susitiko ir grįžęs iš įkalinimo vietos G. Parizeris.

Geto karo komendantu buvo paskirtas SS oberšarfiureris (viršila) Hermanas Šliofas, geto sargybos viršininku – SS rotenfiureris (jaun. puskarininkis) Heningas. Lietuvių policija nušalinta. Sargybos funkcijoms iš Rumunijos buvo atvežta vokiečių SS kuopa ir apgyvendinta buvusioje žydų senelių prieglaudoje.

Kadangi koncentracijos stovykloje nuturėjo būti nedarbingų kalinių, netrukus valdžia ėmėsi dar kai kurių priemonių. 1943 m. lapkričio 5 d. SS tarnyba, pagal numatytą planą pasitelkusi fašistams tarnaujančių vlasovininkų* kuopą bei visą SD ir SiPo personalą, palaukė, kol geto kaliniai išėjo į darbą, apsupo getą sustiprinta sargyba, nieko nebeįleisdama ir neišleisdama pro vartus. Pradėta visur ieškoti vaikų iki 13 metų. Rastuosius vilko į mašinas ir grūdo nelyginant malkas, o nuvežus į stotį uždarė į prekinius vagonus. Kai kurie vaikai slėpėsi, bet juos suradę budeliai negailėstingai vilko už ko-

jų, plaukų iš palovių, iš už spintų, mėtė nuo pastogių tarsi kokias šiukšles, luošino. Buvęs geto policijos viršininkas Efroimas Gensas, norėdamas ar verčiamas parodyti pavyzdį, atsinešė savo mažametę dukrytę ir ją įstūmė į mašiną.

Tą šturpią dieną Šiauliuose, Linkaičiuose, Zoknių aerodrome, Pavėnčiuose ir Daugėliuose iš žydų buvo atimti 725 vaikai, o kartu išvežti 92 nedarbingi arba nedirbantys dėl ligos kaliniai. Prekiniais vagonais jie išgabenti į Osvencimą ir visi nužudyti. Nenorėdami palikti vaikų toje baisioje kelionėje, kartu su jais savanoriškai išvyko geto tarybos narys BERAS Kartunas ir vaikų gydytojas Urijas Rozovskis.

Tik Akmenės žydų stovyklos, buvusios toliau nuo Šiaulių, ši „akcija“ nepalietė. Bet 1943 m. gruodžio 12 d. čia atvykęs ROA karių būrys prie pačioje stovykloje iškastos duobės nušovė 7 vaikus ir vieną sergančią žydę, kuriuos buvo suėmęs stovyklos komendantas SS oberšarfiureris Graudelis.

Vaikų ir nedarbingų žydų naikinimui vadovavo SS hauptšturmfriureris (kapitonas) Fiorsteris iš operatyvinės grupės 3A ir geto komendantas H. Šliofas. Po šios „akcijos“ viskas apmirė, geto kaliniai pajuto, kad jie tikrai atsidūrė koncentracijos stovykloje.

1944 metų pavasarį fronto linija artėjo prie Lietuvos. Raudonoji armija sparčiai žygiavo pirmyn, geto kaliniams nešdama viltį, kad gal rasis galimybė jiems išgyventi.

Tačiau vokiečiai tapo neramūs, sunerimo ir jų talkininkai lietuviai. Budeliai pajuto, kad netoli atpildo valanda. Jie pasunkino žydų darbo sąlygas, darbo vietose vadovai ir prižiūrėtojai prieka-

* A. Vlasovas, buvęs sovietų generolas, 1942 metais paimtas nelaisvėn, ėmėsi vadovauti Rusų išlaisvinimo judėjimui (ROD – Russoje osvoboditelnoje dviženije, kartais vadintas ROA – Ruskajaj osvoboditel'naja armija), kurio kontingentas formavosi daugiausia iš sovietų karo belaisvių. Vlasovininkų daliniai įeidavo į SS pajėgų sudėtį. (Red.)

biavo, sugriežtino kalinimo režimą, vis kebliau buvo prasimanyi maisto.

Iš pafrontės žydų stovyklų vokiečiai ėmė gabenti kalinius į Šiaulių getą.

Joniškėje buvo įsteigta vokiškos organizacijos „Tödt“ (O.T.) stovykla, į kurią atvežti 483 žydai iš Smurgainių ir Ašmenos. Jie buvo ligoti, išsekę nuo bado ir sunkaus darbo statant fortifikacijos įrenginius. 70 žydų iš Jonišio O.T. stovyklos dirbo Latvijoje, Lietuvos pasienyje, atskiroje O.T. darbovietėje, ir buvo jau virtę klipatomis. Nors O.T. vadovai priešinosi, SS šią nedidelę stovyklą uždarė, o kalinius perkėlė į Joniškį. Visi kaliniai buvo išsekę, iš viso darbingų tebuvo 220 žmonių. Prijungus stovyklą prie Šiaulių geto, visi ligoniai pristatyti tenai. SD įsakius, stovykloje buvo atrinkta 50 stipriausių ir darbingiausių vyrų ir išvežta į Kauną nužudyti žydų lavonams deginti IX forte. Darbininkų pasiimti motociklu atvyko B. Kitelis, garsusis Vilniaus geto „likvidatorius“*. Kartu su juo važiuo du dengti sunkvežimiai su užrašu „Paštas“.

Į Šiaulių getą buvo suvežta beveik 3000 žmonių iš Panevėžio. Dauguma – Vilniaus ir Kauno žydai, tarp jų ir tie, kurie dar 1943 metais buvo išgabenti į Estijos bei Latvijos koncentracijos stovyklas, o vėliau iš ten išvežti dirbti Panevėžio aerodromo plėtimo bei fortifikacijos darbus. Jiems vadovavo O.T. Kalinių fizinė būklė, palyginti su Jonišio stovykloje laikomų sveikata, buvo geresnė.

Su šia partija sugrįžo ir tie 250 žydų, kuriuos ankstyvą 1944 m. pavasarį, kaip darbingiausius, vadovybė perkėlė iš Zoknių į Panevėžio aerodromą. Tarp atvežtųjų buvo 240 Vengrijos žydžių, kurios kasė apkasus bei dirbo kitus darbus Rytų fronte; čia pateko ir apie 10

Vokietijos žydžių iš Rygos geto, kurios dirbo pagalbiniais darbais karinių dalinių virtuvėse (tarp atvežtųjų buvo dvi seserys, pavardė Šavl, žydiškai reiš. kiančia „Šiauliai“; jaunesnioji, vardų Zelma, dirbo kambarinė geto komendantanto H. Šliofa bute).

Šiaulių geto likvidavimas ir kalinių išvežimas

1944 m. liepos 8 d. geto komendantas H. Šliofas judenratui paskelbė, kad getas uždaromas, niekas į darbą nebeisą, visi turį ruoštis evakuotis į Vokietiją, nes fronto linija priartėjusi prie Panevėžio. Geto kalinius apėmė panika ir siaubas. Keletas šimtų žydų pro šoninius geto vartus (buvo vartai tiesiai iš Ežero-Trakų geto į Frenkelio fabriko teritoriją, su kuria getas ribojosi) prasiveržė į fabriko kiemą, iš ten per tvorą puolė bėgti į laukus siaurės rytų link. Fabriko betribsleiteris (gamybės vadovas) Zigelis ir atsitiktinai teritorijoje maišęsis Šiaulių kalėjimo prižiūrėtojas Antanaitis pradėjo šaudyti į bėglius iš pistoletų. Zigelis nušovė dvi žydes, o Antanaitis du vaikus: Malką ir Nudelį. Tuo tarpu esesininkai, sužinoję, kad žydai bėga, nudūmė sunkvežimiu Vilniaus gatve ir, pasukę Žuvininkų kaimo link, užtvėrė kelią. Taip bandžiusius gelbėtis sugrąžino į getą.

Stojo neramios laukimo dienos. Be maišo (vietoje kuprinės) ir dėvimos aprangos, jokios mantos su savimi imtis nebuvo leidžiama.

1944 m. liepos 15 d. į geležinkelio krovinius vagonus įsodinta ir išgabenta pirmoji geto kalinių partija: arti 3000 žydų iš Panevėžio O.T. stovyklos; 433 žydai iš Jonišio O.T. stovyklos.

* Vilniaus getas buvo likviduotas 1943 m. rugsėjo 23 d. (Red.)

1944 m.
išgabenta
(1990 žmo
vių; 250 iš
250 iš D.
čių šaudm
50 žmoni
Akmenės.
Naktį iš
tensyviai l
Bombos k
užmušta k
rybos nar
kas Mend
1944 m
partija iš
geležinke
lis ir sto
duoti. Ki
geto kalin

Su šia
varė 30
Ten užd
se, kuri
me, o k
venčių
Šiaulių
ninkai l
to eses
Štuthof
gonus v
vyklos v

1944 m
kui maš
vartyti p
vermacht
gą, kur j
jos stovy
Pirmos
žinkeliu
koncentr

* Šiuo m
jaus dalis.

1944 m. liepos 19 d. tokiu pat būdu išgabenta antroji geto kalinių partija (1990 žmonių): 1050 iš A.B.A. dirbtuvių; 250 iš Zoknių karinio aerodromo; 250 iš Daugėlių plynės; 200 iš Linkaičių Saudmenų ir bombų sandėlių (apie 50 žmonių sugebėjo pabėgti); 240 iš Akmenės.

Naktį iš liepos 21 į 22 d. pradėta intensyviai bombarduoti Šiaulių miestą. Bombos krito ir į geto teritoriją. Buvo užmušta keletas žydų, tarp jų geto tarybos narys, buvęs judenrato pirmininkas Mendelis Leibavičius.

1944 m. liepos 22 d. trečioji kalinių partija išvaryta pėsčiomis į Pavenčių geležinkelio stotį, kadangi geležinkelis ir stotis Šiauliuose buvo subombarduoti. Kolonoje žygiavo 1500 Šiaulių geto kalinių.

Su šia kolona judėjo ir mūsų šeima. Mus varė 30 km iki Pavenčių cukraus fabriko. Ten uždarė gatavos produkcijos sandėliuose, kurie vasarą buvo tušti. Čia nakvojome, o kitą rytą mus suvarė į ešelonus Pavenčių stotyje ir nuvezė į Štuthofą. Iš Šiaulių iki Pavenčių mus konvojavo esesininkai latviai, o traukinyje saugojo visa geto esesininkų sargyba. Likus 20 km nuo Štuthofa, mus įsodino į atvirus siauruko vagonus ir tokiu būdu pristatė prie pat stovyklos vartų*.

1944 m. liepos 24 d. pėsčiomis, pas-kui mašinomis iš Šiaulių geto buvo iš-varyti paskutiniai kaliniai. 160 žydų iš vermachto ūkio sandėlių išvežta į Ry-gą, kur jų laukė Salaspilio koncentraci-jos stovykla.

Pirmosios trys kalinių partijos gele-žinkeliu nugabentos tiesiai į Štuthofa koncentracijos stovyklą, o paskutinio-

ji, ketvirtoji, kartu su likusiais Salaspil-io koncentracijos stovyklos kaliniais laivais išvežta į Dancigą, iš ten – 28 km geležinkeliu į Štuthofą. Keletas šimtų darbingų žydų išvežta į Dachau koncentracijos stovyklą.

Evakavimo operacijai vadovavo Šiaul-ių geto komendantas H. Šlifas ir operatyvinio būrio 3A karininkas Fiorsteris.

Ešelonai su Šiaulių geto kaliniais rie-dėjo į vakarus, o prie miesto artėjo Raudonosios armijos 1-ojo Pabaltijo fronto kariuomenė, sustiprinta 3-ojo Baltaru-sijos fronto 5-osios gvardijos tankų ar-mijos ir 3-ojo gvardijos mechanizuoto korpuso. Po įnirtingų mūšių Raudono-ji armija 1944 m. liepos 27 d. įžengė į Šiaulius. Tarp vokiečių kontratakas at-remti atskubėjusių karinių dalinių bu-vo ir 16-oji lietuviškoji divizija, kurioje tarnavo nemaža žydų.

Išlikusiųjų Šiaulių geto kalinių kan-čių kelias tęsėsi Štuthofa ir Dachau koncentracijos stovyklose.

* Šiuo metu siaurukas yra Štuthofa koncentracijos stovyklos (Štutovo miestas, Lenkija) muzie-jaus dalis. (Red.)

Panaudoti šaltiniai:

1. בערלי דוד מאגיד. וואָס איך האָב צו דערציילן (בלעטלעך פֿון אַ לעבן). תל-אביב, 1992.
1. Berelis Dovydas Magidas. Ką aš turiu papasakoti (Lapeliai iš gyvenimo). – Tel Aviv, 1992 (jidiš k.).
2. עמא פֿרידמאן-פֿאַײַש אין שטעטל ריטעווע. ליטע (געווירטעטע מיניע אייגענע איבערלעבונגען). ריטעווע. מעלוס. סאווא. שמועהאָף. חרשׂת, 1957.
2. Eta Fridman-Faivis. Rietavo miestelyje, Lietuva (Iš mano prisiminimų: Rietavas, Telšiai, Šiauliai, Štuthofas). – Chaifa, 1957 (jidiš k.).
3. לוי שאליס. אזוי זיינען סיד געשטאָרבן. סינכען, 1949.
3. Leivis Šalitas. Taip mes mirėme. – Miunchenas, 1949 (jidiš k.).
4. ירושלים. אומקום פֿון יידן אין סאוואַלער געטאָ און אין ארוטיקע שטעטלעך. ליטע. בוך איינס. רעדאַגירט פֿון דר. מענדל סודאַרסקי. אוריה קאָנצעלנבאָגען. י. קיסין. ניו-יאָרק, 1951.
4. Jeruśalmi. Żydų żużis Œiauliy gete ir aplinkiniuose miesteliuose. Lite (Lietuva), I tomas. Red. Dr. Mendelis Sudarskis, Urijas Kacencelenbogenas, Jankelis Kisinas. – Niujorkas, 1951, p. 1767–1832 (jidiš k.).
5. פֿנקס הקהילות ליטא. העורך: דב לויץ. עורך שטנה: יוסף רוזין. יד ושם. ירושלים. ישראל, 1996.
5. Pinks Hakehillot Lita (Lietuvos žydų bendruomenių nuo jų sukūrimo iki Holo-kausto metraštis). Red. Dov Levin, red. pavad. Josifas Rozinas. – Katastrofos kankinių ir didvyrių atminties institutas Jad Vašem, Jeruzalė, 1996 (hebrajų k.).
6. Masha Greenbaum. The Jews of Lithuania. A History of a Remarkable Community. 1316–1945 (Maša Grinbaum*). Lietuvos žydai. Nuostabios bendruomenės istorija. 1316–1945). Gefen Books, Jerusalem, 1995 (anglų k.).
7. Dr. Faktorius, dr. Goldbergas, rab. Fiškinas. Œiauliy miesto žydų gete vykusių žudynių aprašymo aktas, 1944 m. lapkričio 25 d. MAB RS, f. 159-29, RKA-I.
8. ŒAA. F. 269, ap. 1a, b. 27, l. 6, 22, 24, 25, 27, 32, 39, 43, 55, 71, 114, 116.

* Autorė (mergautinė pavardė Pesinaitė) gimusi Œiauliy mieste. (Red.)

1.
Žydų vaikų
– Aronas P
Врач Арон
в помещен
The premis
ro-Trakų gh

2.
„Makabi“ sp
Члены спор
Members of

1.

ŠAM

Žydų vaikų skiepijimas Žydų sveikatos apsaugos bendrijos (OZE) patalpose. Gydytojas – Aronas Pikas (Ežero-Trakų getas, eil. Nr. 1321). Šiauliai, prieš 1939 m.

Врач Арон Пик (гетто Эжиро-Траку, № 1321) делает прививки еврейским детям в помещении Общества здравоохранения евреев (ОЗЕ). Шяуляй, до 1939 г.

The premises of the Jewish Health Protection Society (OZE). Physician Aron Pik (Ežero-Trakų ghetto, No. 1321) inoculating Jewish children. Šiauliai, prior to 1939.

2.

ŠAM

„Makabi“ sporto klubo dalyviai. Šiauliai, apie 1938 m. M. Fligelio nuotr.

Члены спортивного клуба «Маккаби». Шяуляй, около 1938 г. Фото М. Флигеля.

Members of the "Maccabee" sports club. Šiauliai, ca. 1938. Photo by M. Fligel.

3.

ŠAM

Žydų sportininkai „Makabi“ futbolo aikštelėje. Šiauliai, prieš 1940 m.
 Еврейские спортсмены на футбольном поле «Маккаби». Шяуляй, до 1940 г.
 Jewish sportsmen on the “Maccabee” football field. Šiauliai, prior to 1940.

4.

ŠAM

„Makabi“ sportininkų eisena Tilžės gatvėje. Šiauliai, apie 1938–1939 m. M. Fligelio nuotr.
 Шествие спортсменов «Маккаби» по улице Тильжес. Шяуляй, около 1938–1939 г.
 “Maccabee” sportsmen marching along Tilžės Street. Šiauliai, ca. 1938–1939. Photo by
 M. Fligel.

28

„Makabi“ orkestra
 Šiauliai, 1933 m.
 M. Fligelio nuotr.
 mas iš kairės.

Оркестр «Маккаби»
 диостудии. Шяуляй,
 1933 г. Фото М.
 Флигель – первый

The “Maccabee”
 the radio broad-
 ter. Šiauliai, Octo-
 ber 1933. The photog-
 raph is first from left

May 1942

Žydų jaunimas
 teatro aktoriams
 žydų dramos teat-
 tuaru fone. Šiauliai,
 1920 m.

Еврейская молодежь
 теры самодельного
 театра) на фоне
 репертуаром
 драматического
 Шяуляй, около
 1920 г.

Young Jewish
 ater actors. In the
 ground: a poster of
 repertoire of the
 Drama Theatre of
 ca. 1920.

5.
„Makabi“ orkestras radiofone.
Šiauliai, 1933 m. spalio 10 d.
M. Fligelio nuotr., jis – pir-
mas iš kairės.

Оркестр «Маккаби» в ра-
диостудии. Шяуляй, 10 ок-
тября 1933 г. Фотограф М.
Флигель – первый слева.

The „Maccabee“ orchestra at
the radio broadcasting center.
Šiauliai, October 10, 1933.
The photographer, M. Fligel
is first from left.

ŠAM

6.

„Makabi“ orkestro da-
lis. Šiauliai, 1932 m.
spalio 15 d.

Часть оркестра
«Маккаби». Шяуляй,
15 октября 1932 г.

Some members of the
„Maccabee“ orchestra.
Šiauliai, October 15,
1932.

ŠAM

Žydų jaunimas (saviveiklos
teatro aktoriai) afišos su
žydų dramos teatro reper-
tuaru fone. Šiauliai, apie
1920 m.

Еврейская молодежь (ак-
теры самодеятельного
театра) на фоне афиши с
репертуаром еврейского
драматического театра.
Шяуляй, около 1920 г.

Young Jewish amateur the-
ater actors. In the back-
ground: a poster with the
repertoire of the Jewish
Drama Theater. Šiauliai,
ca. 1920.

ŠAM

7.

29

8.

ŠAM

„Herclijos“ organizacijos sekretoriai. 1934 m. birželio 15 d. M. Fligelio nuotr.
 Секретариат организации «Герцлия». 15 июня 1934 г. Фото М. Флигеля.
 The Board of the “Hertzliah” organization. June 15, 1934. Photo by M. Fligel.

9.

ŠAM

„Hechaluc“ organizacijos nariai, nukentėję nuo pogromo. 1934 m. Antras iš kairės – fotografas M. Fligelis.
 Члены организации «Хехалуц», пострадавшие от погрома. 1934 г. Второй слева – фотограф М. Флигель.
 Members of the “Hehalutz” organization, who were victims of a pogrom. 1934. The photographer, M. Fligel, is second from left.

30

10, 11.

Chalucinink
 Халуцы. 19
 The Halutz

ŠAM

10, 11.

Chalucininkai. 1939 m. M. Fligelio nuotr.

Халуцы. 1939 г. Фото М. Флигеля.

The Halutzim. 1939. Photo by M. Fligel.

12, 13.
VŽM

Macų kepyklos darbininkų grupinės nuotraukos. Šiauliai, 1940 m. kovo 2 d. M. Tjdmans nuotr.

Подряд по выпечке мацы. Шяуляй, 2 марта 1940 г. Фото М. Тидмана.

A group of matzo-bakers. Šiauliai, March 2, 1940. Photo by M. Tjdmans.

14.

Žydai – багаžo nešėjai geležinkelio stotyje. Šiauliai, prieš karą.

Евреи – носильщики на шяуляйском вокзале. До войны.

Jewish porters at the Šiauliai railroad station. Prior to the war.

ŠAM

15.

Savanorių prieš karą. Čлены добровольцев Шяуляй, Members of Šiauliai, p

15.

Savanorių ugniagesių draugijos nariai. Draugijos pastatas Gaisrininkų gatvėje. Šiauliai, prieš karą.

M. Čerkaskajos archyvas

Члены добровольного пожарного общества у здания общества по ул. Гайсрининку. Шяуляй, до войны.

Members of the Volunteer Firemen's Society at their building on Gaisrininkų Street. Šiauliai, prior to the war.

16.

Buvęs Šiaulių miesto savivaldybės pastatas, Gaisrininkų g. 3. Pirmame aukšte buvo miesto ugniagesių komanda, antrame ir trečiame – savivaldybė. Dabar – priešgaisrinė apsauga.

Бывшее здание Шяуляйской городской управы, ул. Гайсрининку, 3. На первом этаже располагалась городская пожарная команда, на втором и третьем – управа. Сейчас – пожарная охрана.

3 Gaisrininkų St. The Fire Brigade's office, formerly housed only on the lower storey. The upper storeys were occupied by the City Government.

17.

VŽM

Frenkelio rūmai, Vilniaus g. 74. Pastatyti 1908 m. Frenkelio šeimai. 1930–1933 m. – žydų gimnazija. Nuo 1940 m., karo ir pokario laikais – karo ligoninė. Šiauliai, apie 1932 m. Dabar – vienas Šiaulių „Aušros“ muziejaus pastatų (apačioje).

Дом Френкеля, ул. Вильняус, 74. Построен в 1908 г. для семьи Френкеля. В 1930–1933 г. – еврейская гимназия. С 1940 г., во время войны и позднее – госпиталь. Шяуляй, около 1932 г. В настоящее время – одно из зданий Шяуляйского музея «Аушра» (внизу).

74 Vilniaus St. Frenkel's mansion: built in 1908 for the Frenkel family, housed a Jewish High School in 1930–1933, used as a military hospital during and after the war. Šiauliai, ca. 1932. Presently: one of the buildings of the Šiauliai "Aušra" museum (below).

18.

34

Buvusios Šia
Girėno g.). D
Здание быв
Даряус – Ги
после война
62 Vasario 16
police station

20.

Buvusi sinagoga
savo fabriko o
Бывшая син
для работников
«Эльняс».
A former syn
factory worke

19.

Buvusios Šiaulių m. policijos nuovados pastatas, Vasario 16 g. 62 (buvusi Dariaus – Girėno g.). Dabar – Šiaulių miesto savivaldybė. Bokštas su laikrodžiu pristatytas po karo. Здание бывшего полицейского участка г. Шяуляй, ул. Васарё 16, 62 (бывшая ул. Даряус – Гирено). В настоящее время – мэрия. Башня с часами была пристроена после войны.

62 Vasario 16 (formerly Dariaus-Girėno) St. The City Government's offices, formerly a police station. The clock tower was added after the war.

20.

Buvusi sinagoga Vilniaus g. 68. Pastatyta XX amž. pradžioje Chaimo Frenkelio lėšomis savo fabriko darbuotojams. Nuo pokario laikų – įmonės „Elnias“ sporto salė.

Бывшая синагога, ул. Вильняус, 68. Построена в начале XX в. Хаимом Френкелем для работников своей фабрики. С послевоенных лет – спортивный зал предприятия «Эльняс».

A former synagogue on 68, Vilniaus St., built in early 20th C. by Chaim Frenkel for his factory workers. Since postwar times: Elnias factory sports hall.

21.

ŠAM

Žydų gimnazija, Dvaro g. 50. Šiauliai, 1930 m. M. Fligelio nuotr.

Здание еврейской гимназии, ул. Дваро, 50. Шяуляй, 1930 г. Фото М. Флигеля.

The Jewish High School building, 50 Dvaro St. Šiauliai, 1930. Photo by M. Fligel.

22.

Žydų pradžios mokyklos Nr. 8 (Dvaro g. 50) mokytoja Bliuma Zivelčinskienė su savo mokiniais. Šiauliai, apie 1930–1931 m.

Учительница начальной еврейской школы № 8 (ул. Дваро, 50) Блюма Зивельчинская со своими учениками. Шяуляй, около 1930–1931 г.

Bluma Zivelchinski, teacher of the Jewish Primary School No. 8, 50 Dvaro St., with her pupils. Šiauliai, ca. 1930–1931.

36

23.

Pastatas Dvaro g. 50. P
vykstant remontui gin
arbaitsamtas. Po karo
įsikūrusi Žemės ir nek

Здание по ул. Дваро,
третий этаж, во врем
Френкеля. Во врем
четвертый этаж, для
регистрации земель

50 Dvaro St. Prior to W
was being added, the
the city Arbeitsamt off
able Property. After W

23.

Pastatas Dvaro g. 50. Prieš karą – žydų gimnazija. 1930–1933 m. pristatytas trečias aukštas, vykstant remontui gimnazija laikinai veikė Frenkelio rūmuose. Karo metais – miesto arbaitsamtas. Po karo pristatytas ketvirtas aukštas, pastatas rekonstruotas. Šiuo metu čia įsikūrusi Žemės ir nekilnojamojo turto kadastro ir registro valstybinė įmonė.

Здание по ул. Дваро, 50. До войны – еврейская гимназия. В 1930–1933 г. пристроен третий этаж, во время ремонтных работ гимназия временно размещалась в доме Френкеля. Во время войны – городской арбайтсamt. После войны достроен четвертый этаж, здание реконструировано. Сейчас здесь размещается Бюро по регистрации земельных участков и недвижимого имущества.

50 Dvaro St. Prior to WWII, the Jewish High School. In 1930–1933, when the third storey was being added, the school temporarily relocated to Frenkel's House. During WWII: the city *Arbeitsamt* office. Presently: the Bureau for Registering Land Plots and Immovable Property. After WWII, the building was renovated, and the fourth storey was added.

24.

VŽM

Žydų pradžios mokykla Nr. 9 Stoties g. 16. Pastatyta Doros ir Chaimo Frenkelių lėšomis. Antrame aukšte buvo sinagoga. Šiauliai, 1914 m.

Еврейская начальная школа № 9, ул. Стотес, 16. Построена на средства Доры и Хаима Френкелей. На втором этаже здания находилась синагога. Шяуляй, 1941 г.

The Jewish Primary School No. 9, 16 Stoties St., built with the expenses of Dora and Chaim Frenkel. There was a synagogue upstairs. Šiauliai, 1914.

25.

ŠAM

Ta pati mokykla 1940 m.
Та же школа в 1940 г.
The same school in 1940.

26.

Žydų pradžios mokyklos mokiniai. Šiauliai. Учитель начальной школы с учениками. Шяуляй. Moyshe Shub, teacher. Šiauliai, ca. 1940.

Jewish Primary School of Šiauliai University

26.

G. Šubo archyvas

Žydų pradžios mokyklos Nr. 9 „Beis haseifer“ mokytojas Mozė (Moišė) Šubas su mokiniiais. Šiauliai, apie 1934 m.

Учитель начальной еврейской школы № 9 «Бейс хасейфер» Мозе (Мойше) Шуб с учениками. Шяуляй, около 1934 г.

Moyshe Shub, teacher of the Jewish primary school No. 9, "Beis ha Seifer" with his pupils. Šiauliai, ca. 1934.

27.

Buvusios žydų pradžios mokyklos Nr. 9 pastatas Stoties g. 11 (iki karo – Stoties g. 16). Dabar – vienas Šiaulių universiteto fakultetų.

Здание бывшей еврейской начальной школы № 9, ул. Стотес, 11 (до войны – Стотес, 16). Сейчас – один из факультетов Шяуляйского университета.

Jewish Primary School, formerly 16, now 11, Stoties Street. Presently: one of the faculties of Šiauliai University.

LVGA

Šiaulių miesto savivaldybės ligoninė Pagyžių g. 131. Pastatas buvo nuomojamas iš Šiaulių žydų bendruomenės. 1925 m.

Шяуляйская городская больница, ул. Пагижю, 131. Здание было арендовано у Шяуляйской еврейской общины. 1925 г.

The Šiauliai city hospital, 131 Pagyžių St. The building was rented from the Šiauliai Jewish community. 1925.

LVGA

Ligoninės I skyriaus vedėjas gydytojas Aronas Pikas. 1925 m.

Заведующий I-м отделением больницы врач Арон Пик. 1925 г.

Physician Aron Pik, Head of the hospital Department No. 1. 1925.

BuŲes geb...
- Šiaulių p...
Бывший
суд. В на...
19 Аустро...
Gebietsko...

BuŲe kat...
Здание п...
отделени...
Building

30.

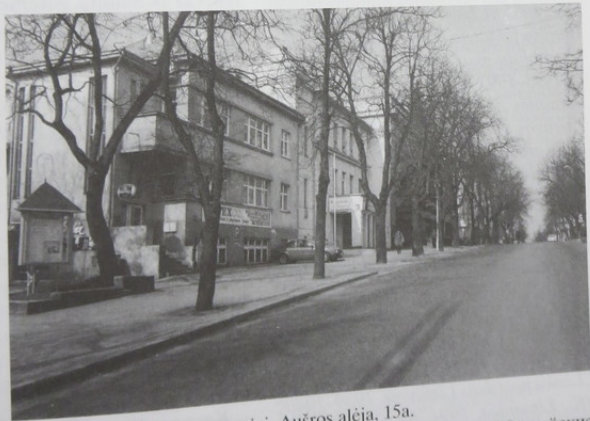

Buvęs gebitskomisariatas, Aušros alėja, 19. Tarpukario laikais – Apygardos teismas. Dabar – Šiaulių miesto vyriausiasis policijos komisariatas.

Бывший гебитскомиссариат, Аушрос ал., 19. В межвоенное время – Окружной суд. В настоящее время – Главный полицейский комиссариат г. Шяуляй.

19 Aušros St. Prior to WWII: the Region Court. During the war: the site of the *Gebietskommissariat*. Presently: the Šiauliai City Police Commissariat.

31.

Buvę karo metu SiPo ir SD Šiaulių poskyriai, Aušros alėja, 15a.

Здание по Аушрос ал. 15а, в котором во время войны располагались Шяуляйские отделения СиПо и СД.

Building on 15 Aušros St, which housed the Šiauliai SD and SiPo during the war.

Šiaulių miesto ir Šiaulių apskrities žydų likimas

Arūnas Bubnys gimė 1961 m. Ignalinoje. 1985 m. baigė Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą ir pradėjo dirbti Lietuvos mokslų akademijos Istorijos institute. 1993–1997 m. – Lietuvos archyvų generalinės direkcijos grupės vadovas ir Lietuvos ypatingojo archyvo (buvusio KGB archyvo) direktorius. Šiuo metu dirba Lietuvos istorijos instituto XX amžiaus istorijos skyriuje vyresniuoju moksliniu bendradarbiu, tyrinėja nacistinės okupacijos Lietuvoje laikotarpį. 1994 m. apgyvenė humanitarinių mokslų daktaro disertaciją „Lietuvių antinacinė rezistencija 1941–1944 metais“. Svarbiausi spausdinti darbai: „Lietuvių antinacinė rezistencija. 1941–1944“ (V, Veja, 1991, 167 p.); „Lenkų pogrindis Lietuvoje. 1939–1940“ (K., Lituania, 1994, 64 p.); „Vokiečių okupuota Lietuva (1941–1944)“ (V, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1998, 606 p.).

Šiaulių getas

Iki Antrojo pasaulinio karo Šiauliuose susidarė viena didžiausių Lietuvos žydų bendruomenių. 1902 metais čia gyveno 9847 žydai (71% miesto gyventojų). Per Pirmąjį pasaulinį karą, artinantis kaizerio kariuomenei (1915 m.), caro valdžia, abejodama žydų lojalumu, juos ištrėmė į Rusijos gilumą. Pasibaigus karui, didelė dalis Šiaulių žydų sugrįžo į gimtąjį miestą.

Nepriklausomoje Lietuvoje Šiaulių žydai gyveno aktyvų profesinį, kultūrinį ir politinį gyvenimą. Jie turėjo savo profesines sąjungas, bankus, politinių partijų skyrius, sinagogas, ješivą, religines ir pasaulietiškas mokyklas, gimnazijas, bibliotekas, vaikų darželius, našlaičių namus, ligoninę, senelių prieglaudą bei kitas įstaigas. Prieš Antrąjį pasaulinį karą Šiauliuose gyveno apie 6500–8000 žydų.¹

Per 1941 m. birželio 14 d. trėmimus NKVD iš Šiaulių ištrėmė 202 žydus (apytikriais duomenimis, iš viso iš Šiaulių buvo ištrėmta apie 700 žmonių).²

Vokietijai užpuolus Sovietų Sąjungą, dalis Šiaulių žydų bandė trauktis į Rusiją; tai pavyko padaryti maždaug tūkstančiui žmonių. Nespėjusieji pasitraukti sugrįžo į Šiaulius arba pasislėpė kaimuose.³

Vokiečių kariuomenė miestą užėmė 1941 m. birželio 26 dieną. Čia dislokuoti raudonarmiečiai pasitraukė be didesnio pasipriešinimo. Užimant miestą, žuvo keturi vokiečių kariai, 11 lietuvių antisovietinių partizanų ir 51 civilis.⁴

Karo pradžioje Šiauliuose, kaip ir kituose Lietuvos miestuose bei apskrityse, pradėjo veikti lietuvių aktyvistų frontas (toliau LAF). LAF'o valdybos Šiauliuose nariais tapo J. Vilitis,

A. Raulinaitis, ir P. Juodis. L. kpt. L. Virbickėmė persekiojusiems pasilikusius raunistus, komjaunistus, pareigūnus bei prasidėjo nacių persekiojimai Vokiečiams

siomis okupuojama lietuvių administracijos anksčiau tarybų A. Smetonos laikininkų. Iš pradžių kišosi į pareigas reikalingi susikurcijai, LAF'o reikiu liu apygardos kės (Geweck) rugsėjo 29 d. LAF la apygardoje

Šiaulių miesto žas Naujalis (Šiauliespos 5 d.), po kevičius. Jo patiti Vaclovas Guskus.

Pirmuoju Šiauliespos policijos bolis, o pavadinimas. Iš pradžių 75 policininkai ja privilegija ir karo komanda. Šiauliespos policininkai kiti tvarką miugyvybės ir turtu. Kartu su lietuviuose rezidavogos: karo lauk (1941 m. rugpjūto perėmė apygardbitskomisariat

* Vokiečių istor

A. Raulinaitis, V. Pauža, V. Ivanauskas ir P. Juodis. LAF'o štabui vadovavo kpt. L. Virbickas. Lietuvių partizanai ėmė persekioti besitraukiančius arba pasilikusius raudonarmiečius, komunistus, komjaunuolius, sovietų valdžios pareigūnus bei šalininkus. Taip pat prasidėjo nacių valdžios skatinami žydų persekiojimai.

Vokiečiams užėmus Šiaulius, pirmosiomis okupacijos dienomis buvo atkurta lietuvių administracija ir policija. Į ankstesnes tarnybos vietas sugrįžo daug A. Smetonos laikų valdininkų ir policininkų. Iš pradžių LAF'o štabas aktyviai kišosi į pareigūnų skyrimo ir valdymo reikalus. Susikūrus lietuvių administracijai, LAF'o reikšmė sumenkėjo. Šiaulių apygardos komisaro Hanso Gevekės (Gewecke) nurodymu 1941 m. rugsėjo 29 d. LAF'o organizacijos veikla apygardoje buvo sustabdyta.⁵

Šiaulių miesto burmistru tapo Juozas Naujalis (šias pareigas ėjo iki 1941 m. liepos 5 d.), po to jį pakeitė Petras Linkevičius. Jo pavaduotojais buvo paskirti Vaclovas Gedvila ir Antanas Stankus.

Pirmuoju Šiaulių miesto lietuvių viešosios policijos vadu tapo Antanas Vabolis, o pavaduotoju Albinas Grėbliūnas. Iš pradžių miesto policijoje tarnavo 75 policininkai. Viešoji lietuvių policija privalėjo vadovautis vokiečių vietos karo komendantūros nurodymais. Svarbiausias policijos uždavinys buvo palaikyti tvarką mieste, užtikrinti gyventojų gyvybės ir turto apsaugą.⁶

Kartu su lietuvių administracija Šiauliuose rezidavo įvairios vokiškos įstaigos: karo lauko komendantūra Nr. 819 (1941 m. rugpjūtį jos civilines funkcijas perėmė apygardos komisariatas – gebitskomisariatas), slaptoji karo lauko

policija, operatyvinės grupės A būrys Nr. 2. Vėliau būrys buvo reorganizuotas į vokiečių saugumo policijos (gestapo) ir saugumo tarnybos (SD) Šiaulių skyrių. Žydų žudynėms Šiaulių mieste ir apskrityje (Kuršėnuose, Lygumuose, Joniškėje, Radviliškyje)* iš pradžių vadovavo minėtojo operatyvinio būrio Nr. 2 padalinio (*Restkommando*) vadas SS hauptšarfiureris Verneris Gotšalkas (*Werner Gottschalk*).

Yra žinoma, jog jau 1941 m. birželio pabaigoje į Šiaulius atvyko vokiečių policijos bataliono Nr. 65 trečioji kuopa. Tą vasarą ši kuopa ne kartą dalyvavo Šiaulių žydų žudynėse. Jose dalyvavo ir kiti vokiečių daliniai: 11-ojo rezervinės policijos bataliono būrys, 307-ojo šaulių bataliono padaliniai, netgi reicho darbo tarnybos savanoriai.⁷

Masiškai Šiaulių žydai buvo areštuojami 1941 m. birželio 30-ąją, liepos 1-ąją ir 5-ąją dienomis. Sumita ir dvidešimt žinomesnių Šiaulių miesto bendruomenės žydų (taip pat ir vyriausiasis rabinas Aronas Bakštas). Iš suimtųjų buvo tyčiojami, atimami vertingiesni daiktai. Įkaitais paimti žymesnieji Šiaulių žydai laikyti miesto kalėjime iki 1941 m. liepos 11 d., o paskui sušaudyti už tariamą žydų pasikėsinimą į vokiečių karius. Dar iki įsteigiant getą sušaudyta apie 1000 Šiaulių žydų.⁸

Pirmosios Šiaulių žydų žudynės buvo įvykdytos 1941 m. birželio 29 d. Kužių miške, 12 km nuo Šiaulių. 1941 metų vasarą, apytikriais duomenimis, čia nužudyta keli tūkstančiai Šiaulių miesto ir apskrities žydų bei kartu su jais kitų tautybių (lietuvių, rusų) komunistų ir komjaunuolių. Liudininų parodymais, Kužių miške šaudė vokiečiai.⁹

Nuo 1941 m. liepos mėnesio naciai sunkvežimiais veždavo iš Šiaulių kalėjimo

* Vokiečių istoriko Christoph'o Dieckmann'o duomenimis.

mo žydus ir sovietinius aktyvistus ir netoli kelio Šiauliai–Radviliškis, 7 km nuo Šiaulių, šalia Pročiūnų kaimo, juos šaudydavo. 1944 metais šioje vietoje dirbusi komisija* atkasė aštuonias dideles duobes, kuriose rasta 732 nužudytųjų palaikai. Pročiūnų kaimo gyventojų Rakauskos parodymais, žmonės dažniausiai būdavo šaudomi dienos metu šautuvais ir automatais. Šaudė operatyvinio būrio Nr. 2 pareigūnai.^{10**}

1941 m. rugsėji šalia Bubių kaimo (15 km nuo Šiaulių) masiškai šaudyti Šiaulių žydai. Aukas suveždavo sunkvežimiais. Iš viso buvo atvežta 10 sunkvežimių. Žudynės paprastai prasidėdavo po pietų ir trukdavo iki sutemų. Prieš sušaudant žydus išrengdavo, mušdavo ir nuvarydavo prie duobių.¹¹ Liudininų teigimu, šaudymui vadovavo vokiečių karininkai, tačiau žudynėse dalyvavo ir lietuvių partizanai. Buvo sušaudyta apie 500 žmonių.¹²

Ypač daug Šiaulių miesto žydų – vyrų, moterų ir vaikų – nužudyta 1941 m. rugsėjo pradžioje. Rugsėjo 7–15 dienomis Gubernijos miške, Normančių eiguvoje, vietinių gyventojų parodymais, juos atgabeno 25 dideli sunkvežimiai, kurių kiekviename galėjo tilpti apie 40 žmonių. Aukas veždavo ir geltonos spalvos keleiviniu autobusu. Egzekucijos vykdavo po pietų apie 15–16 valandą. Šaudydavo partizanai ir 14-ojo lietuvių policijos bataliono Šiauliuose kareiviai. Žudynės prižiūrėdavo vokiečių kariškiai. 1944 m. lapkritį žudynių

vietoje dirbusi komisija atkasė keturias duobes. Jose rasti lavonai su šautinėmis žaizdomis galvose. Komisijos nuomone, čia galėjo būti nužudyta apie 1000 žmonių.¹³

Paskutinės didesnės žydų žudynės 1941 metais vyko gruodžio 8–15 dienomis. Apygardos komisaro H. Gevekės bei vokiečių saugumo policijos ir SD vadovų įsakymais suimti ir sušaudyti kaimuose dirbę 72 Šiaulių žydai. Šaudė Kuršėnų, Stačiūnų, Radviliškio ir Pakruojo policininkai.¹⁴

Išlikę 1941 m. rudens statistiniai duomenys liudija Šiaulių žydų mažėjimą. Tų metų rugpjūčio 20 d. Šiaulių miesto savivaldybė pranešė Šiaulių apygardos komisariui, jog Šiauliuose yra 36 200 gyventojų (lietuvių 30 801, žydų 5034).¹⁵ Lapkričio mėnesį Šiaulių savivaldybė informavo apygardos komisarą, jog mieste yra 39 678 gyventojai (35 000 arijų ir 4674 žydai).¹⁶

Kartu su areštais ir šaudymais buvo vykdoma teisinė žydų diskriminacija – atimtinėjamos pilietinės teisės ir turtas. 1941 m. liepos 5 d. Šiaulių miesto burmistro įsakymu žydams uždrausta prie savo namų kelti Lietuvos tautinės vėliavas. Tokį pat nurodymą valdėjų viršaičiams ir antraeilii miestų burmistrams liepos 7 dieną pakartojo Šiaulių apskrities viršininkas.¹⁷ 1941 m. liepos 15 d. Šiaulių miesto burmistras paskelbė, kad miesto žydams įsakoma iki liepos 16 d. perduoti miesto savivaldybės žinion visus turimus radijo aparatus.¹⁸

* 1942 metais Maskvoje buvo sudaryta „Ypatingoji valstybinė komisija vokiečių fašistinių grobių ir jų bendrininkų piktadaryboms nustatyti bei jų padarytiems nuostoliams <...> tirti“. Naciams skričių, rajonų ir kt. respublikinės komisijos hitlerininkų bei jų bendrininkų nusikaltimams tirti. Tuo metu sovietų saugumas suėmė dalį žudynių vykdytojų, kurie buvo nuteisti įvairiomis bausmėmis (pavyzdžiui, R. Kolokšai).

** Leibos Lipsico duomenimis, tiek Kužių miške, tiek Pročiūnų kaimo miškelyje šaudė aktyvistai baltaraišiai, kuriems vadovavo vokiečiai iš *Restkommando*. (Red.)

Geto steigimo valdžia ėmė rūpintis joje pusėje. Tada burmistro P. L. tojas Antanas S. tvarkyti įgaliotinis 1942 m. vasario mėn. organizuoti mieste to karo komanda duotį įsteigti g. getui skirtus raj. telkė žinomas m. nės atstovus. Burmistras, kuris kar. sprendė žydų p. miteto nariams t. ir motociklų p. Mendelis Leib. Beras Kartunas. Faivelis Rubins.

Buvo paskelb. si miesto žyd. miesto savivald. Nr. 3*). Regis. pradėti nuo 19. baigti iki 22 di.

1941 m. liep. burmistras, su komendantu K. leido skelbim. ma, jog karo p. gusiams žyd. gimtąjį miestą. sinta suėmimu. tys žydai, nep. ipareigojami t. ant krutinės ka. tonos spalvos. čioti gatvėmis. leista nuo 6 i. nurodyta, jog. Žagarė ir į Š. Šiose vietose. tybės asmenin.

* Tuometiniai

Geto steigimu Šiauliuose okupacinė valdžia ėmė rūpintis 1941 m. liepos pirmojoje pusėje. Tuo metu Šiaulių miesto burmistro P. Linkevičiaus pavaduotojas Antanas Stankus tapo „žydams tvarkyti įgaliotiniu“ (pareigas ėjo iki 1942 m. vasario 1 d.).¹⁹ Nurodymą organizuoti mieste getą davė Šiaulių miesto karo komendantas. Vykdydamas užduotį įsteigti getą ir perkelti žydus į getui skirtus rajonus, A. Stankus pasiūlytė žinomus miesto žydų bendruomenės atstovus. Buvo įsteigtas žydų komitetas, kuris kartu su lietuvių valdžia sprendė žydų perkėlimo klausimus. Komiteto nariais tapo buvęs automobilų ir motociklų parduotuvės savininkas Mendelis Leibavičius, prekybininkas Beras Kartunas ir dirbtuvių savininkas Faivelis Rubinšteinas.²⁰

Buvo paskelbta žydų registracija. Visi miesto žydai privalėjo registruotis miesto savivaldybėje (Gaisrininkų g-vė Nr. 3*). Registraciją buvo numatyta pradėti nuo 1941 m. liepos 19-osios ir baigti iki 22 dienos 20 valandos.²¹

1941 m. liepos 18 d. Šiaulių miesto burmistras, susitaręs su vokiečių karo komendantu Konovskiu (Konowski), išleido skelbimą dėl žydų. Juo pranešama, jog karo pradžioje iš Šiaulių pabėgusiems žydams draudžiama grįžti į gimtąjį miestą. Nepaklūsusiems pagrašinta suėmimu. Visi Šiauliuose gyvenantys žydai, nepaisant lyties ir amžiaus, įpareigojami nuo 1941 m. liepos 20 d. ant krūtinės kairiosios pusės nešioti geltonos spalvos Dovydo žvaigždę. Vaikščioti gatvėmis ir rodytis viešose vietose leista nuo 6 iki 20 valandos. Skelbime nurodyta, jog žydai privalo persikelti į Žagarę ir į Šiaulių priemiestį Kaukazą. Šiose vietose gyvenantiems nežydų tautybės asmenims leista išsikraustyti į ki-

tas Šiaulių miesto dalis. Šiauliuose turintys nekilnojamojo turto žydai privalėjo turimą pasikeisti su turinčiais nekilnojamojo turto Žagarėje ir norinčiais iš ten išsikelti lietuviais.²²

Getui buvo parinktos dvi vietovės: jau paminėtas Kaukazas ir ruožas tarp Ežero ir Trakų gatvių. Atstumas tarp tų rajonų buvo apie 300 metrų. Žydų komitetas turėjo savo kabinetą savivaldybėje. Lėšas getui aptverti skyrė savivaldybė, o darbo jėgą – žydų komitetas. Aptverus geto teritoriją, čia pradėta perkėlinėti žydus iš kitų miesto rajonų.

Žmonių perkėlimui į getą organizuoti A. Stankaus nurodymu buvo įsteigtos kelios komisijos. Kiekvieną jų sudarė trys nariai: mokytojas, savivaldybės atstovas ir policininkas. Komisijoms pavesta išdalyti žydų šeimoms šaukimus persikelti į getą, surašyti žydų turimą (ypač auksą ir kitas vertybes) bei paimiti jį savivaldybės žinion. Perkėlimas į getą ir turto konfiskavimas truko kelias savaites.²³

1941 m. rugpjūčio 9 d. Šiaulių miesto burmistras išleido skelbimą, patikslinančią geto steigimo klausimus. Miesto žydams nurodyta persikelti į Kaukazą, Ežero-Trakų gatvių rajoną ir Kalniuką (steigti getą Kalniuko rajone vėliau atsisakyta). Apie savo turimus butus žydai privalėjo pranešti įgaliotiniui žydų reikalams iki rugpjūčio 13 dienos. Getų steigimo rajonuose gyvenantys „visi kitos rasės“ piliečiai turėjo pranešti savivaldybei, kur ir kokį butą norėtų gauti.²⁴ Gyvenamąjį plotą gete žydams skirstė žydų komitetas.

Iš pradžių buvo apgyvendintas Kaukazo, o paskui Ežero-Trakų getas. Galutinai žydų perkėlimas į getus užbaigtas 1941 m. rugpjūčio 15 dieną.²⁵ Ežero-Trakų ir Kaukazo getuose atsi-

* Tuometiniai adresai.

dūrė apie 4–5 tūkstančius žydų. Getus supo dviejų metrų aukščio spygliuota viela, o vartus nuolat saugojo policija. Išėiti iš teritorijos buvo galima tik turint specialų leidimą.

Geto gyventojų pertekliaus ir būtų stokos problema iš dalies buvo „sprendžiama“ žmonių žudynėmis. Dalis žydų getuose netilpo; pirmosiomis rugsėjo dienomis tuos žydus suvarius į sinagogas bei žydų senelių prieglaudos namus Vilniaus gatvėje, jie čia buvo suregistruoti, o sąrašai perduoti A. Stankui. Pagal A. Stankaus parodymus, dauguma jų (seneliai ir nedarbingieji) buvo išvežti į Žagarę arba Kužius ir sušaudyti.²⁶ Rugsėjo 4 d. sinagogas aplankęs komiteto pirmininkas M. Leibavičius jas rado tuščias. Rugsėjo 7-ąją (kituose dokumentuose – 6-ąją) buvusio Užvenčio advokato Itn. R. Kolokšos vadovaujamas būrys suėmė 47 žydų vaikų namų auklėtinius su dviem auklėtojais. Juos nuvežė į mišką ir sušaudė. Rugsėjo 13 dieną į getą įsiveržę policininkai suėmė kelias dešimtis senelių ir taip pat išvežė sušaudyti.²⁷

1941 m. rugpjūčio pabaigoje įgaliotinis žydų reikalams A. Stankus gavo gebitskomisariato nurodymą pakeisti žydų gyventojų asmens dokumentus. A. Stankaus nurodymu įsteigta komisija kartu su žydų komitetu Ežero-Trakų gete šią užduotį atliko. Kelios dešimtys nedarbingų žmonių buvo išsiųsta į Žagarę ir ten nužudyta.²⁸ A. Stankus vėliau teigė, kad jis kartu su žydų komiteto nariais bandęs išsiaiškinti, kodėl dalis žmonių išvežama iš Šiaulių, ir gebitskomisariato atstovai pasakė, kad toks esąs jų vadovybės nurodymas, kad nesą galimybės gete sutalpinti visus Šiaulių žydus.²⁹

Steigiant getą ir vėliau vokiečių ir lietuvių valdžiai ypač rūpėjo žydų turtas ir nuosavybė. Geto steigimo laikotarpio žydams buvo leista perduoti kilnoja-

mą ir nekilnojamąjį turtą. Norintieji perduoti privalėjo registruotis savivaldybėje, norintiems pirkti žydų turtą reikėjo gauti miesto savivaldybės leidimą. Be leidimo perduoti žydų turtą ar įsigyti jo buvo uždrausta.³⁰

Perkėlus žydus į getus, konfiskuotas žydų auksas ir kitos vertybės vėliau pagal aktus ir inventorinius sąrašus buvo perduoti Šiaulių gebitskomisariatui. Pagal A. Stankaus parodymus, dalį žydų turto (balduis) paėmė gebitskomisariato pareigūnai, kitą dalį buvo leista perduoti vietos gyventojams.³¹

Okupacinei valdžiai žydų turtas nedavė ramybės ir po getų įsteigimo. Dėl to buvo išleista daugybė nurodymų ir skelbimų.

1941 m. rugpjūčio 18 d. įgaliotinis žydų reikalams išleido skelbimą, įpareigojantį asmenis, pirkusius ar kitaip įsigijusius žydų turto, užsiregistruoti savivaldybėje iki 1941 m. rugpjūčio 23 dienos. Išimtis padaryta tiems, kurie ligi tol jau buvo užsiregistravę ir gavę šio įgaliotinio leidimus pirkti žydų turtą.³² Vėliau registravimo terminas vis buvo pratęsiamas. Paskutinį kartą – iki 1941 m. gruodžio 1 d.³³

Plačiau žydų klausimas svarstytas 1941 m. rugsėjo 4 d. įvykusiame Šiaulių apygardos apskričių viršininkų ir policijos vadų suvažiavime. Šiaulių apygardos komisariato pareigūnai paaiškino lietuvių administracijos pareigūnams, jog „visas žydų turtas yra konfiskuojamas ir tvarkomas pagal apygardos komisaro nuostatus. Apskrities viršininkai yra atsakingi, kad visas žydų kilnojamas ir nekilnojamas turtas būtų suregistruotas“.³⁴ Žydams atimta teisė tvarkyti savo turtą. Sulaikytus šio nurodymo pažeidėjus įsakyta perduoti vokiečių policijai.³⁵

1941 m. spalio 18 d. Šiaulių apygardos komisaras H. Geveckė išsiuntinėjo raštišką įsakymą visiems apygardos ap-

skričių viršininkams dėl žydų, jų bei organizacijos 23 d. turto užantspauduota.

„1. Visos sinagogos.
2. Visos žydų su archyvais, bibliotekomis.
3. Vyr. rabinai ir jų šeimoms.
4. Visi žydų namai.“

nių perduotumėte.

Atsakydamas 1941 m. spalio 18 d. burmistras ir viršininkas Šiauliuose, Tilos sinagoga, kurią spinta su religijomis. Be to, dar vienas Nr. 19, o kita sinagogose jokiu būdu ne kūrinių biblioteka paaiškinti, kad knygu. Šias knygas ir skaitytojai jeigu jo.³⁷ Žydų grombė vietos lioteką pateko

Vokiečių okupuoto žydų gyventojų komisaras 1941 m. Šiaulių apygardos komisaras, jog „prieš visus vertingus ir apskrities paskirtai komisariato Pajamas įnešama. Specialią sąskaitą kredito komisariato je taip pat leista perduoti dar pinigai turėjo

* Čia – Šiaulių

skričių viršininkams ir miestų burmistrams dėl žydų, masonų, politinių partijų bei organizacijų nuosavybės. Iki spalio 23 d. turėjo būti konfiskuota ir užantspauduota:

1. Visos sinagogos.
2. Visos žydų bendruomenės įstaigos su archyvais, bibliotekomis ir t. t.
3. Vyr. rabinų ir rabinų butai ir įstaigos.
4. Visi žydų knygnai ir meno dirbinių parduotuvės. <...>³⁶

Atsakydamas į apygardos komisaro 1941 m. spalio 18 d. raštą, Šiaulių miesto burmistras informavo H. Gevekę, jog Šiauliuose, Tilžės gatvėje Nr. 136, yra sinagoga, kurios kieme stovinti knygų spinta su religinio pobūdžio knygomis. Be to, dar viena sinagoga buvo Varpo g. Nr. 19, o kita – Varpo g. Nr. 27. Šiose sinagogose jokių žydiškų knygų ir meno kūrinių nerasta. Šiaulių valstybinė biblioteka paėmė apie 1300 žydiškų knygų. Šias knygas padėjo į saugyklas, ir skaitytojai jomis pasinaudoti negalėjo.³⁷ Žydų gimnazijos biblioteką išgrobstė vietos gyventojai, į miesto biblioteką pateko tik jos likučiai.

Vokiečių okupacinė valdžia dalį konfiskuoto žydų turto leido parduoti vietos gyventojams. Šiaulių apygardos komisaras 1941 m. spalio 14 d. pranešė Šiaulių apygardos apskričių viršininkams, jog „paimtieji žydų daiktai, išėmus vertingesnius objektus, dalyvaujant apskrities viršininko ir burmistro paskirtai komisijai, gali būti parduoti. Pajamas įnešti į Srities komisariato* Specialią sąskaitą „J“ Valstybinėje vokiečių kreditų kasoje“³⁸ Šiaulių apygardos komisaras 1941 m. spalio pabaigoje taip pat leido lietuvių administracijai parduoti dar likusius žydų baldus. Gauti pinigai turėjo būti pervesti į minėtą spe-

cialią apygardos komisaro sąskaitą „J“.³⁹

Kaip Vilniaus bei Kauno getuose, Šiaulių gete taip pat buvo sukurta žydų administracija ir žydų policija. Žydų komitetas buvo reorganizuotas į žydų tarybą (vok. *Judenrat*); pirmininku tapo M. Leibavičius.⁴⁰ Žydų taryba vadavo Ežero-Trakų bei Kaukazo getams ir palaikė ryšį su vokiečių ir lietuvių valdžios įstaigomis.

Tarybos nariais buvo įtakingi Šiaulių žydai A. Kacas, B. Kartunaš, A. Heletris ir B. M. Abromavičius, sekretoriumi dirbo mokytojas E. Jerušalmis. Taryba skyrė Ežero-Trakų ir Kaukazo getų administracijos vadovus. Ežero-Trakų geto administracijos viršininkais buvo paskirti S. Burginas ir S. Kulčenicis socialiniams reikalams, ir Ch. Černiavskis darbo reikalams.⁴¹ Geto administracija rūpinosi nustatytos tvarkos laikymusi, darbo jėgos paskirstymu, maitinimu, sanitarija ir kitais kasdieniais reikalais.

Gete buvo atidaryta maisto prekių parduotuvė, 40 lovų ligoninė. Nuo 1941 m. rugsėjo Šiaulių geto gyventojai buvo varomi dirbti į Zoknių aerodromą, įvairias dirbtuves, durpynus (Rekyvos, Radviliškio), Linkaičių ginklų dirbtuves, Pavėnčių cukraus fabriką ir kitur.⁴² Atlyginimo už darbą grynais pinigais negaudavo. Vokiečių darbo birža (arbaitsamtas) pinigus pervedavo geto administracijai.⁴³

1941 m. rugsėjo pradžioje Ežero-Trakų geto policijos viršininku paskirtas Efroimas Gensas. Jo žinioje buvo 11–12 policininkų (geto policininkai dar buvo vadinami tvarkdariais). Žydų policininkai ginklų neturėjo, ant kairės rankos jie ryšėjo baltus raiščius su šešiakampe žvaigžde ir užrašu „Geto policija“ jidiš bei vokiečių kalbomis. Geto policija pri-

* Čia – Šiaulių apygardos komisariatas. (Red.)

valėjo palaikyti viešąją tvarką geto viduje: rūpinosi žmonių apgyvendinimu ir perkraustymu, kovojo su kriminaliniais nusikaltimais (vagystėmis, spekuliacijomis), prižiūrėjo gete švarą, formavo darbo brigadas. Tvarkos pažeidėjai buvo baudžiami pinigėmis baudomis, karceriu, laikiniu draudimu dirbti. Bausmes skirdavo geto teismas.⁴⁴

Ežero-Trakų geto policijai E. Gensas vadovavo iki 1944 m. balandžio. Dėl nesutarimų su naujuoju žydų tarybos viršininku G. Parizeriu E. Gensas pareigų atsisakė ir tapo iliniu kaliniu. Jį pakeitė Ch. Berlovičius.⁴⁵

Kaukazo geto žydų policijoje tarnavo apie dešimt žmonių, policijai vadovavo Dovydas Fainas, jo pavaduotojas buvo Zavelis Gocas (pastarasis pakeitė D. Fainą viršininko pareigose 1943 m. liepą).⁴⁶

Šiaulių gete kūrėsi pogrindinės antisąjaukinės grupės. 1941 m. pabaigoje sionistų jaunimo judėjimo aktyvistai įsteigė slaptą organizaciją. 1942 metais susiformavo slapta „savignyso“ organizacija, vadovaujama inžinieriaus Joselio Leibavičiaus. Pastarajai priklausė tiek sionistai, tiek komunistai. Organizacija kaupė ginklus, tačiau ginkluotų akcijų nevykdė. Buvo leidžiami slapti laikraščiai „Masada“, „Hatechija“ ir „Mimamakim“.⁴⁷

1943 metais abiejuose getuose įsteigtos mokyklos. Ežero-Trakų gete mokėsi 90, o Kaukazo gete – 200 žydų vaikų.⁴⁸

Iki 1943 m. spalio Šiaulių getas priklausė apygardos komisaro H. Gevekės valdžiai, o nuo 1943 m. spalio 1 d., kaip ir Kauno getą, Šiaulių getą ėmė kontroliuoti SS. Getas tapo koncentracijos stovykla. Jos viršininku buvo paskirtas SS oberšarfiureris Hermanas Šliofas (Schlöf). Geto išorinę apsaugą perėmė 30 esesininkų būrys, kuriam vadovavo SS rotenfiureris Heningas (Henning). Viduje tvarką, kaip ir anksčiau, palaikė žydų policija (apie dešimt žmonių).⁴⁹

Geto vidaus administracijai nuo 1944 m. balandžio 1 d. ėmė vadovauti Vokietijos žydas Georgas Parizeris. Jo pavaduotojais ūkio reikalams buvo S. Burginas, administraciniam reikalams M. Leibavičius, Ch. Berlovičius buvo policijos viršininkas. Sekretoriaus pareigas ėjo Ch. Černiavskis, sanitarijos, medicinos skyriui vadovavo gydytojas V. Peisachavičius, butų skyriui – J. Leibavičius.⁵⁰ G. Parizeris uoliai vykdė vokiečių valdžios nurodymus ir tapo lagerio viršininko H. Šliofa slaptu informatoriumi. Jis įskundė vokiečiams šešis žydus, kurie ruošėsi pabėgti iš geto. Tie žydai buvo suimti ir išsiųsti į dar griežtesnio režimo koncentracijos stovyklą (kitais duomenimis, sušaudyti).⁵¹

Po 1941 m. vasaros ir rudens masinio žydų naikinimo „akcijų“ Šiaulių getas gyveno palyginti ramų laikotarpį. Tik 1943 m. lapkričio 5 d. čia įvykdyta vaikų ir nedarbingų žydų selekcija. Jai vadovavo SS hauptšturmfüreris Fiorsteris (Förster). Tą dieną atvykę iš Kauno esesininkai gete sugaudė ir išvežė į Vokietijos koncentracijos stovyklą (manoma, kad į Osvencimą) 570 vaikų ir 260 senelių žydų. Kartu su jais buvo išvežti žydų tarybos nariai B. Kartunas ir A. Kacas.⁵² 1943 m. birželį Šiaulių apygardos komisaro pavaduotojo E. Bubo įsakymu už tai, kad nelegaliai bandė įsinešti į getą maisto produktų ir papirosų, Kaukazo gete buvo viešai pakartas B. Mazoveckis.⁵³

1943 m. gruodžio 12 d. Akmenės žydų stovyklos komendantas SS oberšarfiureris Graudelis įsakė suimti ir sušaudyti aštuonis vaikus ir vieną moterį. Pasmerktuosius sušaudė vlasovininkai visų stovyklos žmonių akivaizdoje.

1944 m. liepos 8 d., prieš pat evakuojant getą, Frenkelio fabrike dirbę žydai ėmė bėgti. Fabriko direktorius Reinhardtas įsakė į bėgančius šaudyti. Buvo nušautos dvi moterys ir du vaikai.⁵⁴

Dar 1944 m. Ežero-Trakų gete kelti į Daukšų stovyklą. 1944 m. žydų keturios koncetracijos vaikai – į terys palikto žydų 1944 m. amerikiečių gos sulauk

Šiaulių tyti į ketur

1. N. Schoenfeld, „The Jewish Ghetto in Lithuania, 1941-1944“, p. 275; Enzyklopedija, t. 1, p. 179, l. 1.
2. 1941 m. MAB R. vivaldybės duomenys.
3. Enzyklopedija, t. 1, p. 1990, p. 1.
4. Šiaulių skyriaus lių apygardos 179, l. 1.
5. Šiaulių lio 1 d. MAB R. ap. 1, b. Rontelė.
6. Vokiečių 4 d. nu. MAB R.

* Vieni suvių, kurie, r

Dar 1943 m. spalio viduryje Kaukazo getas panaikintas. Šiauliuose liko tik Ežero-Trakų getas. Dalis žydų buvo perkelti į Daugėlių, Pavencių ir kitas darbo stovyklas.⁵⁵

1944 m. liepos 15 d. prasidėjo Šiaulių geto likvidavimas. Keli tūkstančiai žydų keturiais etapais pervežti į Štuthof koncentracijos stovyklą. Iš ten vyrai nugabenti į Dachau, o moterys su vaikais – į Osvencimą. Darbingos moterys paliktos Štuthofe. Dalį Šiaulių geto žydų 1945 m. gegužės 2 d. išlaisvino amerikiečių kariuomenė. Karo pabaigos sulaukė tik 350–500 Šiaulių žydų.^{56*}

Šiaulių geto istoriją galima suskirstyti į keturis laikotarpius. Pirmuoju lai-

kotarpiu, 1941 m. rugsėji–lapkritį, buvo sukurta getų administracija; žydų taryba, įvairios tarnybos, geto policija. Tuo pat metu, ypač 1941 m. rugsėji, vykdymas masinis žydų naikinimas. Antrasis laikotarpis (1941 m. pabaiga–1943 m. vasara) pasižymėjo santykinė ramybe ir stabilumu. Masinės žydų žudynės nebuvo vykdomos. Trečiuoju laikotarpiu (nuo 1943 m. rugsėjo iki 1944 m. liepos vidurio) getą iš civilinės vokiečių valdžios perėmė SS, getas tapo koncentracijos stovykla. Ketvirtasis laikotarpis apėmė 1944 m. liepos antrąją pusę. Tuo metu Šiaulių getas buvo likviduotas, o jo gyventojai išvežti į Vokietijos koncentracijos stovyklas.⁵⁷

1. N. Schoenburg, S. Schoenburg, Lithuanian Jewish Communities, London, 1996, s. 273–275; Enzyklopädie des Holocaust: die Verfolgung und Ermordung der europäischen Juden, München – Zürich, Bd. 3, 1995, p. 1280 (toliau Enzyklopädie...).
2. 1941 m. bolševikų ištremtų žydų sąrašas, MAB RS, f. 76–190, l. 19–23; Šiaulių m. savivaldybės administracijos skyriaus 1942 m. duomenys, *ibid.*, f. 76–185, l. 166.
3. Enzyklopädie..., Bd. 3, p. 1281; Encyclopaedia of the Holocaust, New York, London, 1990, p. 1348–1349.
4. Šiaulių miesto savivaldybės administracijos skyriaus 1941 m. lapkričio 14 d. raštas Šiaulių apygardos komisarui, MAB RS, f. 76–179, l. 15.
5. Šiaulių miesto policijos vado 1941 m. spalio 1 d. raštas Šiaulių miesto burmistrui, MAB RS, f. 76–181, l. 125; LCVA, f. R-1099, ap. 1, b. 1, l. 99, H. Geveck pakartoto A. T. Rentelno įsakymą.
6. Vokiečių karo komendantų 1941 m. liepos 4 d. nurodymai Šiaulių miesto policijai, MAB RS, f. 76–182, l. 1–2, 4.
7. Ch. Dieckmann, Überlegungen zur deutschen Besatzungsherrschaft in Osteuropa 1941–1944: Das Beispiel Litauen, Annaburger Annalen, 1997, Nr. 5, p. 34.
8. Дневник А. (Е. – Red.) Ерушалми, Шяуляй (Шавляй), Черная книга, сост. под ред. В. Гроссмана, И. Эрэнбургга, (А. Јерушалмио диенораіш, Шяуляй, Јудоджі кнуга, суд. V. Гросманас, I. Еренбургас), Вильнюс, ЙАД, 1993, p. 265, 522; Rab. E. Oshry, The Annihilation of Lithuanian Jewry, New York, 1995, p. 248; Enzyklopädie..., Bd. 3, p. 1281.
9. Šiaulių rajono darbo žmonių deputatų tarybos vykdomojo komiteto 1968 m. balandžio 4 d. pažyma, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1261, l. 86; L. Peleckienė. Prie Šiaulių geto vartų skambėjo gedulingas „Requiem“ // Lietuvos rytas, 1994 m. liep. 26 d., p. 12.
10. Šiaulių miesto gyventojų, nužudytų Pročiūnų kaimo miškelyje, 1944 m. spalio 14 d., atkasimo aktas, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1274, l. 32-1–32-4.
11. 1973 m. vasario 7 d. LSSR KGB pažyma apie masines žmonių žudynes Šiaulių apskrityje 1941 metais, *ibid.*, l. 1.

* Vieni sulaukė išvadavimo iš koncentracijos stovyklų, kiti buvo išgelbėti vietos gyventojų lietuvių, kurie, rizikuodami savo gyvybe, slapstė persekiojamuosius. (Red.)

12. Z. Ašmonienės 1973 m. sausio 23 d. apklausos protokolas, *ibid.*, l. 5–7.
13. Gubernijos miške nužudytų Šiaulių gyventojų 1944 m. lapkričio 16 d. atkasimo aktas, *ibid.*, l. 47-1–47-2; LSSR KGB Šiaulių miesto vyr. operatyvinio įgaliotinio kapitonino Obrazcovo pažyma (be datos) apie 14-ąjį lietuvių policijos batalioną, *ibid.*, ap. 47, b. 1268, l. 145.
14. Šiaulių miesto žydų gete vykusių žudynių aprašymo aktas, 1944 11 25, MAB RS, f. 159–29, l. 3–3 a. p.
15. Šiaulių miesto savivaldybės 1941 m. rugpjūčio 20 d. raštas Šiaulių apygardos komisariui, MAB RS, f. 76–181, l. 5.
16. Šiaulių miesto savivaldybės 1941 m. lapkričio 14 d. raštas Šiaulių apygardos komisariui, *ibid.*, f. 76–179, l. 15.
17. Šiaulių miesto burmistro 1941 m. liepos 5 d. įsakymas Nr. 4, žr. p. 72; Šiaulių apskrities viršininko 1941 m. liepos 7 d. raštas, LCVA, f. R-1099, ap. 1, b. 1, l. 13.
18. Šiaulių miesto burmistro 1941 m. liepos 15 d. skelbimas, žr. p. 74.
19. Šiaulių miesto savivaldybės 1941 m. rugpjūčio 13 d. raštas Šiaulių apygardos komisariui, MAB RS, f. 76–181, l. 2.
20. Išrašas iš A. Stankaus 1950 m. spalio 20 d. tardymo protokolo, LYA, f. K-1, ap. 8, b. 182, l. 158–159.
21. Šiaulių miesto savivaldybės žydams tvarkyti įgaliotinio skelbimas, *ibid.*
22. Šiaulių miesto burmistro 1941 m. liepos 18 d. skelbimas, žr. p. 75.
23. Išrašas iš A. Stankaus 1950 m. spalio 20 d. tardymo protokolo, LYA, f. K-1, ap. 8, b. 182, l. 158–159.
24. Šiaulių miesto burmistro 1941 m. rugpjūčio 9 d. skelbimas, žr. p. 89.
25. Дневник А. Ерушальми, p. 522.
26. Išrašas iš A. Stankaus 1950 m. spalio 20 d. tardymo protokolo, LYA, f. K-1, ap. 8, b. 182, l. 160.
27. Šiaulių miesto žydų gete vykusių žudynių aprašymo aktas, 1944 m. lapkričio 25 d., MAB RS, f. 159–29, l. 3–3 a. p.; Дневник А. Ерушальми, p. 266, 267.
28. Išrašas iš A. Stankaus 1950 m. spalio 20 d. tardymo protokolo, LYA, f. K-1, ap. 8, b. 182, l. 161–162.
29. A. Stankaus 1950 m. rugsėjo 28 d. tardymo protokolas, *ibid.*, ap. 58, b. 23103/3, l. 26–27.
30. Šiaulių miesto burmistro 1941 m. liepos 23 d. skelbimas, MAB RS, f. 76–183, l. 1.
31. A. Stankaus 1950 m. spalio 20 d. protokolo išrašas, LYA, f. K-1, ap. 8, b. 182, l. 159, 160.
32. Žydams tvarkyti įgaliotinio 1941 m. rugpjūčio 18 d. skelbimas, MAB RS, f. 76–183, l. 2.
33. Šiaulių miesto burmistro 1941 m. lapkričio 20 d. skelbimas Nr. 26, *ibid.*, l. 5.
34. 1941 m. rugsėjo 4 d. Šiaulių apygardos komisariate įvykusio suvažiavimo santrauka, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1274, l. 74.
35. *Ibid.*
36. Šiaulių apygardos komisaro 1941 m. spalio 18 d. raštas, LCVA, f. R-1099, ap. 1, b. 1, l. 377–379.
37. Šiaulių miesto burmistro raštas (be datos) apygardos komisariui, MAB RS, f. 76–181, l. 171.
38. Šiaulių apygardos komisaro 1941 m. spalio 14 d. raštas, *ibid.*, f. 76–180, l. 15.
39. Šiaulių apygardos komisaro 1941 m. spalio 24 d. raštas, *ibid.*, l. 19.
40. E. Genso 1948 m. sausio 21 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 42809/3, l. 18.
41. E. Genso 1948 m. birželio 29 d. tardymo protokolas, *ibid.*, l. 25; A. Tory, *Surviving the Holocaust: The Kovno Ghetto Diary*, London, 1990, p. 460 (vertimas į liet. k. – Kauno getas: diena po dienos. Mokslų ir enciklopedijų leidybos institutas, Vilnius, 2000).
42. *Enzyklopedie...*, Bd. 3, p. 1281.
43. A. Galiūno 1951 m. rugsėjo 6 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-16850-LI, l. 19.
44. E. Genso 1948 m. sausio 21 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 42809/3, l. 13–14.
45. *Ibid.*, l. 15–16.
46. L. Lazerio 1950 m. spalio 20 d. tardymo protokolas, *ibid.*
47. *Enzyklopedie...*
48. Дневник А. Ерушальми, p. 522.
49. G. Parizerio 1950 m. spalio 20 d. tardymo protokolas, *ibid.*, l. 1–2.
50. G. Parizerio 1950 m. spalio 20 d. tardymo protokolas, *ibid.*
51. Karo tribunolo sprendis G. Parizerio atžvilgiu, *ibid.*
52. Masinės žudynių aprašymas, Dokumentų rinkinys „Šiaulių žydų žudynės“, 1973, p. veiklą 1972 m. ap. 46, b. 1228, p. 279.
53. E. Genso 1948 m. sausio 21 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 42809/3, l. 18.
54. Šiaulių miesto burmistro 1941 m. rugpjūčio 13 d. raštas Šiaulių apygardos komisariui, MAB, f. 159–29, l. 3–3 a. p.
55. Дневник А. Ерушальми, p. 522.
56. L. Peleckienės 1950 m. spalio 20 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-16850-LI, l. 12–13.
57. *Enzyklopedie...*

46. L. Lazerio 1950 m. birželio 21 d. tardymo protokolas, *ibid.*, b. 18181/3, l. 22–23.
47. *Enzyklopadie...*, Bd. 3, p. 1281.
48. *Дневник А. Ерушалми*, p. 269.
49. G. Parizerio 1945 m. balandžio 17 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1228, l. 1–2.
50. G. Parizerio 1945 m. balandžio 24 d. tardymo protokolas, *ibid.*, l. 1-9–1-11.
51. Karo tribunolo 1945 m. liepos 2 d. nuosprendis G. Parizeriui, *ibid.*, l. 1-18–1-19.
52. *Masinės žudynės Lietuvoje, 1941–1944. Dokumentų rinkinys, II d.*, Vilnius, „Mintis“, 1973, p. 342; užrašai apie H. Šliofa veiklą 1972 m. vasario 4 d., LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1228, l. 1–2; *дневник А. Ерушалми*, p. 279.
53. E. Genso 1969 m. kovo 11 d. apklausos protokolas, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1228, l. 14, 15.
54. Šiaulių miesto žydų gete vykusių žudynių aprašymo 1944 m. lapkričio 25 d. aktas, MAB, f. 159–29, l. 2 a. p. Reinhardto vardas dokumente nenurodytas.
55. *Дневник А. Ерушалми*, p. 276–277.
56. L. Peleckienė. Prie Šiaulių geto vartų ...; E. Genso 1948 m. sausio 21 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 42809/3, l. 12–13.
57. *Enzyklopadie...*, Bd. 3, p. 1281.

Šiaulių apskritis

Šiaulių apskritį nacių okupacijos metais sudarė 23 valsčiai. Daugumoje jų, ypač Žagarės, Jonišio, Kuršėnų, Linkuvos, Pakruojo ir Radviliškio miestuose bei valsčiuose, gyveno gana nemažos žydų bendruomenės. Kituose valsčiuose žydų būta mažiau ar net labai mažai. 1923 metų visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, Šiaulių apskrityje (be Šiaulių miesto) gyveno 8161 žydas.¹ 1941 m. rugpjūčio pabaigoje, per patį žydų žudynių įkarštį, Šiaulių apskrityje tebuvo likę 3226 žydai (1,5% visų gyventojų).²

Nacių Vokietijai okupavus Lietuvą, Šiaulių apskrityje, kaip ir kitose Lietuvos apskrityse, prasidėjo visuotiniai ir žiaurūs žydų persekiojimai. Iš žydų buvo atimnėjamos pilietinės teisės, jie suimnėjami, uždaromi į laikinąsias izoliavimo vietas – getus, žudomi. Pirmiausia (dažniausiai liepos, rugpjūčio mėnesiais) imta žudyti žydus vyrus, o praėjus kelioms savaitėms – moteris ir vaikus.

Daugelyje valsčių centrų žydams buvo įsteigti mažičiai getai – surinkimo punktai keliuose namuose, buvusiose kareivinėse arba už miestelių esančiuose dvaruose. Juose žydai gyvendavo vos kelias dienas ar savaites – nes buvo žudomi arba perkeliami į Žagarės getą, telkiantį visos Šiaulių apskrities žydus.

Į žydų persekiojimą plačiai įtraukti ir lietuvių administracijos pareigūnai: apskrities viršininkai, valsčių viršaičiai, įvairaus rango policijos tarnautojai ir lietuvių partizanai (baltaraiščiai). Vykdydami vokiečių okupacinės valdžios nurodymus, jie steigė getus, vykdė žydų areštus, konfiskuodavo turį ir dalyvavo žydų žudynėse. Iš esmės visi Šiaulių apskrities žydai (išskyrus Šiaulių miestą) nužudyti 1941 m. vasarą ir rudenį.

Pirmosiomis karo ir nacių okupacijos dienomis Šiaulių apskrityje buvo atkuriamą ikisovietinė lietuvių administracija. Lietuvos Laikinosios vyriausybės Kaune raginimu į ankstesnes tarnybos vietas sugrįžo daug buvusių nepriklausomos Lietuvos laikų pareigūnų: apskrities ir valsčių savivaldybių valdininkų, policininkų ir kitų. Pirmuoju Šiaulių apskrities viršininku tapo Ignas Urbaitis. Šias pareigas jis ėjo nuo 1941 m. birželio 30 iki rugpjūčio 5 dienos. Kai I. Urbaitis savo noru atsisakė apskrities viršininko pareigų, šias pareigas perėmė Jonas Noreika.^{3*} Apskrities viršininkas daugiausia rūpinosi administracijos formavimu ir funkcionavimu, ūkio atkūrimu, maisto tiekimu, transportu ir kitais ūkiniais klausimais. Tačiau lietuviškosios administracijos pareigūnai netrukus okupacinės valdžios buvo pasitelkti „žydų klausimo sprendimui“.

1941 m. liepos viduryje Šiaulių vokeičių karo komendantas Konovskis (Konowski) įsakė I. Urbaičiui organizuoti visų Šiaulių apskrities valsčių žydų perkėlimą į izoliuotas vietas (getus). Po to Urbaitis išleido atitinkamą įsakymą, liepiantį žydams per savaitę persikelti į valsčių viršaičių nurodytas vietas.⁴

* Jonas Noreika (1910–1947) – kapitonas, baigė VDU teisės fakultetą. 1941 m. LAF'o narys, vadovavo sukilėliams Telių apskrityje. Laikinosios vyriausybės paskirtas Šiaulių apskrities viršipublikuotas) užsitraukė okupacinės valdžios nemalonę. Buvo kartu su 45 lietuvių inteligentais įka-Mokslų akademijos bibliotekoje juriskonsultu. Už antisovietinės organizacijos – Lietuvos tautinės rolo Vėtros slapyvardžiu) 1946 m. NKVD organų suimtas. 1947 m. už kolaboravimą su nacių režitijos) Vyčio kryžiaus 1-ojo laipsnio ordinu (pagal: Viktoras Ašmenskas. *Generolas Vėtra. Kaunas, Aušra, 1998*). (Red.)

** Apie tai, kad žydai privalo nešioti Dovydo žvaigždę ant krūtinės ir ant nugaros, žr. Šiaulių apskrities viršininko J. Noreikos 1941 m. rugpjūčio 16 d. (t. y. po Gevekės 1941 m. rugpjūčio 13 d. ap. 1, b. 1, l. 130). (Red.)

Archeve yra išlikęs Šiaulių apskrities viršininko 1941 m. liepos 23 d. išleistas skelbimas Nr. 6, draudžiantis iš miestelių pabėgusiems žydams grįžti į savo gyvenamąsias vietas. Žydams įsakyta prisisiūti geltonos spalvos Dovydo žvaigždės**, viešose vietose jiems leista vaikščioti nuo 6 iki 20 val. Miesteliuose gyvenę žydai nuo liepos 25 iki rugpjūčio 15 d. privalėjo persikelti gyventi į valsčių viršaičių bei miestų burmistrų nurodytas vietas.⁵

Kartu su žydų perkėlimu į getus imta spręsti ir žydų turto reikalus. 1941 m. rugpjūčio 6 d. naujasis Šiaulių apskrities viršininkas J. Noreika išsiuntinėjo atitinkamą raštą valsčių viršaičiams ir antračių miestelių burmistrams. Jame rašoma, jog „komunistų veikėjų ir šiaip žydų tautybės piliečių paliktajį be globos tiek kilnojamąjį, tiek nekilnojamąjį turta paima vietos savivaldybės savo žinion apsaugai, iki bus vyriausybės nustatyta, kaip su tokiu turto pasielgti“. Vietos savivaldybės buvo įpareigosotos be globos paliktą turta saugoti, jį surašyti ir įvertinti. Kilnojamojo ir nekilnojamojo turto sąrašai turėjo būti sudaromi atskirai trimis egzemplioriais – du siunčiami apskrities viršininkui, o trečiasis paliekamas vietos savivaldybėje. Kilnojamojį turta, kuris per il-

gesnį laiką galė leista likviduoti varžytynių. Varvesta valsčių viršmistras. Gajamos laikytin iki atskiro nusta liamiems leisti nuožiūra“.

Vykdydamas savo įsakymą, ties viršininkas rugpjūčio 22 d. apskrities valsčių miestų b kad visi Šiaulių čio 25–29 dien Žagarė. Pasiin namų apyvok žių ir 200 mar mai. Žagarėj pjučio 30 d. t gyventojai gal bus ir su sarg paskutiniuoj prieglobsčiu.

1941 m. ru dos komisaro apskričių virš Pasitarimo m žydams. Dėl mas: „Visas ž jamas ir tvar Komisaruo ninkai yra ats nojamas ir r suregistruota

Žydai nuo sės savo tur būtų pastebė nors būdu k laikyti ir per

Praėjus me Žagarės geta vo paskutini – 2236 žmon

gesnį laiką galėjo sunykti ar sumenkti, leista likviduoti vietose parduodant iš varžytynių. Varžytynės organizuoti išvesta valsčių viršaičiams ir miestų burmistrams. Gautos per varžytynes pajamos laikytinos savivaldybių kasose iki atskiro nurodymo. Į getus perkeliams leista pasiimti turto „savo nuožiūra“.⁷

Vykdydamas Šiaulių apygardos komisaro įsakymą, Šiaulių miesto ir apskrities viršininkas Jonas Noreika 1941 m. rugpjūčio 22 d. pasirašė raštą Šiaulių apskrities valsčių viršaičiams ir antraeilių miestų burmistrams, nurodantį, kad visi Šiaulių apskrities žydai rugpjūčio 25–29 dienomis privalo persikelti į Žagarę. Pasiimti leista tik būtiniausių namų apyvokos reikmenis bei drabužių ir 200 markių pinigų kiekvienai šeimai. Žagarėje įsteigtas getas iki rugpjūčio 30 d. turėjo būti aptvertas, o jo gyventojai galėjo išeiti iš geto tik į darbus ir su sargyba.⁸ Žagarės getas tapo paskutiniu ju Šiaulių apskrities žydų prieglobsčiu.

1941 m. rugsėjo 4 d. Šiaulių apygardos komisaro įstaigon buvo sukviesti apskričių viršininkai ir policijos vadai. Pasitarimo metu daug dėmesio skirta žydams. Dėl jų turto duotas nurodymas: „Visas žydų turtas yra konfiskuojamas ir tvarkomas pagal Apygardos Komisaro nuostatus. Apskrities Viršininkai yra atsakingi, kad visas žydų kilnojamas ir nekilnojamas turtas būtų suregistruotas.

Žydai nuo šios dienos nebeturi teisės savo turto tvarkyti. Jei kuris žydas būtų pastebėtas norįs savo turtą koku nors būdu kam perleisti, jį reikia su laikyti ir perduoti vokiečių policijai“.⁹

Praėjus mėnesiui, 1941 m. spalio 2 d., Žagarės getas buvo sunaikintas. Čia žuvo paskutiniai Šiaulių apskrities žydai – 2236 žmonės.¹⁰

Iš Šiaulių apskrityje (be Šiaulių miesto) iki karo egzistavusių 22 žydų bendruomenių toliau aprašytas sunaikinimas tik tų 15 žydų bendruomenių, apie kurias autoriui pavyko surinkti bent minimumą informacijos.

1. Lietuvos gyventojai. Pirmojo 1923 m. rugsėjo 17 d. visuotinio gyventojų surašymo duomenys, Kaunas, [1925], p. 23–24.
2. LCVA, f. R-1099, ap. 1, b. 1, l. 150.
3. I. Urbaičio 1944 m. gruodžio 6–7 d. parodymai sovietų saugumui, LYA, f. K-1, ap. 45, b. 1389, l. 33 a. p.–34; I. Urbaičio ir J. Naujailio 1944 m. gruodžio 22 d. akistatos protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-20125, l. 51.
4. Ibid., l. 34–35.
5. Šiaulių apskrities viršininko 1941 m. liepos 23 d. skelbimas Nr. 6, Masinės žudynės Lietuvoje, II d., 1973, p. 225–226, žr. p. 80.
6. Šiaulių apskrities viršininko 1941 m. rugpjūčio 6 d. raštas Nr. 429, LCVA, R-1099, ap. 1, b. 1, l. 113.
7. Ibid.
8. Šiaulių apskrities viršininko 1941 m. rugpjūčio 22 d. raštas, Masinės žudynės Lietuvoje, II d., 1973, p. 226–227, žr. p. 99.
9. 1941 m. rugsėjo 4 d. įvykusio apskričių viršininkų ir policijos vadų suvažiavimo pasitarimų santrauka, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1274, l. 74.
10. Masinės žudynės Lietuvoje, I d., 1965, p. 135.

Gruzdžiai

1897 m. gyventojų surašymo duomenys sako Gruzdžiuose gyvenus 482 žydus (41% miestelio gyventojų). Po Pirmojo pasaulinio karo žydų gyventojų gerokai sumažėjo. Miestelio žydai vertėsi smulkia prekyba, amatais ir žemės ūkiu; turėjo maldos namus, beprocentinės paskolos draugiją ir Žydų liaudies banko filialą. Tarpukariu jie masiškai emigravo į Pietų Afriką, Jungtines Amerikos Valstijas ir Meksiką; keletas žmonių išvyko į Palestiną. Nacių ir sovietų karo išvakarėse Gruzdžiuose gyveno tik 27 žydų šeimos.¹

Yra žinoma, jog 1941 m. rugpjūčio pabaigoje naciai ir vietiniai kolaborantai už Gruzdžių miestelio prie žydų kapinių tvoros sušaudė 46 žydus.² Moterys, vaikai bei seneliai buvo išvežti į Žagarę ir ten sušaudyti likviduojant getą. Kartu su žydais sušaudyti ir lietuviai – sovietiniai aktyvistai Petras Bračas, Abakavičius, Tataras.³

1. N. Schoenburg, S. Schoenburg, Lithuanian Jewish Communities, p. 106–107.
2. Šiaulių rajono Gruzdžių apylinkės darbo žmonių deputatų tarybos vykdomojo komiteto 1969 m. rugpjūčio 15 d. pažyma, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1274, l. 22; Masinės žudynės Lietuvoje, II d., p. 403.
3. LSSR KGB 1963 m. liepos 29 d. pažyma apie Gruzdžių policiją ir baudžiamąjį būrį, LYA, f. K-1, ap. 47, b. 1268, l. 128. Abakavičiaus ir Tataro vardai dokumente nenurodyti.

Joniškis

1897 m. gyventojų surašymo duomenimis, Joniškyje gyveno 2277 žydai (iš viso miestelyje tuo metu buvo 4474 gyventojai). 1915 metais, kaip ir daugelyje kitų Lietuvos miestų, žydai caro valdžios buvo išstremti į Rusijos vidaus gubernijas.

Tik dalis jų po Pirmojo pasaulinio karo sugrįžo į namus. Tarpukario laikotarpiu dauguma Joniško žydų vertėsi prekyba. Miestelio žydai turėjo tris maldos namus, mokyklą hebrajų dėstomąja kalba, vaikų darželį, biblioteką, Žydų liaudies banko skyrių, dalyvavo įvairių žydiškų partijų ir visuomeninių organizacijų veikloje.¹ Gana ramų ir pasiturimą bendruomenės gyvenimą sugriovė prasidėjęs Antrasis pasaulinis karas, sovietų okupacija ir Lietuvos aneksija, vokiečių kariuomenės įsiveržimas.

Pirmosiomis nacių ir sovietų karo dienomis Joniškyje, kaip ir kitose Lietuvos vietose, ėmė veikti antisovietiniai partizanai. Joniško aktyvistai (LAF'o nariai) 1941 m. birželio 28 d. sudarė komitetą miesto apsaugai ir tvarkai palaikyti. Pradėta organizuoti miesto savivaldybė ir policija, įsteigtos kelios komisijos, tarp jų – žydų reikalams tvarkyti (pirmininkas – Juozas Timinis). Į aktyvistų būrį sutelkė 104 vyrai (54 jų buvo ginkluoti). Iš pradžių aktyvistų štabo viršininkas buvo Kazys Ralys.² 1941 m. liepos pradžioje tvarkos palaikymo komitetas pasivadino Joniško LAF'o skyriumi. Skyriaus valdybos pirmininku tapo Stasys Kakliauskas. Vienu svarbiausių vietos aktyvistų uždavinių buvo komunistų, sovietinių aktyvistų ir žydų išaiškinimas. Joniško valsčiaus policijos nuovadai vadovavo iš Pakruojo atkeltas Juozas Sutkus.³ Jis glaudžiai bendradarbiavo su vietos LAF'o štabu ir kartu rengė įsakymus dėl sovietinių aktyvistų ir žydų areštų. Jau 1941 m. liepos pradžioje Joniško štabas planavo miestelio žydus nukelti į atskirą kvartalą – getą ir naudoti juos lauko bei viešiesiems darbams.⁴

1941 m. liepos 11 d. Joniško LAF'o štabo žydų tvarkymo komisija paskelbė devynis įsakymus: dėl žydų sugrįžimo iš kaimų į Joniškį, dėl Dovydo žvaigždės nešiojimo, dėl draudimo vaikščioti šali-

gatviais bei naujovėmis ir tarnavimais ir vykdymą komisijos nuspėdė skiriant rublių kontraktus mokėta štabui dos.⁵ Ši įsakymų tiktai liepos

1941 m. liepos komisija buvo limo reikalus. Joniškyje gyventojų dalį jų apgyvendinti – Dariaus ir Giedrės trikampių komisija, be to, bei suregistruoti įsigytus arba duoti juos be „patikimiems“ roje pusėje Joniškio ti į sinagogos aplink turgau muose. Geto policininkai.

1941 m. liepos Joniško valsčiaus šininkas J. Sutkus kviestas į Šiaurės Lietuvos SD gino J. Sutkus žydus. Joniškį neišėję, kai, jis dėsė. 1941 m. rugpjūčio iš Šiaulių atėjusių du gestapo vo Joniško miestelį delsiant. J. Sutkus policininkas esančius žydus iš Vilkiaušio Ten jau buvo imtus žydus išio mišką. A. atėmė iš jų

gatvais bei naudotis arijų (nežydų) patarnavimais ir t. t. Už šių įsakymų nevykdymą komisija 1941 m. liepos 18 d. nusprendė skirti Joniščio žydams 20 000 rublių kontribuciją, kuri turėjo būti sumokėta štabui iki liepos 19 d. 15 valandos.⁵ Šį įsakymą žydams pavyko įvykdyti tiktai liepos 24 d.

1941 m. liepos viduryje žydų tvarkymo komisija vėl nagrinėjo žydų perkėlimo reikalus. Komisija konstatavo, jog Joniškyje gyvena apie 1200 žydų. Siūlyta dalį jų apgyvendinti sinagogose, dalį – Dariaus ir Girėno bei Pašvitinio gatvių trikampyje arba iškelti į Žagarę. Komisija, be to, pavedė miesto savivaldybei suregistruoti žydų turta, atimti jų įsigytus arba nuomojamus sakininkams ar „patikimiems“ asmenims.⁶ Liepos antroje pusėje Joniščio žydai buvo perkelti į sinagogą, dalį jų palikus gyventi aplink turgaus aikštę stovėjusiuose namuose. Geto teritoriją saugojo miesto policininkai.

1941 m. liepos ir rugpjūčio mėnesiais Joniščio valsčiaus policijos nuovados viršininkas J. Sutkus kelis kartus buvo kviestas į Šiaulių vokiečių saugumo policijos ir SD būstinę. Gestapininkai ragino J. Sutkų greičiau likviduoti Joniščio žydus. Sutkus vėliau teigė, kad, kol į Joniškį neatvyko Šiaulių gestapininkai, jis dėsė vykdyti vokiečių įsakymus. 1941 m. rugpjūčio pabaigoje į Joniškį iš Šiaulių atvažiavo keli vokiečiai (tarp jų du gestapo karininkai). Jie pareikalavo Joniščio žydų egzekuciją įvykdyti nedelsiant. J. Sutkus sukvietė visus nuovados policininkus, įsakė sinagogoje esančius žydus vyrus suimti ir išvežti juos į Vilkausio mišką (6 km nuo Joniščio). Ten jau buvo iškasta didelė duobė. Sumitūs žydus sunkvežimiais vežė į Vilkausio mišką. Atvežtuosius žmones išrėngė, atėmė iš jų brangesnius daiktus ir pini-

gus. Po to grupelėmis varė prie duobės ir šaudė. Šaudė Joniščio policininkai ir baltaraiščiai. Vokiečiai irgi buvo šaudymo vietoje ir kontroliavo žudynių eigą. Tą dieną buvo sušaudyta ne mažiau kaip 148 žydų vyrai. Išsigelbėti pavyko tik vienam – Reznikovičiui.⁷

Sušaudytųjų drabužius egzekutoriai sukrovė į sunkvežimius ir išvežė į Joniškį. Vakare žudynių dalyviams buvo surengtos išgertuvės. Jų metu J. Sutkus kalbėjo, jog žydai sušaudyti už tai, kad buvę bolševikų šalininkai ir tėvynės išdavikai. Jis padėkojo policininkams ir aktyvistams už „gerą darbą ir pasiaukojimą tėvynės labui“.⁸

1941 m. rugsėjį Vilkausio miške sušaudyti iki tol likę gyvi Joniščio žydai: vyrai, moterys ir vaikai, ne mažiau kaip 345 žmonės. Šį kartą šaudė iš kažkur atvykę lietuvių savisaugos dalinys (artimiausias lietuvių policijos batalionas buvo Šiauliuose). Taigi iš viso Vilkausio miške nužudyti 493 Joniščio žydai.⁹ Dar 150 Joniščio žydų 1941 m. rugpjūčio 24–29 d. buvo perkelti į Žagarės getą, ten jie sušaudyti likviduojant getą.¹⁰

1. N. Schoenburg, S. Schoenburg, Lithuanian Jewish Communities, p. 377–378.
2. Masinės žudynės Lietuvoje, II d., p. 227–228.
3. S. Kakliausko baudžiamosios bylos kaltinamoji išvada, LYA, Nr. 46599/3, t. 5, l. 342–344.
4. Masinės žudynės Lietuvoje, II d., p. 228.
5. Ibid., p. 240.
6. Joniščio aktyvistų štabo žydų tvarkymo klausimu susirinkimo protokolas (ne vėliau kaip 1941 m. liepos 18 d.), LYA, baudžiamoji byla Nr. 46599/3, t. 5, l. 18.
7. J. Sutkaus 1961 m. sausio 7 d. tyrimo protokolas, LYA, baudžiamoji byla Nr. 46599/3, t. 1, l. 307–313; pažyma apie Joniščio žydų žudynes 1941 metais, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1257, l. 2–3. Reznikovičiaus vardas dokumente nenurodytas.

Lygumai

XIX a. pabaigoje Lygumuose gyveno nemaža žydų. 1897 metais iš 801 vietos gyventojų jų buvo 482 žmonės. XX amžiaus pradžioje daugelis jų išvyko į JAV, Angliją ir Pietų Afriką. 1923 metais Lygumų valsčiuje gyveno 240 žydų (126 vyrai ir 114 moterų). Miestelio žydai turėjo maldos namus ir religinę pradžios mokyklą. Iki nacių ir sovietų karo Lygumuose buvo apie 30 žydų šeimų.¹

Pirmosiomis karo dienomis buvęs Lygumų šaulių būrio vadas mokytojas Aleksandras Keniausias sutelkė partizanų būrį. Vėliau šis būrys reorganizuotas į pagalbinę policiją.²

1941 m. liepos pabaigoje vietos šauliai visas Lygumų valsčiaus žydų moteris ir vaikus suvarė į sinagogą, o vyrus į Juknaičių dvarą 3 km nuo Lygumų. Po kelių dienų (rugpjūčio pradžioje) į miestelį sukviesti buvę šauliai ir partizanai (apie 30 žmonių), kuriuos, apginkluotus, vietos vadai nuvedė į Juknaičių dvarą. Ten buvo laikoma apie 70–80 žydų vyrų. Surikiuotus į koloną po keturis juos nuvarė į numatytą vietą Juknaičių miške, apie 1 km nuo Juknaičių dvaro. Netoli duobės visus privertė nusirengti. Netrukus atvyko Linkuvos partizanų būrys (keliolika vyrų) ir keli vokiečiai. Žudynėms parengtą vietą saugojo vietos šauliai ir partizanai. Vokiečiams įsakius, žydus grupelėmis stūmė prie duobės ir ėmė šaudyti. Tai truko kelias valandas. Po visko nužudytųjų daiktai buvo sukrauti į vežimus ir nuvežti į Lygumų policijos nuovadą. Žudynių dalyvių buvo pakviesti į valsčiaus valdybos pastatą ir vaišinami alumi.³ Kitą dieną Juknaičių miške sušaudyta per 100 žydų moterų ir vaikų.⁴

Dalis Lygumų būrio partizanų ir policininkų dalyvavo likviduojant Žagarės getą 1941 m. spalio 2 d.⁵

1. N. Schoenburg, S. Schoenburg, *Lithuanian Jewish Communities*, p. 174; Lietuvos gyventojai, p. 24.
2. J. Barščiausko 1947 m. balandžio 4 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-18194-LI, l. 16.
3. L. Dauparo 1950 m. sausio 12 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 45022/3, l. 113–115; J. Mišeikos 1969 m. liepos 8 d. tardymo protokolas, *ibid.*, ap. 46, b. 1277, l. 23–25.
4. J. Kriščiūno 1950 m. sausio 24 d. tardymo protokolas, *ibid.*, ap. 58, b. 45022/3, l. 116.
5. J. Barščiausko 1947 m. balandžio 4 d. tardymo protokolas, *ibid.*, b. P-18194-LI, l. 15–22.

Linkuva

Linkuvoje nuo seno gyvavo gana gausi žydų bendruomenė. 1897 metų surašymo duomenimis, 1213 iš 1992 gyventojų buvo žydai. Iki Pirmojo pasaulinio karo Linkuvoje gyveno apie 300 žydų šeimų. 1923 metais Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, Linkuvos valsčiuje gyveno 625 žydai (321 vyras ir 304 moterys), beveik visi – Linkuvos miestelyje. Dauguma jų vertėsi prekyba ir amatais. Žydų liaudies bankas Linkuvoje turėjo 167 narius.¹

Vokietijai užpuolus Sovietų Sąjungą, jau pirmomis karo dienomis Linkuvoje ir apylinkėse ėmė teltis lietuvių partizanai. Apie 50 ginkluotų vyrų būrio organizatoriais ir vadais buvo ltn. J. Jakubaitis ir kpt. Jonas Tinteris. Lietuvių partizanai apšaudydavo atsitraukiančių raudonarmiečių grupes, suimnėjo sovietų valdžios pareigūnus ir šalininkus, komunistus ir komjaunuolius.²

1941 m. birželio 23 d. į Plento kaimą atvykęs ltn. J. Jakubaičio vadovaujamas būrys suėmė Leonidą Šlosbergą, jo sūnų komjaunuolį Abromą Šlosbergą ir

komjaunuolį Povilą Atkočiūną.* Suimtusius uždarė į vieno namo rūšį ir tą pačią dieną sušaudė.

Vokiečiams užėmus Linkuvą, 1941 m. birželio 28 d. J. Jakubačio ir J. Tintorio būrys atvyko į Linkuvos miestelį. Sovietinių aktyvistų ir komunistų areštai dar labiau padažnėjo. Linkuvos areštinę (grūdų sandėlių) kasdien papildydavo vis nauji suimtieji. Jie buvo tardomi, mušami, vėliau arba sušaudomi, arba paleidžiami į laisvę. Tai buvo įvairių tautybių žmonės (daugiausia lietuviai ir žydai). 1944 metais vokiečių fašistų nusikaltimus tyrusi komisija nustatė, jog Linkuvoje nacių okupacijos pradžioje nužudytas 71 sovietinis aktyvistas ir komunistas (37 lavonai buvo atpažinti, 34 neatpažinti).

Dalį suimtųjų žydų (125 žmones) vokiečiai automobiliais išvežė į Šiaulius. Čia Linkuvos žydus šaudė kartu su Šiaulių žydais Kužių miške.

Liepos pradžioje Linkuvos partizanų būrys buvo reorganizuotas į pagalbinės policijos būrį, būriui ėmė vadovauti ats. lt. Petras Beleckas.³

Valščiaus policijoje iš pradžių viršinkavo Jonas Petraitis, vėliau – Brazaitis. Apie 1941 m. liepos 25 ar 26 dieną Brazaičio įsakymu į Valakų kaimą (apie 2 km nuo Linkuvos) buvo pasiųstas būrys Linkuvos policininkų. Šiame kaime žydo Calkės** ūkyje buvo laikomi suvartyti Linkuvos žydai vyrai. Ligi tol čia gyvenusius be jokios sargybos, juos policininkai saugojo tik vieną naktį. Ryte į Valakų kaimą atvyko policijos viršinkas Brazaitis, keli Šiaulių vokiečių saugumo policijos ir SD karininkai. Policininkai išvarė žydus į šalia Dvairių kaimo esantį mišką (5–6 km nuo Lin-

kuvos) ir ten, liepą nusirengti ir stoti prie duobės krašto, juos sušaudė. Žudynės truko porą valandų. Iš viso buvo sušaudyta apie 180–200 žydų vyrų.⁴

Praėjus mėnesiui po vyrų sušaudymo, 1941 m. rugpjūčio pabaigoje buvo sušaudytos Linkuvos žydų moterys ir vaikai, iš viso apie 200–300 žmonių. Iš Valakų kaimo žydės buvo nuvestos už 3 km nuo Linkuvos*** į Atkočiūnų mišką. Atvykus keliems vokiečių gestapininkams iš Šiaulių, moterys buvo išrengiamos iki apatinių drabužių, nuvaromos prie duobės krašto ir sušaudytos. Gestapininkai tikrino, ar nepasiliko gyvų aukų, o aptikę tokias, jas pribagindavo pistoletų šūviais. Šaudė Linkuvos policininkai ir pagalbinės policijos būrys (apie 20 žmonių). Vienas vokiečių karininkas fotografavo žudynių eigą. Po egzekucijos budeliai sugrįžo į Linkuvą ir girtavo restorane. Vertingesnius daiktus (auksinius žiedus ir kt.) vokiečių karininkai išsivežė į Šiaulius. Aukų drabužius išsidalijo Linkuvos pagalbinės policijos būrio nariai.⁵ Šis būrys „pasizymėjo“ ne tik vietos, bet ir Lygumų, Pakruojo, Žeimelio, Biržų ir Žagarės žydų žudynėse.⁶ Kartu su vietos partizanais ir policininkais Linkuvos būrys 1941 m. vasarą išžudė didelę dalį Šiaulių ir Biržų apskričių žydų (apie 6000 žmonių).⁷

1. Еврейская энциклопедия. Изд. Брокгауз – Ефрон, С.-Петербург, 1910–1918, т. 10, p. 221; N. Schoenburg, S. Schoenburg, Lithuanian Jewish Communities, p. 175–176; Lietuvos gventojai, p. 23.
2. Linkuvos darbo žmonių deputatų tarybos vykdomojo komiteto 1959 m. gegužės 16 d. pažyma Valstybės saugumo komitetui, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 45114/3, t. 2, l. 88; L. Gatrenio 1950 m. kovo 16 d. tardymo protokolas.

* Dokumente – Povilas Atkočiūnas.

** Visas vardas gali būti Caelis, Becalėlis, (Red.)

*** Leibas Lipsico duomenimis – miškelis prie Veselkiškių kaimo, 5 km nuo Linkuvos. (Red.)

ibid., b. 4444/3, t. 1970 m. gruodžio 13 d. LYA, f. K-1, ap. 58, b. 39421/3, l. 32-35; 19 d. tardymo proto

3. Masinės žudynės 257; K. Jasiukaičio tardymo protokolai b. 39421/3, l. 32-35; 19 d. tardymo proto
4. J. Gasulionio 1959 m. dymo protokolas, 23620/3, l. 142-44; žmonių deputatų miteto 1957 m. birželio 1 d. pažyma f. K-1, ap. 58, b. 44 kūno 1969 m. gegužės 16 d. pažyma, LYA, f. K-1-1969, b. 44 k. Brazaičio vardas mentuose nenuru
5. J. Mišeikos 1969 m. dymo protokolas, LYA, f. K-1-1969, b. 44 k. 59; J. Čepaičio 1959 m. dymo protokolas, LYA, f. K-1-1969, b. 44 k.
6. J. Mišeikos 1969 m. dymo protokolas, LYA, f. K-1-1969, b. 44 k. 59; LSSR KGB pažyma apie Linkuvos žydų žudynes, LYA, f. K-1-1969, b. 44 k. t. 1, l. 49-50.
7. 1971 m. rugpjūčio 16 d. pažyma baudžiamojame b. ap. 58, b. 47618/3.

Pa
Pakruojo žydų
viena seniausių LYA
surašymą, iš 154
1093 buvo žydai.
karo Pakruojuje
šeimų (maždaug
metu tas kaikius
daug miestelio
emigravo į Pietų

* Šiauliuose leista
pa žinutę: „Paskutinį
laikais buvo NKVD

ibid., b. 44443/3, t. 2, l. 164–166; J. Vilučio 1970 m. gruodžio 15 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47618/3, t. 1, l. 117–118.

3. Masinės žudynės Lietuvoje, II d., p. 255–257; K. Jastukaičio 1946 m. birželio 20 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 39421/3, l. 32–35; S. Giršo 1946 m. birželio 19 d. tardymo protokolas, ibid., l. 69–70.
4. J. Gastulionio 1952 m. balandžio 2 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. Nr. 23620/3, l. 42–44; Linkuvos rajono darbo žmonių deputatų tarybos vykdomojo komiteto 1957 m. birželio 27 d. pažyma, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44443/3, t. 1, l. 259; K. Tančūno 1969 m. gegužės 26 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1277, l. 52–54. Brazilio vardas ir Calkės pavardė dokumentuose nenurodyti.
5. J. Mišeikos 1969 m. liepos 8 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1277, l. 55–59; J. Čepaičio 1969 m. balandžio 17 d. tardymo protokolas, ibid., l. 43–45.
6. J. Mišeikos 1969 m. liepos 8 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1277, l. 55–59; LSSR KGB 1957 m. balandžio 9 d. pažyma apie Linkuvos sukilėlių būrio veiklą 1941 metais, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44443/3, t. 1, l. 49–50.
7. 1971 m. rugpjūčio 6 d. kaltinamoji išvada baudžiamojoje byloje Nr. 309, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47618/3, t. 4, l. 258.

Pakruojis

Pakruojo žydų bendruomenė buvo viena seniausių Lietuvoje. Pagal 1897 m. surašymą, iš 1545 miestelio gyventojų 1093 buvo žydai. Iki Pirmojo pasaulinio karo Pakruojuje gyveno apie 300 žydų šeimų (maždaug 1400 žmonių). Karo metu tas skaičius sumažėjo. Tarpukariu daug miestelio žydų (ypač jaunimo) emigravo į Pietų Afriką, Meksiką, Urug-

vajų ir Palestiną. 1923 metais Pakruojo valsčiuje gyveno 454 žydai (210 vyrų ir 244 moterys).¹ Maždaug tiek buvo ir prieš nacių okupaciją.

Pirmosiomis vokiečių ir sovietų karo dienomis Pakruojuje bei aplinkiniuose kaimuose buvę šauliai, policininkai ir A. Smetonos laikų valdininkai organizavo partizanų būrius. Pirmieji Pakruojo partizanų būrio organizatoriai ir vadai – Antanas Gaščiūnas ir Žukauskas. Šiame būryje susitelkė per 100 vyrų.² Partizanai suiminėjo sovietų valdžios pareigūnus, apšaudydavo atsitraukiančius raudonarmiečius. 1941 m. birželio pabaigoje per susišaudymą Kapčionių kaime žuvo penki lietuvių partizanai.³ Pakruojo valsčiaus partizanai suėmė ir sušaudė 36 komunistus ir sovietinius aktyvistus (dauguma jų buvo lietuviai).⁴ 1941 m. liepos pradžioje vokiečių okupacinė valdžia Pakruojo partizanų būrio vadu paskyrė advokatą Petrą Poželą. Būrys veikė keletą mėnesių. Vėliau aktyvesni jo nariai stojo tarnauti į policiją ir savisaugos dalinius. Patį P. Poželą vokiečiai sušaudė už plėšikavimą ir svetimo turto grobstymą.⁵*

1941 m. liepos viduryje (yra žinių, jog liepos 13 dieną) į Pakruojį atvyko keli vokiečių karininkai su 50–60 kareivių būriu. Kartu su P. Poželos partizanais jie per dieną suėmė visus žydų vyrus (daugiausia nei 100) ir nuvarė juos į už 2 km nuo Pakruojo esantį Morkakalnio mišką, o ten sušaudė. Tarp aukų buvo ir Pakruojo rabinas. Šaudė vokiečių kareiviai, o Pakruojo baltaraiščiai saugojo žydų nių vietą.⁶

1941 m. rugpjūčio pradžioje (yra žinių, jog rugpjūčio 5 dieną) į Pakruojį vėl atvyko keli vokiečių karininkai ir Linku-

* Šiauliuose leistas „Tėviškės“ laikraštis (Nr. 15, 1942 m. balandžio 10 d., p. 3) išspausdino trumpą žinutę: „Paskutiniu laiku yra suimtas buv. advokatas Petras Požėla, kuris, paaiškėjo, bolševikų laikais buvo NKVD agentas“. (Red.)

vos partizanų būrys. Į pagalbą jiems buvo pakviesti vietos partizanai ir policininkai, kuriems buvo įsakyta suimti ir nuvartyti į sinagogą visus išlikusius miestelio žydus (moteris, senelius ir vaikus, iš viso per 200 žmonių). Žydams sakyta, kad jie bus vežami į darbus. Suimtuosius iš sinagogos atvarė į Morkakalnio mišką, likus keliems šimtams metrų iki duobės įsakė nusirengti. Po to grupelėmis po penkis varė prie duobės. Šaudė Linkuvos ir Pakruojo partizanai. Vokiečių karininkai kontroliavo žudynių eigą, vienas jų fotografavo. Žudynių metu vyresnysis vokiečių karininkas kreipėsi į žydus sakdamas, kad tie, kurie atiduos auksą ir brangenybes, bus palikti gyvi. 8–9 žydai sutiko atiduoti brangenybes ir buvo nuvežti į namus. Po kurio laiko juos vėl pristatė į žudynių vietą ir sušaudė kartu su kitais žydais.

Žudynių dalyviai už atliktą „darbą“ gavo po 100 rublių.⁷ Po sušaudymo Požėlos namuose jiems buvo iškelta puota. Joje dalyvavo ir vokiečių karininkai. Vienas vokiečių karininkas per vertėją kreipėsi į žudikus sakdamas, jog žydų gailėtis nereikia, juos reikia visus sunaikinti, kadangi karas prasidėjęs dėl žydų kaltės.⁸

Iš viso Morkakalnio miške buvo nužudyta apie 400 Pakruojo valsčiaus žydų.⁹ *

1. Еврейская энциклопедия, т. 12, p. 22; N. Schoenberg, S. Schoenberg, Lithuanian Jewish Communities, p. 222; Lietuvos gyventojai, p. 24.
2. LSSR MGB Pakruojo rajono skyriaus 1952 m. rugsėjo 27 d. pažyma apie Pakruojo valsčiaus partizanų būrį, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 22760/3, t. 2, l. 415–2; A. Šeiningo 1944 m. rugpjūčio 26 d. tardymo protokolas, ibid., b. 44393/3, l. 47–48. Žukausko vardas dokumente nenurodytas.

* Leiba Lipšicas pranešė apie dar vieną karo pradžioje vykusią „akciją“ – trisdešimties turtinusių Pakruojo žydų sušaudymą prie žydų kapinių arti Linksmučių kaimo ant Kruojos upės kranto. Nužudytųjų palaikai buvo atrasti po karo, tvenkiant Kruoją, ir perlaidoti Morkakalnyje. (Red.)

3. 1955 m. kovo 24 d. išvada J. Martinaičio baudžiamojoje byloje, ibid., b. P–18164–L1, l. 246–247.
4. LSSR MGB Pakruojo rajono skyriaus 1952 m. rugsėjo 27 d. pažyma apie Pakruojo valsčiaus partizanų būrį, ibid., b. 22760/3, l. 415–2.
5. Ibid., l. 415–1, 415–2; A. Šeiningo 1944 m. rugsėjo 2 d. tardymo protokolas, ibid., b. 44393/3, l. 52–53.
6. A. Šeiningo 1944 m. rugpjūčio 26 d. tardymo protokolas, ibid., ap. 46, b. 1277, l. 31.
7. A. Šeiningo 1944 m. rugpjūčio 21 ir 26 d. tardymo protokoliai, ibid., l. 30, 32; I. Valterio 1944 m. rugpjūčio 19 d. tardymo protokolas, ibid., ap. 58, b. 44393/3, l. 164–165.
8. J. Mišeikos 1969 m. liepos 8 d. tardymo protokolas, ibid., ap. 46, b. 1277, l. 25–26.
9. A. Šeiningo 1944 m. rugpjūčio 21 d. tardymo protokolas, ibid., l. 29–30.

Papilė

Iki Pirmojo pasaulinio karo Papilėje gyveno gausi žydų bendruomenė. 1897 m. iš 1877 miestelio gyventojų 965 buvo žydai. 1915 metais caro valdžia Papilės žydus ištremė į Rusijos gilumą. Tarpukario laikotarpiu ši miestelio bendruomenė buvo gerokai skurdesnė ir mažesnė negu iki Pirmojo pasaulinio karo. Nemažai žydų emigravo, daugiausia į Pietų Afriką; kai kas – į Palestiną. 1923 metais Papilės valsčiuje gyveno 257 žydai (116 vyrų ir 141 moteris). Miestelyje buvo sinagoga ir žydų biblioteka. 82 žmonės buvo Žydų liaudies banko nariai.¹

Vokiečių ir sovietų karo pradžioje Papilėje ir aplinkiniuose kaimuose susitelkė 70 narių partizanų būrys. Jam vadovavo Vincas Šilkus, Adomas Petrauskas

ir Kazys Šniutė. 50 komunistų ir maždaug 100 ra-

1941 m. liepą cijos viršininko lijo žydus policin varė į miestelį nuvedė į Šiaudino dvaro pastab nigus ir vertingu

1941 m. liepos

ko Šiaulių apskr

vadas B. Paliulio

policijos viršini

rengtis „akcijai“

rų sušaudymui. l

lių policijos vad

telefonogramą d

šaudymo. Tą pa

ko keli vokiečiai

vių saugumo pol

pareigūnas Kaz

Šiaudinės miške

sikasti duobė. Ž

ty. Prieš šaudym

no išrikiuotus žy

moterų ir vaikų,

Kitus, nuvedė į

lėmis po penkis

dė. Į kiekvieną ž

čiai arba du p

vadovavo K. M

tas. Iš viso suša

Šaudė apie 20 P

tizanų. Po to į ž

keliolika soviet

lietuviai bandė

tus dvyliką nuš

bė užkasė.⁴

1967 metais s

mo medicinos e

tė, jog Šiaudinė

55 asmenys.⁵

Išlikusių Pap

kų likimas nėra

siai jie, kaip ir ki

ir Kazys Šniutė. Partizanai suėmė apie 50 komunistų ir sovietinių aktyvistų bei maždaug 100 raudonarmiečių.²

1941 m. liepą Papilės valsčiaus policijos viršininko įsakymu visus miestelio žydus policininkai ir partizanai suvarė į miestelio mokyklą, o paskui nuvedė į Šiaudinės kaimą ir apgyvendino dvaro pastatuose. Iš jų atėmė pinigų ir vertingus daiktus.³

1941 m. liepos viduryje į Papilę atvyko Šiaulių apskrities viešosios policijos vadas B. Paliulionis. Jis įsakė valsčiaus policijos viršininkui Vincui Viskantui rengtis „akcijai“ – 18–50 metų žydų vyrų sušaudymui. 1941 m. liepos 22 d. Šiaulių policijos vadas V. Viskantui atsiuntė telefonogramą dėl Papilės žydų vyrų sušaudymo. Tą pačią dieną iš Šiaulių atvyko keli vokiečiai gestapininkai ir lietuvių saugumo policijos Šiaulių apygardos pareigūnas Kazimieras Malinauskas. Šiaudinės miške žydams buvo liepta išsikasti duobę. Žudynės prasidėjo po pietų. Prieš šaudymą V. Viskantas patikrino išrikiuotus žydus ir kelis grąžino prie moterų ir vaikų, nes neatitiko jų amžius. Kitus, nuvedę į Šiaudinės mišką, grupelėmis po penkis varė prie duobės ir šaudė. Į kiekvieną žydą taikėsi du baltaraiščiai arba du policininkai. Šaudymui vadovavo K. Malinauskas ir V. Viskantas. Iš viso sušaudyta apie 40 žydų vyrų. Šaudė apie 20 Papilės policininkų ir partizanų. Po to į žudynių vietą buvo atvežta keliolika sovietinių aktyvistų. Kai kurie lietuviai bandė bėgti. Trims pavyko, o kitus dvylika nušovė. Po sušaudymo duobę užkasė.⁴

1967 metais žudynių vietą tyrusi teismo medicinos ekspertų komisija nustatė, jog Šiaudinės miške buvo sušaudyti 55 asmenys.⁵

Išlikusių Papilės žydų moterų ir vaikų likimas nėra tiksliai žinomas. Tikriausiai jie, kaip ir kitų Šiaulių apskrities vals-

čių žydai, buvo išgabenti į Žagarės getą ir ten nužudyti likviduojant getą.

1. Еврейская энциклопедия, т. 12, p. 741; N. Schoenburg, S. Schoenburg, Lithuanian Jewish Communities, p. 232; Lietuvos gyventojai, p. 24.
2. LSSR KGB 1967 m. liepos 7 d. pažyma apie Papilės partizanų būrio dalyvius, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47542/3, t. 5, l. 102–103, 177–183; 1955 m. rugpjūčio 1 d. išvada K. Kazlausko baudžiamojoje byloje, *ibid.*, b. 27835/3, l. 43.
3. J. Boruso 1945 m. kovo 28 d. tardymo protokolas, *ibid.*, ap. 58, b. 2395/3, l. 16.
4. V. Viskanto 1967 m. liepos 1 d. tardymo protokolas, *ibid.*, b. 47542/3, t. 1, l. 341–342; J. Boruso 1945 m. kovo 28 d. tardymo protokolas, *ibid.*, b. 2395/3, l. 18.
5. Ekshumuočių lauvonų teismo medicininio tyrimo aktas Nr. 3 (1967 m. birželio 30 d.), *ibid.*, b. 47542/3, t. 5, l. 13–22.

Pašvitinis

Iki Pirmojo pasaulinio karo Pašvitinyje gyveno apie 120 žydų šeimų. 1897 m. čia buvo 435 žydai (59% vietos gyventojų). 1923 metų gyventojų surašymo duomenimis, Pašvitinio valsčiuje gyveno 274 žydai (120 vyrų ir 154 moterys). Tarpukariu dalis miestelio žydų išvyko gyventi į Pietų Afriką. Nacių ir sovietų karo pradžioje Pašvitinyje buvo likusios 25 žydų šeimos.¹

Vokiečių okupacijos pradžioje vietos partizanai (vadas Leonas Balčiūnas) suėmė maždaug 45–50 komunistų, komjaunuolių ir sovietinių aktyvistų. Aktyvesnius suimtuosius valsčiaus policijos viršininkas Povilas Pilka ištardė ir išsiuntė į Šiaulių kalėjimą. Dalis jų buvo sušaudyta, kiti išvežti darbams į Vokietiją, likę 20 žmonių paleisti į laisvę.

Pašvitinio žydai (apie 70 žmonių) buvo suimti 1941 m. rugpjūtį. Vietos poli-

1. N. Schoenburg, S. Schoenburg, *Lithuanian Jewish Communities*, p. 285; Lietuvos gyventojai, p. 24.
2. F. Girijoto 1946 m. rugpjūčio 23 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 28973/3, l. 105; *ibid.*, l. 225.
3. LSSR KGB Kelmės rajono poskyrio 1990 m. gruodžio 18 d. pažyma, *ibid.*, ap. 46, b. 1297, l. 27-29; B. Barausko 1969 m. vasario 12 d. tardymo protokolas, *ibid.*, b. 1275, l. 29-30; F. Venckaus 1946 m. rugpjūčio 1 ir 6 d. tardymo protokolai, *ibid.*, ap. 58, b. 28973/3, l. 12-12 a. p., 14-15.

Šiaulėnai

Šiaulėnų žydų bendruomenė buvo viena seniausių Šiaulių apskrityje. Žydai Šiaulėnuose apsigyveno dar XVI amžiaus viduryje. 1897 metų surašymo duomenimis, jų čia gyveno 547 (53 % miestelio gyventojų). Po Pirmojo pasaulinio karo tas skaičius sumažėjo. 1923 metais Šiaulėnuose gyveno 237 žydai. Vietos žydų bendruomenė tarpukario laikotarpiu turėjo sinagogą, biblioteką ir skaityklą.¹

Nacių-sovietų karo pradžioje Šiaulėnuose susitelkė partizanų (baltaraiščių) būrys. Šiaulėnų valsčiaus policijos viršininku paskirtas Vladas Zaleckas suformavo valsčiaus policijos nuovadą, į kurią buvo priimti dirbti šeši policininkai.² Pirmomis nacių okupacijos dienomis vietos partizanai ėmė suiminėti buvusius komunistus ir sovietinius aktyvistus, suėmė ir Šiaulėnų valsčiaus tarybos vykdomojo komiteto pirmininką Adomą Abramiką. Šiaulėnų areštinė buvo prigrūsta suimtuju. Dalis kalinių buvo išvežti į Radviliškį ir ten sušaudyti; kai kuriuos sušaudė vietos baltaraiščiai. Yra žinomos kai kurių aukų pavardės: Vladas Norvydas, Izidorius Bokas, Stasys Ženkus, Targūnas, Požaitis, broliai Provas ir Nikita Dementjevai.³

Apytikriai 1941 m. rugpjūtį Šiaulėnų valsčiaus policijos viršininkas V. Zalec-

kas gavo Šiaulių apskrities policijos vado B. Paliulionio įsakymą suimti visus valsčiaus žydus ir laikyti juos vienoje vietoje. Vietos policija ir baltaraiščiai įsakymą įvykdė. Iš viso buvo suimta apie 60-70 žydų šeimų. Juos saugojo policininkai. Netrukus suimtieji buvo atgabenti į Žagarės getą ir ten nužudyti getą likviduojant 1941 m. spalio 2 d.⁴

1. N. Schoenburg, S. Schoenburg, *Lithuanian Jewish Communities*, p. 270-271; Lietuvos gyventojai, p. 24.
2. V. Zalecko 1948 m. birželio 14 d. tardymo protokolo išrašas, LYA, f. 3377, ap. 55, b. 154, l. 57.
3. Masinės žudynės Lietuvoje, II d., p. 260. Targūno ir Požaičio vardai nenurodyti.
4. V. Zalecko 1948 m. birželio 14 d. tardymo protokolo išrašas, LYA, f. 3377, ap. 55, b. 154, l. 57-58.

Tryškiai

XIX a. pabaigoje (1897 m.) Tryškiuose gyveno 681 žydas (35% miestelio gyventojų). 1923 metų gyventojų surašymo duomenimis, Tryškių valsčiuje gyveno 335 žydai (153 vyrai ir 182 moterys). Jie vertėsi amatais (ypač odų apdirbimu), prekyba ir žemės ūkiu. Du malūnai ir lentpjūvė priekšė žydams. Žydų liaudies banko nariais buvo 96 asmenys. Vaikai lankė chederį ir „Tarbut“ mokyklą. Miestelis turėjo sinagogą ir biblioteką.¹

Pirmosiomis vokiečių okupacijos savaitėmis vietos partizanai ir policininkai suiminėjo komunistus, komjaunuolius ir sovietinius aktyvistus. 1941 m. liepos viduryje pradėta persekioti žydus. Visi Tryškių žydai (apie 70-80 šeimų) buvo suvaryti į Tryškių dvaro daržinę. Prieš pat sušaudant vyrai buvo atskirti nuo šeimų ir trumpam uždaryti kitame dvaro pastate.²

Liepos pabaigoje (kituose dokumentuose – liepos 20 d.) į Tryškius atvažiuo trys vokiečiai – du kariškiai ir vienas civilis. Valsčiaus policijos nuovados viršininkas Pranas (kitur rašoma Antanas) Girdvainis įsakė policininkams ir partizanams susirinkti prie Tryškių dvaro. Už pusės kilometro nuo miestelio prie Virvytės upės jau žiojė į iškasta duobė. Tryškių dvare vokiečiai žydus suskirstė į dvi grupes – suaugusiųjų ir vaikų. Vyrus policininkai ir baltaraiščiai nuvarė prie duobės. Policijos viršininkui P. Girdvainiui pasiūlius, atsirado šeši savanoriai šaudyti. Prieš sušaudymą žydus nurengė, tada po keturis varė prie duobės ir šaudė. Šaudė vokiečiai ir lietuviai savanoriai. Iš viso sušaudė apie 70–80 žydų vyrų.

Tryškių žydų moterys ir vaikai po dviejų ar trijų savaičių buvo išvežti į Žagarės getą.³ Nužudyti likviduojant getą.

1. N. Schoenburg, S. Schoenburg, Lithuanian Jewish Communities, p. 314; Lietuvos gyventojai, p. 24.
2. P. Katarskio 1986 m. birželio 24 d. apklausos protokolas, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1146, l. 33.
3. Masinės žudynės Lietuvoje, II d., p. 262; D. Liūno 1947 m. liepos 22 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 7042/3, l. 10–19; ap. 46, b. 1146, l. 152.

Užventis

XIX a. pabaigoje (1897 m.) Užventyje gyveno 300 žydų, jie sudarė 35% miestelio gyventojų. 1923 metų Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, Užvenčio valsčiuje gyveno 173 žydai (79 vyrai ir 94 moterys). 1941 metais jų buvo apie 30 šeimų.¹

Nacių ir sovietų karo pradžioje Užvenčio apylinkėse susitelkusio lietuvių partizanų būrio organizatoriai ir vadai buvo Vilius Prancūzevičius (vėliau tapęs

Užvenčio valsčiaus viršaičiu) ir advokatas atsargos lt. Romualdas Kolokša, 1941 m. liepos pradžioje būriui priklausė apie 50 aktyvesnių partizanų. Jie buvo ginkluoti šautuvais, pistoletais ir ant rankų rėšėjo baltus raiščius.² Pirmosiomis vokiečių okupacijos dienomis partizanų štabo sprendimu buvo suimta ir sušaudyta apie 17 sovietinių aktyvistų.

1941 m. liepos pradžioje, vokiečių valdžiai įsakius, visus Užvenčio žydus partizanai suėmė ir uždarė miestelio parkraštyje, buvusioje spirito varykloje. Sumintųjų stovyklos komendantu buvo paskirtas Užvenčio partizanų būrio vado paduotojas Juozas Čepauskas.

Žydų sušaudymo išvakarėse Užvenčio partizanai Želvių miške (apie 2 km nuo miestelio) iškasė didelę duobę. Kitos dienos rytą (1941 m. liepos 31-ąją) iš Šiaulių į Užventį atvyko keli vokiečių saugumo policijos karininkai. Jie ėmė vadovauti egzekucijai. Užvenčio partizanų būrio nariai, sunkvežimiu ir vežimais nuvežę žydus, daugiausia senelius, moteris ir vaikus, į Želvių mišką, čia juos perdavė šaudytojų komandai. Žydus šaudė 17 Užvenčio būrio narių ir keli vokiečių gestapininkai. Žudynėms pasibaigus, duobę užkasė patys žudikai, aukų drabužius sukrovė į vežimą ir parvažiavo į Užventį. Čia partizanai kartu su vokiečių gestapininkais girtavo, o paskui tą pačią dieną apie 20 Užvenčio būrio narių su vokiečiais nuvažiuo į Šaukėnus ir ten sušaudė sumintus vietos žydus.³

Liudininkų parodymai apie nužudytų Užvenčio žydų skaičių labai skiriasi – svyruoja nuo 50 iki 150 žmonių. Dažniausiai minimas skaičius – 50–70. Tikriausiai šis skaičius arti tiesos, kadangi 1941 m. liepos 31 d. buvo sušaudyti ne visi Užvenčio žydai. Kelios grupės darbingų žydų 1941 m. vasarą išvežtos į Šiaulius ir Žagarę.

1941 m. rugpjūtį kartus važiuo į Šiaulius konvojuojant, šaudė ir žydus Bubiu miške sušaudyta apie 2000 tu Užvenčio būrio lokša.⁴

Užvenčio partizanų 1941 m. rugsėjo mėn. išsiskirstė po savo vadu R. Kolokšos ir lių policiją.⁵

Paskutiniai Užvenčio žmonių sušaudytųjų miške.⁶

Po karo sovietų 20 Užvenčio būrio teisti įvairiomis būdais (mirtimi).

1. N. Schoenburg, Jewish Communities, p. 24.
2. MGB Užvenčio pos 23 d. pažymėjimai, LYA, f. K-1.
3. A. Genio 1948 m. protokolas, ibid. p. 57; R. Kacevieno 1948 m. tardymo protokolas, p. 1969 m. protokolas, ibid., ap. 46, b. 1146, l. 152.
4. S. Giedrimo 1948 m. d. d. protokolas, l. 20–21; J. Pečiulytės 1948 m. d. d. protokolas, l. 21; P. Žebrauskos 1948 m. d. d. protokolas, l. 21.
5. J. Čepausko 1948 m. d. d. protokolas, ibid. p. 68; J. Čepausko 1948 m. d. d. protokolas, l. 21.
6. V. Poškaus 1969 m. d. d. protokolas, ibid., ap. 46, b. 1146, l. 152.

1941 m. rugpjūtį Užvenčio būrys du kartus važiavo į Šiaulius ir dalyvavo konvojuojant, šaudant ir saugant vietos žydus Bubių miške. Per šias dvi akcijas sušaudyta apie 200 šiaulių žydų. Jų metu Užvenčio būriui vadovavo R. Kolokša.⁴

Užvenčio partizanų būrys veikė iki 1941 m. rugsėjo. Vėliau dalis jo narių išsiskirstė po savo ūkius, kiti su būriu vadu R. Kolokša stėjo tarnauti į Šiaulių policiją.⁵

Paskutiniai Užvenčio žydai (apie 20 žmonių) sušaudyti 1941 m. gruodį Želvių miške.⁶

Po karo sovietų saugumas suėmė apie 20 Užvenčio būrio narių. Jie buvo nušauti įvairiomis bausmėmis (tarp jų – ir mirtimi).

1. N. Schoenburg, S. Schoenburg, Lithuanian Jewish Communities, p. 323; Lietuvos gyventojai, p. 24.
2. MGB Užvenčio raj. skyriaus 1941 m. liepos 23 d. pažyma apie Užvenčio partizanų būrį, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 20773/3, l. 2–2.
3. A. Genio 1948 m. birželio 24 d. tardymo protokolas, *ibid.*, ap. 58, b. 24967/3, l. 56–57; R. Kacevienės 1952 m. gruodžio 18 d. tardymo protokolas, *ibid.*, l. 145–146; J. Čepausko 1969 m. vasario 28 d. tardymo protokolas, *ibid.*, ap. 46, b. 1275, l. 10–12.
4. S. Giedrimo 1944 m. lapkričio 9 d. tardymo protokolas, *ibid.*, ap. 58, b. 45584/3, l. 20–21; J. Pežos 1946 m. kovo 29 d. tardymo protokolas, *ibid.*, b. 34340/3, l. 18, 21; P. Žebrausko 1945 m. sausio 10 d. tardymo protokolas, *ibid.*, b. 45564/3, l. 15–18.
5. J. Čepausko 1945 m. rugpjūčio 27 d. tardymo protokolas, *ibid.*, ap. 58, b. 9023/3, l. 10–11, 68; J. Čepausko 1969 m. vasario 28 d. tardymo protokolas, *ibid.*, ap. 46, b. 1275, l. 10–11.
6. V. Poškaus 1969 m. vasario 7 d. tardymo protokolas, *ibid.*, ap. 46, b. 1275, l. 7–9; 1955 m. liepos 30 d. baudžiamosios bylos Nr. 24967/3 išvada, *ibid.*, ap. 58, b. 24967/3, l. 326.

Žagarės getas

Švėtės upė kerta Žagarę į dvi dalis, vadinamas Senąja ir Naująja Žagarė. Kiekvienoje miestelio dalyje buvo susiformavusi atskira žydų bendruomenė. 1897 metais Senojoje Žagarėje gyveno 1629 žydai (64% visų gyventojų), Naujojoje – 3814 (68%). Po Pirmojo pasaulinio karo, taip pat daugeliui bendruomenės narių emigravus, žydų miestelyje sumažėjo. 1923 metais čia jų gyveno 1928 (40%). Miestelyje veikė septynios sinagogos ir maldų namai, mokykla hebrajų dėstomąja kalba, chederiai, žydų vaikų darželis, biblioteka, Žydų liaudies banko skyrius, žydų senelių namai, gausios labdaros organizacijos.¹

Jau pirmąją Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karo savaitę, 1941 m. birželio 28 d., Žagarės LAF'o nariai įsteigė keturios asmenų komitetą, kurio pirminku tapo buvęs šaulių sąjungos Žagarės valsčiaus būrio vadas Stanislovas Kačkus. Komitetas nutarė organizuoti Žagarėje ginkluotą būrį tvarkai mieste palaikyti. Į būrį savanoriškai įstojo nuo 30 iki 50 vyrų, daugiausia buvę šauliai ir policininkai. S. Kačchio vadovaujamas komitetas pagal gautą iš Šiaulių LAF'o štabo nurodymą pasivadino Žagarės aktyvistų štabu. Būrio nariai buvo ginkluoti šautuvais, pistoletais, turėjo kelis lengvuosius kulkosvaidžius. Dauguma ginklų surinkta praėjus frontui, sovietų ir vokiečių kautynių vietoje.²

1941 m. birželio 29 d. raudonarmiečiai ir sovietų valdžios pareigūnai bei šalininkai iš Žagarės traukėsi į Rusiją. Žagarės aktyvistai ėmė suimnėti pasilikusius miestelyje sovietų valdžios šalininkus. S. Kačchio įsakymu suėmė buvusį Žagarės progimnazijos direktorių Vladą Mačernį, kuris 1941 m. birželio 14 d. prisidėjo prie Žagarės mokytojų šeimų trėmimo į Sibirą. Iš viso suimta

ir į Žagarės areštinę uždaryta kelios dešimtys žmonių.³ Aktyvistų Štabo sprendimu 1941 m. liepos pradžioje aštuoni suimtieji sušaudyti prie latvių kapinių netoli Žagarės miesto. Tarp sušaudytųjų du žydai – Aizenštatas ir Lazersonas. Sušaudymui vadovavo Žagarės policijos viršininkai Samaitis.⁴

Buvę Lietuvos Respublikos valdininkai, šauliai, policininkai ėmė steigti vietos valdžios įstaigas. 1941 m. birželio 30 d. susirinko senoji Žagarės miesto taryba. Miesto burmistru iš pradžių tapo Juozas Briedis, po kelių savaitių jį pakeitė Silvestras Rakštys.⁵

Susidorėjus su sovietų aktyvistais, imta persekioti žydus. Aktyvistų štabas miestelio žydams paskyrė 30 tūkstančių rublių kontribuciją.⁶ 1941 m. liepos 25 d. Žagarės miesto burmistras S. Rakštys, kartodamas apskrities viršininko skelbimą Nr. 6, išleido žydams skirtą įsakymą: pabėgusiems iš Žagarės žydams draudžiama sugrįžti į namus; Žagarės žydai nuo liepos 26 d. ant kairiosios krūtinės pusės turi nešioti geltonos spalvos Dovydo žvaigždę; žydams, išskyrus tuos, kurie turi specialius leidimus, vaikščioti gatvėmis ir rodytis viešose vietose leidžiama tik nuo 6 iki 20 val.; turgavietėje pirkti reikalingas prekes leidžiama tik po 12 valandos ir t. t. Visi Žagarės žydai įpareigoti savo lėšomis nuo liepos 26 iki rugpjūčio 2 d. persikelti į specialiai parinktą miesto rajoną (getą).⁷

Liepos pabaigoje aktyvistai Žagarės žydus surašė. Po to žydai turėjo apsigyventi gete, kuriam buvo parinkti keli kvartalai šalia turgavietės (Daukanto, Vilniaus, Malūno, Pakalnio ir Gedimino gatvės). Nežydų tautybės asmenys iš geto teritorijos perkelti į kitus kvartalus. Į getą atgabenti ir aplinkinių vietovių žydai.⁸

Šiaulių apskrities viršininkas Jonas Noreika rugpjūčio 22 d. informavo ap-

skrities viršaičius ir antraeilių miestų burmistrus, jog Šiaulių apygardos komisaro įsakymu visi apskrities žydai ir pusžydžiai iki rugpjūčio 29 d. privalo persikelti gyventi į Žagarę.⁹ Į čia imta perkėlinėti Šiaulių, Joniškio, Kuršėnų, Žemelio ir kitų vietovių žydus. Rugpjūčio 25 d. Žagarės miesto burmistras pranešė Šiaulių apskrities viršininkui, jog geto plotas – 12 135 m², o jame gyvena 715 žydų.¹⁰

Kartu su žydų perkėlimu vykdytas „žydų ir bolševikų“ turto registravimas; nekilnojamas turtas buvo įkainotas 5 794 600 rublių.¹¹ Iki rugpjūčio 29 d. į Žagarę atkelti 949 žydai iš kitų Šiaulių apskrities vietovių.¹² Rugsėjo 20 d. iš 5566 žmonių Žagarėje 2402 buvo žydai, o 3164 nežydai. Lietuviai kiekvienas šeimos narys per savaitę gaudavo po 250 gramų sviesto, o žydai – po 100 gramų.¹³

Šiaulių apskrities viršininkas 1941 m. rugsėjo 11 d. telefonograma informavo apskrities valscius viršaičius, jog apygardos komisaro įsakymu paimtasis žydų turtas kartu su sąrašais vėliausiai iki rugsėjo 20 d. privalo būti pristatytas Šiaulių apygardos komisarui.¹⁴

Žagarės getą, aptvertą spygliuota viela, saugojo vietos aktyvistai ir policija. Žydus varė dirbti įvairius darbus, dažniausiai jie kirto mišką ir skaldė malakas. Skirtingai nei didieji getai, Žagarės getas vidaus administracijos – žydų tarybos ir geto policijos – neturėjo: jų nespėjo sukurti. Geto gyventojų autoritetai buvo vietos rabinai. Yra žinoma, kad Žagarės rabinas Izraelis Reifas sušaudytas kartu su kitais Žagarės žydais 1941 m. spalio 2 d.¹⁵

1941 m. rugpjūčio pabaigoje Žagarės aktyvistai ir policininkai, vadovaujant policijos viršininkui Juozui Krutuliui, iš sinagogos išsivedė kelias dešimtis žydų vyrų ir sušaudė, prieš tai išrengę, žydų kapinėse. Prie duobės varė po keturis.

Nužudytųjų liai parsine cijos vykdy dešimtis timus tyrim atkasusi šj vonus.¹⁷

Vokiečių Mantoifel LAF'o būr dorotis su ir žydais.¹⁸

1941 m. mis Žagar Naryškino vartyti vieto „L“ formo pločio ir 2 garės geto aikštę. Žar felis vokišk nią. Jis kal į darbus. S skirai vyru nius), voki supti vietin zanai ir po nika. Kai Tuomet į mušti. Aik šautų ir su grindinio. gabenti žy ryškino 6

Iš vežan nagai, papu Atvežtieji nių rūbų, p šaudyti. Al vykę savi leitenantas

* Patikslinti Silvestras Rakštys; po to burmistras Juozas Noreika rugpjūčio 11 d. informavo apskrities tarybininkus.

Nužudytųjų drabužius ir avalynę būdėliai parsinešė į namus. Apie 20 egzekucijos vykdytojų už tai gavo po kelias dešimtis rublių.¹⁶ 1944 m. nacių nusikaltimus tyrinėjusi Ypatingoji komisija, atkasusi šį kapą, rado jame 38 vyrų lavonus.¹⁷

Vokiečių komendantas Žagarėje Mantoifelis* nuolat kurstė Žagarės LAF'o būrį ir policininkus energingiau doroitės su sovietų valdžios aktyvistais ir žydais.¹⁸

1941 m. rugsėjo paskutinėmis dienomis Žagarės miesto parke (buvęs grafo Naryškino dvaro parkas) policijos suraryti vietos gyventojai lietuviai iškasė „L“ formos griovį (120 m ilgio, 2–3 m pločio ir 2 m gylis). Spalio 2 d. rytą Žagarės geto žydai buvo sukviesti į turgaus aikštę. Žagarės komendantas Mantoifelis vokiškai kreipėsi į susirinkusią minią. Jis kalbėjo, jog žydai busių vežami į darbus. Surikiavus į kelias kolonas (atskirai vyrus, moteris ir vaikus bei senius), vokiečiui sušvilpus, aikštę ėmė supti vietiniai bei iš kitur atvykę partizanai ir policininkai. Tarp žydų kilo panika. Kai kurie bandė bėgti iš aikštės. Tuomet į žydus pradėta šaudyti ir juos mušti. Aikštėje parkrito keliasdešimt nušautų ir sužeistų. Kiti buvo suguldyti ant grindinio. Vėliau atvažiavo sunkvežimiai gabenti žydus į sušaudymo vietą – Naryškino dvaro parką.¹⁹

Iš vežamųjų sušaudyti buvo atimti pinigai, papuošalai ir kiti vertingi daiktai. Atvežtieji prie griovio išrengti iki apatinių rūbų, po to suguldyti griovyje ir sušaudyti. Akcijoje dalyvavo iš Šiaulių atvykę savisaugos dalinio (vadovavo leitenantas R. Kolokša) policininkai bei

Linkuvos būrio partizanai. Pasmerktuosius į žudynių vietą lydėjo geto teritoriją saugojusieji Žagarės baltaraiščiai. Žudynes prižiūrėjo ir patys jose dalyvavo keli iš Šiaulių atvykę vokiečiai esesininkai.

Šaudymas truko iki pat vėlaus vakaro. Kitą dieną po masinių žudynių į parką vėl atvežta sugaudytų žydų, kurie irgi sušaudyti tame pačiame griovyje.

Vokiečių saugumo policijos ir SD vado Lietuvoje SS štandartenfiurerio K. Jegerio (K. Jäger) raporte pažymėta, kad 1941 m. spalio 2 d. Žagarėje buvo sušaudyti 2236 žydai (633 vyrai, 1107 moterys ir 496 vaikai). Prieš šaudymą kilusių neramumų metu turgaus aikštėje esą nušauta 150 žydų, sužeisti 7 juos saugoję lietuviai partizanai. 1944 metais sovietų Ypatingoji komisija, ištyrusi masinę kapavietę, surado 2402 žmonių lavonus (530 vyrų, 1223 moterų, 625 vaikų ir 24 žindomų kūdikių).²⁰

Taigi Žagarės getas buvo visiškai likviduotas. Sušaudytų žydų vertingus daiktus vokiečiai išsivežė į Šiaulius.²¹ 1941 m. spalio 24 d. Žagarės miesto burmistras pranešė Šiaulių apskrities valdybai, jog mieste žydų turto nebeliko:

„<...> 1) Visos sinagogos, kurių yra šešios, konfiskuotos, užantspauduotos, visos jos per žydų sušaudymo laiką yra išplėstos, ir kas jose buvo vertingo, išgrobstė, liko ten sudraskytos maldaknygės ir keliolika suolų.

2) Žagarėje žydų bendruomenių paroduotųjų, pastarųjų archyvų, bibliotekų ir kita nebuvo ir nėra.

3) Vyr. rabinų ir rabinų butai, kuriuose kartu buvo ir jų įstaigos, buvę geto ribose per žydų iššaudymo laiką, tapo

* Patikslinti Mantoifelio (Mannteuffel) pareigas ir išaiškinti jo vardą nepavyko. Žinoma, kad Silvestras Rakšys ėjo Žagarės burmistro pareigas nuo 1941 m. rugpjūčio 2 d. iki 1941 m. spalio 27 d.; po to burmistro pareigas laikinai ėjo Mantoifelis (iki spalio 30 d.); nuo 1941 m. spalio 30 d. iki lapkričio 11 d. – Liudas Krupšas, nuo lapkričio 11 d. – Stasys Šiaučūnas. Žagarės miesto savivaldybės tarnybiniai raštai, L.CVA. F. R-1099, ap. 1 b. 9, l. 1, 33, 112–113, 117–118. (Red.)

nežinomų asmenų išgrobtos, jose apart nuogų sienų nieko nerasta <...>“^{22*}

Žagarės getas egzistavo du mėnesius (nuo 1941 m. rugpjūčio iki spalio 2 d.). Jame buvo kalinami ne tik Žagarės, bet ir kitų Šiaulių apskrities miestelių žydai. Dėl to čia kalėjusiųjų ir nužudytųjų skaičius nedaug mažesnis už didžiųjų Lietuvos getų (Vilniaus, Kauno ir Šiaulių) aukų skaičių. Sunaikinant Žagarės žydus aktyviai dalyvavo lietuvių policijos pajėgos (Šiaulių 14-asis policijos batalionas, Žagarės, Linkuvos, Užvenčio baltaraiščiai bei policininkai).

1. N. Schoenburg, S. Schoenburg, Lithuanian Jewish Communities, p. 389–391.
2. S. Kačkio 1958 m. rugpjūčio 15 d. tardymo protokolas, LYA, baudžiamoji byla Nr. 45006/3, l. 49–50.
3. *Ibid.*, l. 52.
4. *Ibid.*, l. 52–53. Aizenštato, Lazersono ir Samicaio vardai dokumente nenurodyti.
5. 1941 m. birželio 30 d. Žagarės miesto tarybos aktas, LYA, baudžiamoji byla Nr. 6458/3, l. 41.
6. J. Janickio 1944 m. rugsėjo 13 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 8, b. 128, l. 269.
7. Žagarės miesto burmistro 1941 m. liepos 25 d. įsakymas, *ibid.*, baudžiamoji byla Nr. 6458/3, l. 48.
8. Išrašas iš A. Plekavičiaus 1944 m. spalio 17 d. tardymo protokolo, *ibid.*, f. K-1, ap. 8, b. 128, l. 272.
9. Masinės žudynės Lietuvoje, II d., p. 226–227.
10. Žagarės burmistro 1941 m. rugpjūčio 25 d. telefonograma Šiaulių apskrities viršininkui, LYA, baudžiamoji byla Nr. 6458/3, l. 60.
11. Žagarės burmistro 1941 m. rugpjūčio 13 d. telefonograma Šiaulių apskrities valdybai, *ibid.*, l. 58.

* Tai yra Žagarės burmistro atsakymas į Šiaulių apygardos komisaro H. Gevekės 1941 m. spalio 18 d. raštą su Šiaulių apskrities viršininko J. Noreikos nurodymu „Žinoti ir vykdyti“, žr. p. 46. Dėl būti: „2) Žagarėje žydų bendruomenių įstaigų, pastarųjų archyvų, bibliotekų ir kita Žagarėje nebuvo ir nėra.“ Trečiame punkte – Vyr. rabinų – taip dokumente. (Red.)

12. Žagarės burmistro 1941 m. rugpjūčio 29 d. telefonograma Šiaulių apskrities viršininkui, *ibid.*, l. 62.

13. Žagarės burmistro 1941 m. rugsėjo 20 d. raštas Žagarės pieno perdirbimo bendrovei, *ibid.*, l. 70.

14. Šiaulių apskrities viršininko 1941 m. rugsėjo 11 d. telefonograma, *ibid.*, l. 65.

15. Žagarė, Lithuania: Crime and Punishment, 1999, January, No. 6, p. 99.

16. A. Plekavičiaus 1944 m. spalio 15 d. tardymo protokolo išrašas, LYA, f. K-1, ap. 8, b. 128, l. 278–279, 284.

17. Ypatingosios komisijos, tyrusios nacių nusikaltimus Žagarėje, 1944 m. rugsėjo 24 d. aktas, *ibid.*, ap. 46, b. 1135, l. 173.

18. Masinės žudynės Lietuvoje, II d., p. 265.

19. J. Kukšo 1946 m. lapkričio 11 d. tardymo protokolas, LYA, baudžiamoji byla Nr. 6458/3, l. 36–37; LSSR KGB 1973 m. balandžio 3 d. pažyma apie masines žudynes Žagarėje ir Radviliškyje, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1282, l. 2.

20. Masinės žudynės Lietuvoje, I d., p. 135; Teismo medicininės komisijos ekspertų išvada, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1282, l. 36.

21. LSSR KGB 1973 m. balandžio 3 d. pažyma apie masines žudynes Žagarėje ir Radviliškyje, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1282, l. 3, 4.

22. Žagarės miesto burmistro 1941 m. spalio 24 d. telefonograma Šiaulių apskrities valdybai, LYA, baudžiamoji byla Nr. 6458/3, l. 73.

1897 metais, tojų 679 buvo linio karo miestų. Vėlesniais bendruomenė tu gyventojų Žeimelio valsčiuje (183 vyrai ir žmonių emigravę į Palestiną. Žemės ūkis, prekyba, turimos namai, helos, teką, Žydui futbolu komandą, okupacijos išvakarėse, no 205 žydai. Mis keturiasdešimt pasitraukti į Šiaulius.

Prasidėjus kitiuose Lietuvos vietos partizanų sudarė būvę šio kpt. I. Jasiūnaitis. Partizanus komunistų vietų valdžios.

Žeimelio žydai (1941 m. rugpjūčio) buvo surinkti į lagerį ir apginkluoti viršininkas Antanas pagalbininkams leisti gyventojams naktį. Visi miestai į Vileišių kaimą kluoną, esantį Žydams pasakojimas bus. Kitos dienos važiavo sunkvežimiais (keliolika) tomobilis su traukimu į Žemėlį kartą Pakruojo būrio

Žeimelis

1897 metais iš 1266 Žeimelio gyventojų 679 buvo žydai. Iki Pirmojo pasaulinio karo miestelyje gyveno 150 jų šeimų. Vėlesniaisiais dešimtmečiais vietos bendruomenė nuolat mažėjo. 1923 metų gyventojų surašymo duomenimis, Žeimelio valsčiuje gyveno 378 žydai (183 vyrai ir 195 moterys). Nemaža žmonių emigravo į JAV, Pietų Afriką ir Palestiną. Žeimelio žydai vertėsi amatais, prekyba, turėjo seną sinagogą, maldos namus, hebrajišką mokyklą, biblioteką, Žydų liaudies banko skyrių, futbolo komandą „Makabi“. Vokiečių okupacijos išvakarėse Žeimelyje gyveno 205 žydai. Pirmosiomis karo dienomis keturiasdešimt keturiems pavyko pasitraukti į Sovietų Sąjungos gilumą.¹

Prasidėjus karui, Žeimelyje, kaip ir kituose Lietuvos miesteliuose, veikė vietos partizanų būrys, kurio daugumą sudarė buvę šauliai. Būriui vadovavo kpt. I. Jasiūnas ir plk. lt. B. Pulkauninkas. Partizanai suminėjo pasilikusius komunistus, komjaunuolius ir sovietų valdžios pareigūnus.²

Žeimelio žydų sušaudymo išvakarėse (1941 m. rugpjūčio 7 d.) policininkai bei minėtojo būrio nariai (apie 30 žmonių) buvo surinkti į miestelio policijos būstinę ir apginkluoti. Valsčiaus policijos viršininkas Antanas Šparkevičius įsakė pagalbininkams patruliuoti mieste ir neleisti gyventojams vaikščioti gatvėmis naktį. Visi miestelio žydai buvo suvaryti į Vileišių kaimo gyventojų J. Žilgužio kluoną, esantį už 2 km nuo Žeimelio. Žydams pasakė, kad jie bus vežami į darbą. Kitos dienos rytą prie kluono privažiavo sunkvežimiai su Linkuvos būrio nariais (keliolika vyrų) ir lengvasis automobilis su trimis vokiečių karininkais.³ Į Žeimelį kartu su vokiečiais atvyko ir Pakruojo būrio vadas P. Požėla.

Netoliese, Glebavos miške (apie 1 km nuo kluono), jau buvo iškasta didelė duobė. Iš pradžių išvesti visi vyrai (apie 50). Prieš sušaudant išrengti ir mušti, reikalaujant pasakyti, kur paslėptos brangenybės, o tada grupelėmis varyti prie duobės ir sušaudyti. Paskui tas pat laukė moterų, vaikų ir senelių. Šaudė Linkuvos būrio nariai, o vietos policininkai saugojo žudynių vietą. Vokiečiai pistoletais pribaidavo duobėje gulinčias tebegyvas aukas. Iš viso 1941 m. rugpjūčio 8 d. nužudyta 160 Žeimelio žydų.⁴ Žudynės truko kelias valandas. Po žudynių Linkuvos baudėjai kartu su vietiniais sugrįžo į Žeimelį ir čia buvo pavaišinti pietumis su degtine. Likęs po žudynių žydų turtas buvo išdalytas arba išparduotas vietos gyventojams.⁵

1. Еврейская энциклопедия, т. 7, p. 537; N. Schoenburg, S. Schoenburg, Lithuanian Jewish Communities, p. 393–394; Lietuvos gyventojai, p. 19; Žeimelio valsčiaus savivaldybės 1941 m. rugpjūčio 25 d. raštas Šiaulių apskrities viršininkui, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-18293-LI, l. 49.
2. A. Figūrinio 1945 m. kovo 30 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 46648/3, l. 16.
3. Ibid., l. 17; P. Motvieko 1969 m. gegužės 21 d. apklausos protokolas, ibid., ap. 46, b. 1277, l. 69–70.
4. Ibid., ap. 58, b. 46648/3, l. 18; Žeimelio valsčiaus savivaldybės 1941 m. rugpjūčio 25 d. raštas Šiaulių apskrities viršininkui, ibid., b. P-18293-LI, l. 49.
5. J. Mišeikos 1969 m. liepos 8 d. tardymo protokolas, ibid., ap. 46, b. 1277, l. 26; S. Juzėno 1944 m. rugpjūčio 18 d. tardymo protokolas, ibid., b. P-18293-LI, l. 42.

1941 metai, Šiauliai. Skelbimai, įsakymai, spauda*
1941 год, Шяуляй. Объявления, приказы, печать*
1941, Šiauliai. Announcements, Orders, Press*

51

ĮSAKYMAS Nr. 4

Prie žydų namų

DRAUDZIAMA

iškelti Lietuvos
tautines vėliavas.

1941. VII. 5.

Šiaulių m. Burmistras

ŠAA. F. 269, ap. 1a, b. 27, l. 6;
„Tėvynė“ Nr. 1, 1941 m. liepos 6 d., p. 2

* Publikuojami Šiaulių apskrities archyvo dokumentai atrinkti Leibos Lipsico.
„Tėvynė“, nuo 1942 m. sausio 4 d. – „Tėviškė“ – Šiaulių miesto laikraštis (Nr. 1-6 ir Extra leidinys
– red. Vladas Pauža, nuo Nr. 8 – red. Simas Miglinas), ėjo iki 1944 m. birželio 29 d. (Sud.)

* Публикуемые документы Шяуляйского уездного архива собраны Лейбой Липшицем.
„Tėvynė“, с 4 января 1942 г. – „Tėviškė“ – шяуляйская городская газета (№ 1-6 и Экстренный
выпуск – ред. Владас Паужа; с № 8 – ред. Симас Миглинас), выходила с 6 июля 1941 г. до
29 июня 1944 г. (Сост.)

* The presented documents of the Šiauliai Regional Archives were collected by Leiba Lipshitz.
„Tėvynė“, from January 4, 1942 – „Tėviškė“: Šiauliai city newspaper (No. 1-6 and the Extra Issue –
ed. Vladas Pauža, from No. 8 – ed. Simas Miglinas), was published from July 6, 1941 until June 29,
1944. (Comp. auth.)

Atsikračių pramonė

Šiaulių odų
600 žydų. Dabar
Žydų palikta tik
likti tik tie žyda
turėjusios susto
paliktų žydų dirb
mėnesius perimė
odų pramonėje
do, įrodysime. I
keičiamus žydu
sakos.

Džiugu ko
visus žydus, p
vietinės iniciat
tarnautojų ir o
karo padėtiesle
bininkų skaičiu
vistinės santva
gamybos manij
racionaliū darb
ševistinėje spau
rai „stachanov
Ir štai kokiu b
tai buvo skaito
ir visuomenė
riamos vietos,
bar fabrikuose
kokybę. Viskas
vartotojų ir di

„Tėvynė“ Nr. 2.

Избавлен
нанесет уще
промь

В Шяуляй
мышленности р
реев. Сейчас бо
лено. Евреев ос
около 20. Оста
увольнение кот
собой останова
с оставленным
литовцы, кото
смогут пережив
времени в кож
нется ни одною

Atsikračius žydais, odų pramonė nenukentės

Šiaulių odų pramonėje dirbo apie 600 žydų. Dabar dauguma žydų atleista. Žydų palikta tik 5% t. y. apie 20. Palikti tik tie žydai, kuriuos atleidus būtų turėjusios sustoti mašinos. Bet ir prė paliktų žydų dirba lietuviai, kurie per 1–2 mėnesius perims mašinas. Greitu laiku odų pramonėje neturėsime nė vieno žydo, išrodysime, kad kalbos apie nepakeičiamus žydus „specialistus“ yra pasakos.

Džiugu konstatuoti, kad atleidus visus žydus, pramonė nesustojo, bet vietinės iniciatyvos dėka, papildžius tarnautojų ir darbininkų status, kiek karo padėtis leidžia, žengia pirmyn. Darbininkų skaičius vis dar auga. Bolševistinės santvarkos „stachanovietiškos“ gamybos manija pakeista tikslingu ir racionaliu darbu. Yra žinoma, kad bolševistinėje spaudoje buvo skelbiami tikrai „stachanovietiški“ darbo rezultatai. Ir štai kokiu būdu: odos pusiaufabrikatai buvo skaitomi jau gatavais batais ir visuomenei buvo pranešama net tarlamos vietos, kur jie esą išsiųsti. Dabar fabrikuose nežiūrima į kiekį, bet į kokybę. Viskas daroma, atsižvelgiant į vartotojų ir dirbančiųjų reikalus.

„Tėvynė“ Nr. 2, 1941 m. liepos 13 d., p. 1.

Избавление от евреев не нанесет ущерба кожевенной промышленности

В Шяуляй в кожевенной промышленности работало около 600 евреев. Сейчас большинство евреев уволено. Евреев оставили всего 5%, т. е. около 20. Оставлены лишь те евреи, увольнение которых повлекло бы за собой остановку машин. Но и рядом с оставленными евреями работают литовцы, которые через 1–2 месяца смогут перенять машины. В скором времени в кожевенном деле не останется ни одного еврея, и мы докажем,

что разговоры о незаменимых евреях-«специалистах» – всего лишь сказки.

Отрадно констатировать, что с увольнением всех евреев производство не встало, а даже, благодаря инициативе на местах, путем пополнения штатов служащих и рабочих, насколько позволяет военная обстановка, движется вперед. Число рабочих все возрастает. <—>

„Tėvynė“ № 2, 13 июля 1941 г., с. 1.

Having Got Rid of the Jews, the Leather Industry Will Not Be Impaired

About six hundred Jews have worked in Šiauliai's leather industry. Presently, most of the Jews have been dismissed, with only 5%, or 20 people, remaining. Among those who have been left to work are only the Jews with

whose dismissal the machines would stop functioning.

Even with these remaining Jews, Lithuanians are working, and will take over the machines in one or two months. In a short time, we won't have a single Jew in the leather industry. We shall prove that conversations about irreplaceable Jewish “specialists” are mere fairy-tales.

It's a joyful fact that, having dismissed the Jews, the industry has not been halted. On the contrary, thanks to local initiative, having admitted additional employees and workers to the staff, as far as the war conditions allow, the industry is in progress.

„Tėvynė“ No. 2, July 13, 1941, p. 1.

Skelbimas

Visi žydų tautybės piliečiai privalo iki š. m. liepos mėn. 16 dienos sunesti ir perduoti Šiaulių Miesto Savivaldybės sandėliui, esančiam Tremtinių g-vėje Nr. 4 turimus nuosavus ir glbojamus radio aparatus.

Nepristatę ar nuslėpę radio aparatus, savininkai bus traukiami teismo atsakomybėn.

Šiaulių Miesto Burmistras.

Šiauliai
1941 VII 15 4

Publikuoti Lietuvos Šiauliai

ŠAA. F. 269, ap. 1a, b. 27,
l. 25.

Объявление

Все граждане еврейской национальности обязаны до 16 июля с. г. доставить и сдать на склад Шяуляйской городской управы, находящейся по ул. Трямтинию, 4, имеющиеся в наличии собственные и взятые на хранение радиоприемники.

Владельцы, не сдавшие или утаившие радиоприемники, будут привлечены к судебной ответственности.

Бургомистр города Шяуляй
Шяуляй, 15 июля 1941 г.

Announcement

All Jewish citizens are required to hand in all radio sets in their possession to the Šiauliai City Government's storehouse, located at 4, Tremtinių St. Legal action will be taken against the owners who do not hand in or hide their radio sets.

The Mayor of Šiauliai
Šiauliai, July 15, 1941

Susitaręs

Visi žydų tautybės Šiaulių miesto gyventojai Namų savininkai žydų tautybės asmenims

Visi Šiaulių miesto

ant kaltriosios krūtinės 8–10 cm diametro. Pastebėti be žemi

Žydų tautybės asmenims leidžiama vaikščioti

Kita metu pastebėti turinčius specialius

Visi Šiaulių miesto skirktumo

nuo š. m. liepos persikelti gyvenimui

Tvarkingam bendruomenės atstovui Persikėlimo komisijos vadovui ir kitos policijos pareigūnams

Žagartėje ir Šiaulių

turi teisę išsikelti į kitą miesto dalį tarpininkaujama Šiaulių miesto savivaldybe

Žydų tautybės pirmo eilės susitarimo turintys žydai turinčiai teisę išsikelti norintiems Neklinojamo turtininkams Šiaulių Miesto Savivaldybės

Nesutvarkytas dybės žinios.

Žydų tautybės asmenims draudžiama vaikščioti

Šiauliai, 1941 m. liepos 15 d.

Skelbimas

Susitaręs su Karo Komendantu, skelbiu:

1.
Visi žydų tautybės asmenys, kurie iš Šiaulių miesto yra pabėgę, neturi teisės į Šiaulių miestą sugrįžti — sugrįžusieji bus suimami.
Namų savininkai ir namų valdytojai, kurie leis apsigyventi grįžusiems į Šiaulius žydų tautybės asmenims savo valdomuose namuose, bus baudžiami.

2.
Visi Šiaulių mieste gyveną žydų tautybės asmenys be lyties ir amžiaus skirtumo, nuo š. m. liepos mėn. 20 d. ant kairiosios krūtinės pusės nešioja šį ženklą: gėltonos spalvos Dovydo žvaigždę 8—10 cm' diametro. Ženklus pasirūpina patys žydų tautybės asmenys.
Pastebėti be ženklų žydų tautybės asmenys bus baudžiami.

3.
Žydų tautybės asmenims leidžiama vaikščioti gatvėmis ir rodytis viešose vietose nuo 6 iki 20 val.

Kitu metu pastebėti viešose vietose žydų tautybės asmenys bus baudžiami, išskyrus turinčius specialius leidimus. Leidimus išduoda Šiaulių Miesto Savivaldybė.

4.
Visi Šiaulių miesto ribose gyveną žydų tautybės asmenys be lyties ir amžiaus skirtumo nuo š. m. liepos mėn. 22 d. iki rugpiūčio mėn. 22 d. turi persikelti gyventi į Šiaulių Miesto Savibės nurodytas vietas.

5.
Tvarkingam persikėlimui užtikrinti, Šiaulių Miesto Butų skyrius kartu su žydų bendruomenės atstovais nustato persikėlimo sąlygas, tvarką ir eiga.
Persikėlimo eigą prižiūri Šiaulių Karo Komendantūros ir Šiaulių miesto ir apskritys policijos pareigūnai. Nurodytu laiku nepersikėlusieji bus baudžiami.

6.
Žagarėje ir Šiaulių priemiestyje „Kaukazas“ gyveną ne žydų tautybės asmenys turi teisę išsikelti gyventi į kitas Šiaulių miesto dalis. Apsigyvenimo vietai surasti tarpininkauja Šiaulių miesto Butų skyrius.

7.
Žydų tautybės asmenys, turį nekilnojamą turtą Šiauliuose, tą turtą turį likviduoti, pirmoj eilėj susitardami pasikeisti su Žagarėje nekilnojamąjį turtą turinčiais ir iš ten išsikelti norinčiais lietuviais.
Nekilnojamo turto likvidavimui bei pasikeitimui tarpininkauja tam tikslui Šiaulių Miesto Savivaldybės įsteigtas biuras prie Butų skyriaus.

Nesutvarkytas šiuo būdu nekilnojamas turtas pereina Šiaulių Miesto Savivaldybės žinion.

8.
Žydų tautybės asmenims draudžiama naudotis kitų tautybių asmenų samdomu darbu.

Šiaulių Miesto Burmistras.

Šiauliai, 1941 m. liepos mėn. 18 d.

Spausdint „GRAFIRA“ Šiauliai.

ŠAA. F. 269, ap. 1a, b. 27, l. 27;
„Tėvynė“ Nr. 3, 1941 m. liepos 20 d., p. 3.

Žydų klausimas sprendžiamas planingai ir radikaliai

Žydams tvarkyti igaliojinis p. Stan-
kus suteikė redakcijai paaiskinimų Šiau-
liams tokiu opiu žydų klausimu.

I redakcijos, o kartu ir visos Šiau-
lių lietuviškosios visuomenės, užklausi-
mą, kodėl žydų klausimo sutvarkymas
Šiauliuose užsitęsė ilgiau, negu kitose
Lietuvos vietose, p. Stankus šitaip pa-
sisakė:

Žydų klausimas ištiesų yra pirm-
eities reikšmės, tačiau iki šiol kompet-
entingi organai jo tvarkyti nesuskubo,
nes buvo užimti organizaciniais reika-
lais. Antra vertus, darbo negalima bu-
vo imtis apgraižomis, nes, kaip girdėti,
kitur dėl skubumo jau yra kilę nesusi-
pratimų. Reikėjo parinkti žydų apsigy-
venimo vietą, paruošti perkraustymo
planą ir tada jau vykdyti. Taip ir buvo
padaryta.

„Tėvynė“ Nr. 3, 1941 m. liepos 20 d., p. 1.

Еврейский вопрос решается планомерно и радикально

Уполномоченный по еврейским делам
г-н Станкус дал в редакции пояснения по
нашему для Шяуляй еврейскому вопросу.

На запрос редакции, а заодно и всей
литовской общественности Шяуляй, почему
улаживание еврейского вопроса в Шяуляй
затянулось дольше, чем в других городах
Литвы, г-н Станкус ответил следующим
образом:

Еврейский вопрос действительно имеет
первоочередное значение, однако до сих пор
компетентные органы не торопились за него
браться, будучи заняты организационными
делами. Кроме того, было невозможно
браться за дело наобум, так как, насколько
известно, в других местах поспешность
вызвала недоразумения. Нужно было подо-
брать место для поселения евреев, разра-
ботать план переселения и тогда уже выпол-
нить. Что и было сделано.

Все евреи Шяуляй в течение одного
месяца будут перемещены в Жагаре. Евреи,
в отношении которых будет решено, что
целесообразно временно оставить их в Шяу-

Visi Šiaulių žydai per vieną mėnesį
bus perkelti į Žagarę. Žydai, kuriuos
bus pripažinta įklsinga laikinai palikti
Šiauliuose, bus apgyvendinti „Kaukaze“.
Jau parengtas perkėlimo planas ir nuo
liepos mėn. 19 d. vedama visų žydų
tautybės asmenų registracija. Perkeli-
mas bus vykdomas nuo liepos mėn.
22 d.

Taigi žydų klausimas Šiauliy mastu
sprendžiamas planingai ir radikaliai.

ляй, будут поселены в «Кавказесе». Уже
составлен план переселения, и с 19 июля
ведется всеобщая регистрация лиц еврей-
ской национальности. Переселение будет
проводиться с 22 июля.

Таким образом, еврейский вопрос в
пределах Шяуляй решается планомерно и
радикально.

„Tėvynė“ № 3, 20 июля 1941 г., с. 1

The Jewish Question Is Being Resolved in a Systematic and Radical Way

Mr. Stankus, responsible for the Jewish af-
fairs, gave our editors some explanations on the
Jewish question, which is of vital importance.

Answering the question of the editors and of
all the Lithuanian public in Šiauliai, why the reso-
lution of the Jewish question is taking a longer
time than it is in other Lithuanian localities, Mr.
Stankus declared this:

The Jewish question is really of primary im-
portance. However, competent institutions have
not hastened to resolve it, because they have
been busy with organizational matters. On the

other hand, we could not
dom, since, as we have
ings have arisen in oth-
haste. It has been neco-
for Jewish residence
location of the Jews.

This is how it has been

All the Jews of Šia-
Žagarė in a period of a
will be left temporarily
Kaukazas. The plan for
been prepared. The re-
been carried out since
the Jews will take plac-

Thus, the Jewish q-
resolved systematical-

„Tėvynė“ No. 3, July

Žydų re

1 Visi žydai
tojai privalo
to Valdyboj

2 Registr-
žydų tautyb-
laukė 14 mė-
nesni registr-

3 Registra-
liepos mėn.
giama 22 d.
to Savival-
Gaisrininku-

4 Registr-
savin turė-
kumentus a-

5 Nesireg-
laiku bus b-

Spaustuvinis šaltinis

ŠAA. F. 269, ap.

Ne vėliau kaip 19

„Tėvynė“ Nr. 3, I

other hand, we could not start this work at random, since, as we have heard, misunderstandings have arisen in other places because of the haste. It has been necessary to choose a place for Jewish residence, prepare a plan for the relocation of the Jews, and then carry out the plan. This is how it has been done.

All the Jews of Šiauliai will be relocated to Žagarė in a period of a month. The necessary Jews will be left temporarily in Šiauliai and housed in Kaukazas. The plan for their relocation has already been prepared. The registration of all Jews has been carried out since July 19. The relocation of the Jews will take place on July 22.

Thus, the Jewish question in Šiauliai is being resolved systematically and radically.

"Tėvynė" No. 3, July 20, 1941, p. 1.

Žydų registracija

1 Visi žydų tautybės gyventojai privalo registruotis Miesto Valdyboje, Gaisrininkų 3

2 Registruotis privalo visi žydų tautybės gyventojai, sulaukę 14 metų amžiaus. Jaunesni registruojami prie tėvų.

3 Registracija pradedama liepos mėn. 19 d. 7 val. ir baigiama 22 d. 20 val. buv. Miesto Savivaldybės, patalpose Gaisrininkų g. Nr. 3

4 Registruojami privalo su savim turėti įrodančius dokumentus asmenybę.

5 Nesiregistravę nurodytu laiku bus baudžiami.

Žydams įvairkinti įgaliojimai.

Šaltinis: "Lietuvos žurnalas"

ŠAA. F. 269, ap. 1a, b. 27, l. 22.

Ne vėliau kaip 1941 m. liepos 19 d.;

"Tėvynė" Nr. 3, 1941 m. liepos 20 d., p. 1.

Регистрация евреев

1. Все жители еврейской национальности обязаны зарегистрироваться в Городской управе, ул. Гайсрининку, 3.

2. Пройти регистрацию обязаны все жители еврейской национальности, достигшие 14-летнего возраста. Младшие регистрируются при родителях.

3. Начало регистрации 19 июля в 7 час., окончание 22 июля в 20 час. в бывшем помещении Городской управы, ул. Гайсрининку, 3.

4. При регистрации необходимо иметь при себе документ, удостоверяющий личность.

5. Незарегистрировавшиеся в установленный срок будут привлечены к ответственности.

Уполномоченный по еврейским
делам

Registration of the Jews

All Jewish residents are required to be registered at the City Government's office, at 3, Gaisrininkų St.

Registration is obligatory for all Jewish residents from the age of 14. Younger Jews are registered together with their parents.

The registration starts on July 19th, at 7 a.m., and finishes on the 22nd, 8 p.m. in the City Government's premises, 3 Gaisrininkų St.

The persons to be registered must bring their identity-proving documents.

Those who do not register in due time will be punished.

Responsible for Jewish Affairs

SKELBIMAS Nr. 6

1. Visi žydų tautybės asmenys, kurie iš Šiaulių apskrities miestelių yra pabėgę, 1 tuos miestelius neturi teisės sugrįžti – sugrįžusieji bus suimami. Namų savininkai bei namų valdytojai, kurie leis apsigyventi sugrįžusiems į miestelius žydams bus baudžiami.

2. Visi Šiaulių apskrities miesteliuose gyveną žydai be lyties ir amžiaus skirtumo nuo 8 m. liepos mėn. 25 d. ant kairiosios krūtinės pusės nešioja Dovydo žvaigždę gėltonos spalvos 10 cm. diametro. Ženklus pasigamina savo lėšomis patys žydai.

Pastebėti be ženkle arba dėvį nematomi (po apsiaustu) žydai bus baudžiami.

3. Žydų tautybės asmenims leidžiama vaikšioti ir rodytis viešose vietose nuo 6 iki 20 val. Pastebėti kitu metu gatvėse ar kitose viešose vietose bus baudžiami, išskyrus turinčius specialius savivaldybės viršaičio ar burmistro išduotus leidimus.

4. Miesteliuose gyveną žydų tautybės asmenys nuo 8 m. liepos mėn. 25 d. iki rugpjūčio mėn. 15 d. turi persikelti gyventi į valsčių viršaičių bei miestų burmistrų nurodytas vietas.

5. Tvarkingam persikėlimui užtikrinti vietos savivaldybės kartu su žydų bendruome nes atstovu nustato persikėlimo sąlygas ir tvarką:

Persikėlimą prižiūri vietos policijos pareigūnai.

Nepersikėlusieji iki nurodyto laiko bus baudžiami.

6. Žydų tautybės asmenys, turį nekilnojamą turtą miesteliuose iš kurių jie turi išsikelti, turą turėti pirmoje eilėje susitardami pasikeisti su tų kvartalų ar vietovių (į kuriuos keliaimi žydai) nekilnojamą turtą turinčiais ir iš ten išsikelti norinčiais lietuviais.

Nekilnojamo turto likvidavimą bei pasikeitimą prižiūri vietos viršaitis ar burmistras.

Iki nurodyto termino neišsikelus ir turto nesulikvidavus, visas turtas pereina vietos savivaldybės žinion.

7. Žydų tautybės asmenims draudžiama naudoti savo patarnavimui kitų tautybės asmenis.

8. Žydų apgyvendinimui vietos savivaldybė, pasitarusi su vietos policijos viršininku, parenka nuošalesnį miestelio kvartalą arba kitą kurią valstiaus vietovę.

9. Likęs po persikėlimo žydams priklausantis kilnojamas turtas savivaldybės surašomas ir globojamas iki atskiro parėdymo.

10. Draudžiama savintis likusį išbėgusių žydų kilnojamą turtą. Pileičiai, pas ką toks turto atsiras, nedelsiant turi pristatyti vietos savivaldybei.

11. Už šio įsakymo išpildymą atsakingi valsčių viršaičiai, burmistrai ir vietos policija.

Šiauliai,
1941 m. liepos mėn. 23 d.

Šiaulių Apskritis Viršaininkas

Spausdint „GRAFIA“ Šiauliuose

LCVA. F. R-1099, ap. 1 b. 1, l. 41.

Skelbia: Masinės žudynės Lietuvoje, 1941–1944. Dokumentų rinkinys, II d., Vilnius, Mintis, 1973, p. 225–226 (LCVA. F. 1099, ap. 1, b. 2, l. 989).

1. Все лица еврейской национальности, не имеющие прав собственности и доверенности на недвижимое имущество в еврейских местечках, с 25 июля 1941 года не имеют права проживать в этих местечках.

2. Все проживающие в еврейских местечках лица, независимо от возраста, начиная с 8 лет, должны носить на левой стороне груди желтый значок в виде звезды Давида диаметром 10 см.

3. Лица еврейской национальности, проживающие в публичных местах, должны носить значок в виде звезды Давида диаметром 10 см.

4. Все проживающие в еврейских местечках лица, независимо от возраста, начиная с 25 июля по 15 августа 1941 года, должны переехать в другие места.

5. Для поддержания порядка в местах поселения:

За переселенцев отвечают органы самоуправления.

6. Лица еврейской национальности, имеющие недвижимое имущество, должны в первую очередь сдать его литовцам, желающим приобрести еврейское имущество.

7. Лица еврейской национальности, имеющие имущество, должны сдать его литовцам, желающим приобрести еврейское имущество.

8. Для поселения лиц еврейской национальности в другие места на территории литовцев, желающих приобрести еврейское имущество, должны быть созданы специальные комиссии.

9. Оставшееся имущество лиц еврейской национальности должно быть передано литовцам, желающим приобрести еврейское имущество.

10. Запрещается приобретение имущества лиц еврейской национальности.

11. Ответственность за выполнение настоящего постановления возлагается на органы самоуправления.

Шяуляй, 23 июля 1941 г.

SKELBIMAS.

Visi žydų tautybės piliečiai,
norintieji parduoti kilnojamąjį ir
nekilnojamąjį turta,

privalo įregistruoti
Miesto savivaldybėje, Gaisrininkų g. Nr. 3,
nurodant kokį turta parduoda, kam
ji parduoda ir už kokią kainą.

Norintieji pirkti žydų tautybės
piliečių turta

privalo gauti
Miesto savivaldybės leidimą.

Be leidimo parduoti ir pirkti
draudžiama.

Šiaulių Miesto Burmistras.

Šiauliai,
1941 m. liepos mėn 23 d.

Spausdintuve „GrafiKa“ Šiauliai.

ŠAA. F. 269, ap. 1a, b. 27, l. 32.

Объявление

Все граждане еврейской национальности, желающие продать движимое и недвижимое имущество, обязаны зарегистрировать его в городской управе по ул. Гайсрининку, 3, с указанием, какое имущество продается, кому и по какой цене.

Желающие приобрести имущество у граждан еврейской национальности обязаны получить разрешение городской управы. Без разрешения купля-продажа запрещена.

Бургомистр города Шяуляй
Шяуляй, 23 июля 1941 г.

Announcement

All Jews willing to sell their movable and immovable property, are required to be registered at the City Government's office, 3 Gaisrininkų St., stating what property they are selling, to whom, and at what price.

Those willing to purchase Jewish citizens' property, are required to obtain a permission from the City Government. It is forbidden to sell or buy anything without permission.

The Mayor of Šiauliai
Šiauliai, July 23, 1941

Įsakymas Nr. 9

1. Gyventojams žydams draudžiama naudotis šaligatviais Žydai privalo eiti dešiniuoju kraštu važiuojamo kelio ir eiti vienas po kito.

2. Gyventojams žydams draudžiama naudotis visomis pasivaikščiavimo bei poilsio vietomis ir viešaisiais parkais bei skverais. Taip pat jiems draudžiama naudotis viešose vietose išstatytais suolais.

3. Gyventojams žydams draudžiama naudotis visomis viešosiomis susisiekimo priemonėmis, kaip auto taksi, vežikais, autobusais, garlaiviais ir pan. Visi viešojo susisiekimo priemonių savininkai ar nuomotojai privalo nurodytų priemonių matomoje vietoje iškabinti skelbimą su užrašu: „Žydams draudžiama“.

4. Nesilaikantieji šio įsakymo nuostatų bei jiems priešaraujantieji bus griežtai baudžiami.

5. Šis nutarimas galioja nuo šios dienos.

Šiauliai,

1941 m. rugpjūčio mėn. 2 d.

Šiaulių miesto Burmistras

Spaustuvė „Oratika“ Šiauliai

ŠAA. F. 269, ap. 1a, b. 27, l. 39.

1. Жителям-е ходить по прав
2. Жителям-е отдыха, публичн скамьями, нахо
3. Жителям-е транспорта, как или арендаторн средств помещ
4. Не соблюдо строгой ответс
5. Приказ во

Шяуляй, 2 а

1. Jewish re the right side
2. Jewish re public parks o public places.
3. Jewish re as taxis, coach transportation part of their t
4. Those w ished.
5. This dec

Šiauliai, A

15 rugpiūčio Šiauliai bus švarūs

Visi Šiaulių žydai surūšiuoti į tris kategorijas. Į pirmąją kategoriją įeina kaip vadinamieji specialistai – gydytojai, mechanikai ir kt. Jie laikinai paliekami Šiauliuose, ir bus apgyvendinti Trakų gatvės rajone – pacioj Trakų g-vėj ir nuo jos ežero link.

Antrai grupei priskirti žydai, kurie bus panaudojami Šiauliuose kaip darbo jėga. Jų bus palikta 500, parenkami fiziškai patvarūs, daugumoje nevedę, suskirstomi į darbo būrius, po 100 žydų su vyresnioju, kuris atsakys už sveikatingumą ir švarą, skirstys darbą; šie darbininkai apgyvendinami „Kaukaze“. Abiejų rajonų gyventojams lietuviams, išskyrus namų savininkus, duotas pareidymas išskraustyti.

Į trečiąją kategoriją priskirti visi kiti žydai, kurie nuo rugpiūčio mėn. 15 d. pradėdami kraustyti į Žagač. Išskraustymas vykdomas gatvėmis: Vilniaus gatvėje gyvenantieji žydai turi išsikelti 5–6 d. Tiltės gatv. 7 d., Daukanto – Gireno ir V varpo 8 d. Aušros al., Basanavičiaus ir Dvaro 9 d., Venclauskio 10 d., Traku ir Višinskio 11 d. Visi kiti iš miesto turi išsikelti 12–13 d.

Gandai, kad žagariečiai nenori žydu

priimti tik pusiau pagrįsti: žydu tai jiems, žinoma, nereikia, bet išaiškinus dalyką iš esmės, sutiko priimti, jie mano geriau už šiauliečius galesia žydu sutvarkyti. Po Lietuvą esąs pasklidęs gandas, kad Šiauliai – tai žydu pažadėtoji žemė, ir iš visų kampų žydai skuba į Šiaulius. Caveant consules!

„Tėvynė“ Nr. 5, 1941 m. rugpiūčio 3 d., p. 3.
Caveant consules! (lot.) – konsulai, bijokitės! (Red.)

К 15 августа Шяуляй будет чист

Все шяуляйские евреи рассортированы по трем разрядам. В первый разряд входят так называемые специалисты – врачи, механики и пр. Они временно оставлены в Шяуляй и будут поселены в районе улицы Траку – на собственно ул. Траку и от последней в сторону озера.

Ко второй группе относятся евреи, которые будут использоваться как рабочая сила. Их будет оставлено 500, с подбором физически выносливых, преимущественно холостых, с разбивкой на рабочие отряды по 100 евреев со старшим, ответственным за здоровье и гигиену и назначающим задания; эти рабочие поселяются в «Каука-

засе». Жителям обоих районов, за исключением домовладельцев, предписывается выселиться.

К третьему разряду причисляются все прочие евреи, которые с 15 августа начнут переселяться в Жагаре. Выселение проводится по улицам: проживающие по улице Вильняус евреи должны выселиться 5–6 августа, ул. Тильжес – 7 авг., Дауканто – Гирено и Варпо – 8 авг., Аушрос алл., Басанавичяус и Дваро – 9 авг., Венцлаускё – 10 авг., Траку и Вишинскё – 11 авг. Все прочие обязаны выселиться из города 12–13 августа.

Слухи о том, что жители Жагаре не желают принять евреев, обоснованы лишь наполовину: евреи-то им, само собой, ни к чему, но выяснив суть дела, согласились евреев допус-

тить, они полагают, виться с евреями по- Веда по Литве и Шяуляй – земля евреев, вот они и всех концов. Caveant

„Tėvynė“ № 5, 3 d.
Caveant consules!
бойтесь! (Peđ.)

On August 15 Šia

All the Jews of sorted into three category includes that is, physicians, ers. They are tempo and will be housed Street, which comp self and the territor wards the lake.

The second gro who will be used power. 500 physica ried persons will group. They will teams, 100 Jews ing a leader resp tary conditions an assigning tasks to workers are bei casus”. The Lith neighborhoods ers, have been move out.

All other Jews egory. On August Žagarė will start carried out by str Vilniaus Street 5th and 6th; the re the 7th; Daukant St., on the 8th, Au Dvaro, on the 9th 10th, Trakų and V

Žydų tautybės gyventojų persikėlimo reikalai

1 Žydų tautybės gyventojai perkeliami į Žagarę, gali gauti patalpas ne daugiau 6 m² asmeniui įskaitant ir virtuvės patalpas.

2 Persikeliantieji į Žagarę savo lėšomis, turi teisę pasiimti visą mantą. Perkeliami Miesto Valdybos lėšomis bus perkeliami tik su rankiniu bagažu.

3 Apgyvendinamųjų žydais butų nuomą nustatys Apskritis S-bės komisija, kurių vienas narys turi būti žydų atstovas.

4 Iš apgyvendintos vietos išvykti be leidimo draudžiama. Leidimus išvykimui išdavinės atitinkama Savivaldybė.

5 Prašymimu ir darbu apsirūpina patys perkeltieji gyventojai.

Žydams tvarkyti reikalingas.

Spaustuve „Orsakas“ Šiauliai

О переселении жителей еврейской национальности

1. Переселяемые в Жагаре жители еврейской национальности могут получить площадь не более 6 кв. м. на одно лицо, включая кухню.

2. Переселяющиеся в Жагаре на свои средства имеют право взять все имущество. Переселяющиеся на средства городской управы будут переселены только с ручной кладью.

3. Квартирную плату установит комиссия уездной управы, одним из членов которой должен быть представитель евреев.

4. Покидать выделенную жилплощадь без разрешения запрещается. Разрешение дает соответствующая управа.

5. Обеспечением и трудоустройством занимаются сами переселяемые.

Уполномоченный по еврейским делам

ŠAA. F. 269, ap. 1a,
b. 27, l. 24. Be datos.

On the Resettlement of Jewish Residents

1. Jewish residents are being resettled in Žagarė. They can receive accommodations no larger than 6 m² per person, including the kitchen.

2. Those who are moving to Žagarė at their own expenses, can take all their possessions. Those transferred at the expenses of the City Government, will take only hand luggage.

3. The rent for the accommodation of the Jews will be fixed by a Commission of the Regional Government. The Commission will include one Jewish representative.

4. It is forbidden to leave the territory designed for resettlement without permission. The permits for leaving will be issued by the corresponding Local Government.

5. Livelihood and work will be procured by the resettled residents.

Responsible for Jewish Affairs

Beka

Alle Juden
Schaulen in „P
nelis“ übers
jetzigen Wohn
mächtigen f
Gaisrinnku
anmelden.

Alle Bür
keit, die in o
wohnen, müs
melden und
Wohnungen

Schaulen,
den 9. August 19

Все евреи
селиться в г
казас», ул.
нялис» обя
сообщить о
тирах упол
ским делам
Все жит
вавшие в
должны со
тиры они

9 августа

Bekanntmachung.

Alle Juden die im den Vorstädten von Schaulen in „Kaukazas“, Trakų—Ežero, „Kalnėlis“ übersiedeln müssen, müssen ihre jetzigen Wohnungen im Büro beim Bevollmächtigten für Jüdische Angelegenheiten, Gaisrininkų Str. Nr. 3 bis 13 August 1941 anmelden.

Alle Bürger anderer Rassenzugehörigkeit, die in den obengenannten Vorstädten wohnen, müssen sich in Gaisrininkų Str. 3 melden und mitteilen wo und welche Wohnungen beansprucht werden.

Schaulen,
den 9 August 1941.

Bürgermeister

SKELBIMAS.

— Visi žydai kurie turi persikelti į Šiaulių priemėsčius: „Kaukazą“, Trakų—Ežero g-vę ir į „Kalnelį“ turi pranešti apie savo dabar turimus butus žydams Tvarkyti Igaliotiniui, Gaisrininkų g. Nr. 3 iki rugpjūčio m. 13 d. 1941 m.

Visi kitos rasės gyventojai kurie gyvena aukščiau minėtose vietose turi pranešti kur ir kokį butą norėtų gauti.

Šiauliai,
1941 m. rugpjūčio mėn 9 d.

Burmistras

ŠAA. F. 269, ap. 1a, b. 27, l. 43.

Объявление

Все евреи, которые должны переселиться в пригороды Шяуляй: «Кавказас», ул. Эжyro-Траку и «Кальнялис» обязаны до 13 августа 1941 г. сообщить об имеющихся у них квартирах уполномоченному по еврейским делам, ул. Гайсрининку, 3.

Все жители иной расы, проживавшие в вышеупомянутых местах, должны сообщить, где и какие квартиры они желают получить.

9 августа 1941 г.

Бургомистр Шяуляй

Announcement

All Jews who are to be transferred to the Šiauliai suburbs of Kaukazas, Trakų-Ežero Street and Kalnelis, must inform the person responsible for Jewish affairs, at 3 Gaisrininkų St., of the apartments in their possession, until August 13, 1941.

All inhabitants of the other race who have previously lived in the above locations, must inform us of what apartments they would like to acquire and where.

Šiauliai, August 9, 1941

The City Mayor

Radviliškio žinios

Radviliškis nuo karo mažai tenukentėjo. Žmonių aukų apie 10, jų tarpe bolševikų sušaudytas mok. Baktys. Stotyje sudegė labai didelis kiekis vagonų su įvairiomis gėrybėmis.

Žydų klausimas, atrodo, neblogai su tvarkytas. Visi žydai patalpinti netoli miesto esančiose kareivinėse, jų turtą globoja ir tvarko Miesto Savivaldybė.

„Tėvynė“ Nr. 6, 1941 m. rugpjūčio 11 d., p. 4.

Вести из Радвилишкиса

Радвилишкис мало пострадал от войны. Человеческих жертв 10, в том числе расстрелянный большевиками учитель Бактис. На железнодорожном вокзале сгорело много вагонов с различным товаром.

Похоже, с еврейским вопросом все уладилось неплохо. Все евреи размещены в казармах недалеко от города. Их имущество находится в ведении городской управы.

„Tėvynė“ № 6, 11 августа 1941 г., с. 4.

News from Radviliškis

Radviliškis has not suffered much from the war. There were ten victims, including teacher Baktys, killed by the Bolsheviks. At the railroad station, a great number of carriages with various goods were burned.

The Jewish question, as it seems, has been dealt with successfully. All the Jews have been removed to military barracks which are near the town. The Town Government has taken charge of the Jewish property.

„Tėvynė“ No. 6, August 11, 1941, p. 4.

Atsiš

Mane p
civilinę valdž

Civiliam
bus duodami

Aukščia
civilinių gyver

LIETUVIA

Man pa
pradėtas. V
tinio viešpat

Воззван

Назначены
ляйского окру
ренимаю граж

Впредь все р
гражданскому
даваться лишь
данского управ
нами.

Ранее издан
ным руководс
в силе до их о

<...>

Комиссар

„Tėvynė“ ЭК
августа 1941 г.

Atsišaukimas! Lietuviai!

Mane paskyrus Šiaulių apygardos Komisarą, tuoj perėmiau civilinę valdžią.

Civiliams gyventojams ateityje visi pareidymai bei įsakymai bus duodami tik civilinio valdymo valdžios ar jos organų.

Anksčiau išleisti vokiečių karo vadovybės pareidymai, liečiai civilini gyvenimą, galioja iki jų atšaukimo.

LIETUVIAI!

Man patikėtos sritys atstatymo darbas turi būti tuč tuojau pradėtas. Visomis jėgomis padėkite išnaikinti kruvinojo bolševistinio viešpatavimo pėdsakus.

pas. GEWECKE
Apygardos Komisaras Šiauliuose.

„Tėvynė“ Extra leidinys, 1941 m. rugpjūčio 13 d., p. 1.

Воззвании! Литовцы!

Назначенный Комиссаром Шяуляйского округа, я немедленно перенимаю гражданскую власть.

Впредь все распоряжения и указы гражданскому населению будут отдаваться лишь руководством гражданского управления либо его органами.

Ранее изданные немецким военным руководством указы остаются в силе до их отмены.

<...>

подп. Геке
Комиссар Шяуляйского округа

„Tėvynė“ Экстренный выпуск, 13
августа 1941 г., с. 1.

Appeal! Lithuanians!

Having been assigned the Gebietskommissar of Šiauliai, I have immediately taken over the civil powers.

In the future, all instructions and orders for civilian inhabitants will be given only by the civil power or its institutions.

Instructions concerning civil life issued previously by the German military power remain effective until their annulment.

<...>

Signed Gewecke
The Gebietskommissar of Šiauliai

„Tėvynė“ Extra Issue, August 13, 1941,
p. 1.

Skelbimas Nr. 2

1. Žydams draudžiama vaikščioti šaligatviais. Jie gali tik atitinkamos dešinės judėjimo linkmės gatvės pakraščiais vienas paskui kitą eiti.

2. Užsilaikymas aikštėse, skveruose, soduose ir pan. vietose žydams draudžiama. Be to žydams draudžiama valdyti, laikyti bei naudotis susisiekimo priemonėmis; k. a. autotaksi, leng. vežikais, autobusais, keleivintais garlaiviais ir pan. susisiekimo priemonėm. Viešojo susisiekimo priemonių naudojimosi savininkai yra įpareigoti, priemonės matomoje vietoje pritvirtinti plakatą: «Žydams uždrausta».

3. Žydai be amžiaus ir lyties skirtumo privalo prie krūtinės kairės pusės ir nugaros nešioti geltonos spalvos Dovydo žvaigždę 8–10 cm skerspjūvio dydžio.

4. Žydams draudžiama aplieisti savo gyvenamąsias vietas nuo 20 val. vakaro iki 6 val. ryto.

5. Žydams draudžiama ne žydų tautybės asmenis pas save apgyvendinti, bei jų darbais naudotis.

6. Tuo reikalu apskričių viršininkų išleisti parėdymai šiuo tvirtinami.

7. Neprisilaiką šių nuostatų bus griežčiausiai bausiami.

8. Skelbimo nutarimai veikia nuo paskelbimo dienos.

pas. GEWECKE
Apygardos Komisaras Šiauliuose.

„Tėvynė“ Extra leidinys, 1941 m. rugpjūčio 13 d., p. 2.*

* Gevekės skelbime Nr. 2 reikalaujama Dovydo žvaigždės nešioti priekyje ir ant nugaros, tuo tarpu kai 1941 m. liepos 18 d. burmistro ir liepos 23 d. apskrities viršininko skelbimuose reikalaujama turėti tą ženklą tik priekyje. (Red.)

Объявление

1. Евреям воспрещается прогуливать тротуары. Им позволено двигаться поодиночке по правой стороне мостов.

2. Задерживаться на перекрестках, садах и т. п. местам евреям воспрещается. Кроме того, евреям воспрещено владеть, содержать и эксплуатировать транспортные средства, как то: автотакси, истребители, пассажирские автобусы, прочие средства передвижения. Владелец средств передвижения обязан вывесить в соответствующем месте транспортного средства плакат «Евреям воспрещается».

3. Евреи без различия возраста обязаны носить на левой и на спине желтого цвета диагональную звезду Давида размером 8–10 см.

4. Евреям воспрещается проживать в своих жилищах с 20 часов утра.

5. Евреям воспрещается пользоваться услугами нееврейских лиц, а также пользоваться услугами нееврейской полиции.

6. Настоящим объявлением отменяются все постановления по данным постановлениям.

7. Несоблюдение постановления повлечет за собой ответственность.

8. Распоряжение вступает в силу с момента опубликования.

Комиссар Шьяуляус

„Tėvynė“ Экстра
августа 1941 г., с. 2

* В объявлении № 2 требовалось носить звезду Давида в то время как в объявлении Шьяуляус от 18 июля и от 23 июля 1941 г. звезду лишь на левой

Skelbimas Nr. 3

1. Žydams, kurie karui kilus arba karo bėgyje yra apleidę savo gyvenamas vietas ir dar iki šio laiko nėra sugrįžę, sugrįžimas į Šiaulių apygardą draudžiamas. Visiems namų savininkams bei namų užveizdoms šiuo draudžiama grįžantiems žydams išnuomoti bei teikti bet kurias patalpas.

2. Šiuo draudžiama žydams savo kaip kilnojamąjį taip ir nekilnojamą turtą parduoti, įkeisti bei kitu būdu perleisti. Taipogi griežtai draudžiama naikinti įvairius įrengimus bei kitą vertybės turtą.

3. Šia prasme anksčiau atitinkantiems punktam apskričių viršininkų išleistieji parėdymai šiuo tvirtinami.

pas. GEWECKE

Apygardos Komisaras Šiauliuose

„Tėvynė“ Extra leidinys, 1941 m. rugpjūčio 13 d., p. 2.

Объявление № 3

1. Евреям, в начале или во время войны покинувшим свои места проживания и не вернувшимся по настоящее время, запрещается возвращение в Шяуляйский округ. Всем домовладельцам и домоправителям сим запрещается сдавать возвращенцам-евреям жилье и предоставлять им какие-либо помещения.

2. Настоящим запрещается евреям свое как движимое, так недвижимое имущество продавать, закладывать и передавать каким-либо иным путем. Также запрещается уничтожать всевозможное оборудование и прочее ценное имущество.

3. Этим подтверждаю изданные ранее по этому поводу указания начальника уезда.

подп. Гевек
Комиссар Шяуляйского округа

„Tėvynė“ Экстренный выпуск,
13 августа 1941 г., с. 2.

Announcement No. 3

1. The Jews who, at the start of the war or during its course, left their residences and did not return, are forbidden from returning to Šiauliai. All house owners and house supervisors are forbidden from renting or providing them with any premises.

2. Jews are forbidden from selling, mortgaging, or transferring in any other way, their movable and immovable property. It is also strictly forbidden to destroy various equipment and other valuable property.

3. Instructions on corresponding paragraphs issued previously by regional heads are thus confirmed.

Signed Gewecke,
The Gebietskommissar of Šiauliai

„Tėvynė“ Extra Issue, August 13, 1941,
p. 2.

Skelbimas Nr. 4

Pastaruoju laiku žydai neteisėtu būdu supirkinėja įvairias prekes bei maisto produktus, sudarydami sau didžiulias atsargas.

Todėl įsakau:

1. Žydams draudžiama supirkinėti rinkose įvairias kaip maisto, taip ir kitas prekes.

2. Žydams pirkimo laikas leistose kratuvėse, Šiaulių apygardoje, nustatytas nuo 17—18 valandos.

3. Nusižengusieji bus griežtai baudžiami.

pas. GEWECKE
Apygardos Komisaras Šiauliuose

„Tėvynė“ Extra leidinys, 1941 m. rugpjūčio 13 d., p. 2.

Объявление № 4

В настоящее время евреи незаконным путем скупают товары и продукты, накапливая огромные запасы.

В связи с этим приказываю:

1. Евреям запрещается скупать на рынках как пищевые продукты, так прочие товары.

2. Для евреев устанавливается время покупки в дозволенных магазинах в Шяуляйском округе с 17 до 18 час.

3. Нарушители будут привлекаться к строгой ответственности.

подп. Гевекс

Комиссар Шяуляйского округа

„Tėvynė“ Экстренный выпуск,
13 августа 1941 г., с. 2.

Announcement No. 4

Jews have been recently buying up various goods and food, and keeping large amounts of stock.

I thus order:

1. Jews are forbidden from buying up various food or other goods in the markets.

2. Jews are allowed to buy in the Šiauliai Gebiet shops between the hours of 5 p.m. and 6 p.m.

3. Those who contravene this order will be severely punished.

Signed Gewecke,
The Gebietskommissar of Šiauliai

„Tėvynė“ Extra Issue, August 13, 1941,
p. 2.

MIESTO ŽINIOS

Žydai iš Šiaulių iškeliami į Kaukazą

Šiaulių žydams ruošiamas ghetto. Visas Kaukazo rajonas tvėriamas spigliuotų vielų tvora. Tvorą bus iki 3 m. aukščio. Prie aptvėrimo darbų dirba 150 žydu. Iki 15. VIII. tvora bus baigta ir bus pradėtas žydu perkėlimas.

Į Žagarę, kaip buvo manoma, žydai nebus keliami. Nuo tos minties atsisakyta, turint galvoje galingčius kilti sunkumus dėl transporto priemonių, reikalingų perkėlimui įvykdyti.

Kaukazo rajone gyvenančių ne žydu tautybės asmenų turtas specialiai paskirtų komisijų jau surašinėjamas ir vertinamas.

Kaukaze likęs ne žydu tautybės asmenų turtas bus kompensuotas ne pinigais, bet Šiauliuose žydu likusiu turtu.

„Tėvynė“ Nr. 8, 1941 m. rugpjūčio 17 d., p. 3.

Городские новости Евреи из Шяуляй выселяются в Кауказас

Для шяуляйских евреев устраивается ghetto. Весь район Кауказас обносится оградой из колючей проволоки. Забор будет до 3 м высотой. На работах по ограждению заняты 150 евреев. К 15 августа ограда будет закончена и начнется переселение евреев.

В Жагаре, как предполагалось, евреев переселять не будут. От этой мысли пришлось отказаться ввиду

возможных трудностей с транспортом, необходимого для переселения.

Имущество проживающих в Кауказасе лиц нееврейской национальности уже описывается и оценивается специально назначенными комиссиями.

Оставшееся в Кауказасе имущество лиц нееврейской национальности будет компенсироваться не деньгами, а оставшимся в Шяуляй имуществом евреев.

„Tėvynė“ № 8, 17 августа 1941 г., с. 3.

Town News Jews Removed from Šiauliai to Kaukazas

A ghetto is being prepared for the Šiauliai Jews. The entire neighborhood of Kaukazas is being fenced off by a barbed-wire barrier, which will be up to 3 meter high. 150 Jews are doing this work. The fence will be ready by August 15, when the relocation of Jews will begin.

No Jews will be taken to Žagarė, as planned previously. This idea has been abandoned, taking into account the possible difficulties with the means of transportation necessary for the relocation.

The property of non-Jewish residents of Kaukazas is being registered and valued by specially assigned Commissions.

The non-Jewish residents' property left behind in Kaukazas will not be compensated with money but with Jewish property left behind in Šiauliai.

„Tėvynė“ No. 8, August 17, 1941, p. 3.

Выселе городов

С 15 августа в Шяуляях начнется выселение евреев. Подготовка нового наряда евреев из всех городов. 1 сентября.

„Tėvynė“ № 8

Žydai iškeliami iš visų Šiaulių apygardos miestų

Nuo rugpjūčio 15 d. iš visų Šiaulių apygardos miestų ir miestelių pradėti iškelti žydai į tam tyčia paruoštus ghetus, daugiausia esančius miestų bei miestelių paraščiuose. Žydai iš visų Šiaulių apygardos miestų privalo būti iškelti iki rugšėjo 1 d.

„Tėvynė“ Nr. 8, 1941 m. rugpjūčio 17 d., p. 4.

Выселение евреев из всех городов Шяуляйского округа

С 15 августа во всех городах и местечках Шяуляйского округа начнется выселение евреев в специально подготовленные для того гетто, в основном на окраинах городов и местечек. Евреи должны быть выселены из всех городов Шяуляйского округа до 1 сентября.

„Тėвynė“ № 8, 17 августа 1941 г., с. 4.

Jews Being Removed from all Towns of the Šiauliai Gebiet

On August 15, Jews will be removed from all towns of the Šiauliai Gebiet to specially prepared ghettos, located mainly in the outskirts of the towns. Jews must be removed from all the towns of the Šiauliai Gebiet by September 1.

„Tėvynė“ No. 8, August 17, 1941, p. 4.

Bekanntmachung

Personen, die haben gekauft oder anders bekommen von 22 Juni 1941

Jüdische Gütt,
müssen sich registrieren
in Stadtverwaltung (Gaisrininkų Str. 3)
bis zum 23 August, welchen und
was für Gutt haben gekauft.
Diese Personen, die werden
nicht registrieren Jüdische
Gutt, werden bestraft.

Kommt nicht im Frage diese Personen, die schon haben bekommen Bescheinigung aus Bevollmächtigter für Jüdische Angelegenheit.

**Bevollmächtigter
für Jüdische Zweke.**

Schaulen, 18 August 1941.

Spausd. Nr. 10847A. Šiauliai

SKELBIMAS

Asmenys, pirkę ar kitokiu būdu
įsigiję nuo š. m. birželio m. 22 d.
žydų turta,

**privalo užsiregistruoti
ir pranešti Miesto Valdybai**
(Gaisrininkų g-vė Nr. 3) iki š. m. rugpjūčio
mėn. 23 d., kokios vertės ir kokį turta pirko.
Tie asmenys, kurie turės neužre-
gistruotą žydų turta, bus griežtai
baudžiami.

Tas neliečia tų, kurie užsiregistravo
ir gavo leidimus iš Žydams tvarkyti
įgaliotinio.

**Žydams tvarkyti
įgaliotinis**

Spausd. Nr. 10847A. Šiauliai

Объявление

Лица, купившие или иным путем
приобретшие начиная с 22 июня с.г.
еврейское имущество, обязаны заре-
гистрироваться и сообщить городской
управе (ул. Гайсрининку, 3) до 23
августа с.г., какой стоимости и какое
имущество приобретено.

Лица, у которых будет иметься
незарегистрированное еврейское иму-
щество, будут строго наказаны.

Это не относится к тем, кто заре-
гистрировался и получил разрешения
уполномоченного по еврейским делам.

Уполномоченный по еврейским
делам
Шауляй, 18 августа 1941 г.

Š.A.A. F. 269, ap. 1a, b. 27, l. 55, 56.

Announcement

Persons who have bought or other-
wise acquired Jewish property from
June 22, this year, are required to reg-
ister and report to the City Government
(3, Gaisrininkų St.) by August 23 this
year, about what property they bought
and of its value.

Persons having unregistered Jewish
property will be severely punished.

This does not apply to those who
have registered and received permis-
sions from the Person in Charge of Jew-
ish Affairs.

Person in Charge of Jewish Affairs
Šiauliai, August 18, 1941

LIETUVIŲ IR ŽYDŲ
VIRŠIŲ RINKINYS

1941 m. rugpjūtis mėn. 22a.

VIEŠASIS ŽYDŲ APKURTIES VAIKŲ
VIRŠIŲ RINKINYS IR II-KILMŲ MIEŠTŲ MUMGIMTARAI.

(Sukretoje Policijos nuovadų viršiniams)

Žydų apygardos Komandro įsakymu visi apskrities žydų tautybės piliečiai, taip pat ir pusdyčiai turi būti iš apskrities valsčių ir miestelių iškelti ir apgyvendinti viename rajone - Getto. Visas žydų turtas turi būti reveliuojamas rūpešiu sąngonoms ir surašytas.

Reikiamu su šiuo įsakymu:

1. Visų valsčių, centrinėlių miestų ir miestelių žydus nuo šio mėn. 25 iki 29 dienos perkelti į Žagarės miestą. Perkėlimo priemonas peršūpa atitinkamos savivaldybės.
2. Pelikto žydų turto sąrašus 2 egz. iki VIII 29 dienos pristatyti mėn. Perkėlimo dieni žydai gali pasiūlyti butišiausius apyvokos daiktus bei drabužius ir iki 200 RM pinigais kiekvienai žydų šeimai.
3. Žagarėje visi žydai apgyvendinami atskireme rajone, kurio turi būti iki VIII.30 dienos aptvertas. Rajono Getto aptverimu pasirūpina Žagarės miesto savivaldybė. Iš rajono Getto žydai kiekvieną dieną po spaugą turi būti vedami prie darbo ir grąžinami į Getto.
4. Iš žydams paskirto rajono asmenims ne žydų tautybės piliečiams leidžiama pasirinkti kitas apskrities ribose esančias vietas. Jeigu kas iš perkraustomų ne žydų tautybės turėtų palikti savo naminius turtais, tai jiems leidžiama pasirinkti pedijoje Žagarėje arba kituose miestuose bei miesteliuose žydų pelikto atitinkamos vertės turta.
5. Prie šio įsakymo išpildymą viršišiai ir burmeisterai pareigojami nuo iki šio mėn. 29 dienos pranešti, nurodant kas ir kaip tuo reikalu padaryta ir kiek žydų perkelta, o Žagarės burmeisteras dar turi pranešti, kiek iš viso žydų Žagarėje apgyvendinta.

Miesto ir apskrities viršiniams

Sekretariaus

LCVA. F. 1099, ap. 1, b. 1, l. 156.

Начальник города Шяуляй и уезда
22 августа 1941 г.
№ 962

Всем волостным старостам и бургомистрам волостных центров
(копия начальникам полицейских участков)

Указом комиссара Шяуляйского округа все граждане еврейской национальности, а также полуевреи, проживающие в уезде, должны переселиться из волостей и городов уезда в один район – гетто. Все имущество евреев должно быть описано и взято под опеку управами.

В связи с чем приказываю:

1. Евреев всех волостей, волостных центров и местечек с 25 до 29 дня сего месяца переселить в город Жагаре. Средства переселения обеспечивают соответственные управы.

2. Списки оставленного евреями имущества в двух экземплярах до 29 августа представить мне. При переселении евреи могут взять с собой предметы обихода первой необходимости, одежду и до 200 рейхсмарок на каждую еврейскую семью.

3. В Жагаре все евреи поселяются в отдельном районе, который должен быть обнесен оградой до 30 августа. Ограждением района гетто занимается Жагарская городская управа. Из района гетто евреи должны ежедневно под охраной отводиться к месту работы и возвращаться в гетто.

4. Гражданам нееврейской национальности, проживающим в отведенном для евреев районе, разрешается подобрать другое место жительства в пределах уезда. Если переселенцы нееврейской национальности вынуждены оставить свое недвижимое имущество, им разрешается отобрать в самой Жагаре или других городах и местечках оставленное евреями имущество соответствующей ценности.

5. Об исполнении этого указа старосты и бургомистры обязаны до 29 числа текущего месяца доложить мне, с указанием, что и как по данному вопросу сделано и сколько евреев переселено, а бургомистр Жагаре, помимо того, обязан доложить, сколько всего евреев поселено в Жагаре.

Начальник города и уезда (подпись: И. Норейка)
Секретарь (подпись: К. Тамашаускас)

Šiauliai City and Region
August 22, 1941
No. 962

To All Heads of Districts
(A copy for heads of districts)

Following an order of the Commissioner of the Region, all Jews and half-Jews of the Region are to be gathered and housed in one ghetto and kept under supervision.

To this effect, I order:

1. The Jews residing in all districts, district centers and local governments within the region are to be moved to the town of Žagarė by August 29. The means of relocation are to be provided by the district heads of government.

2. The list of Jewish property left behind by August 29. The Jews may take with them items of first necessity and clothing, as well as up to 200 Reichsmarks for each family.

3. In Žagarė, all Jews are to be housed in a separate district, which is to be fenced off by August 30. The fencing of the ghetto and the supervision of the ghetto to their work are to be done by the Žagarė City Administration.

4. Non-Jewish citizens residing in the district designated for Jews are allowed to find another place of residence within the region. If non-Jewish citizens are forced to leave their real estate, they are allowed to take property of equivalent value in Žagarė or other cities and localities within the region.

5. District heads are to report to me by the 29th of this month on the execution of this order, and the Žagarė Mayor is also to report, in addition, how many Jews have been relocated to Žagarė and how many Jews housed in Žagarė.

Šiauliai City and Region Head
August 22, 1941
No. 962

To All Heads of Districts and Mayors of Secondary Towns of the Šiauliai Region
(A copy for heads of police precincts)

Following an order of the Šiauliai Gebietskommissar, all Jewish persons and half-Jews of the Region must be removed from the Region's districts and towns and housed in one neighborhood, the ghetto. All Jewish property must be registered and kept under the protection of the local governments.

To this effect, I order:

1. The Jews residing in all the districts and secondary towns must be removed to the town of Žagarė, from the 25th to the 29th of this month. Corresponding local governments will provide the means for relocation of the Jews.

2. The list of Jewish property left behind must be remitted to me in duplicate by August 29. The Jews are allowed to take the most necessary household objects and clothing, as well as money up to the amount of 200 RM [Reichsmarks - Ed.] for each family.

3. In Žagarė, all Jews will be housed in a separate neighborhood, which must be fenced off by August 30. The Local Government of Žagarė is responsible for fencing the ghetto off. Every day, Jews will be escorted under guard from the ghetto to their workplace and back to the ghetto.

4. Non-Jewish citizens residing in the neighborhood destined for the Jewish quarter, are allowed to choose other region's localities. If a non-Jewish person has to move out, he has to leave his immovable property behind. He is allowed to choose property of equal value left by the Jews in Žagarė or in another town.

5. District heads and mayors must inform me of the fulfillment of this order by the 29th of this month, stating what has been done and how, and how many Jews have been relocated. The mayor of Žagarė must also inform me of the total number of Jews housed in Žagarė.

City and Region Head (signature: J. Noreika)
Secretary (signature: K. Tamašauskas)

Įš Šiaulių apskr. visu miestelių iškeliami žydai

Šiaulių Apygardos Komisarо іsakymu visi iki шол Šiaulių apskrityje gyvenę žыду тautyбės piliečiai ir pusžыдіаи тyри бyти іш апскритies valsčių ir miestelių іškelti ir апgyvendinti viename rajone — gette. Іš visos Šiaulių апск. miestelių ir valsčių, іш-скыrus Šiaulių miesta, žыду тautyбės gyventojai ішкелiami і Жагаре. Ішкелimas pradetas vykdyти rugpjūčio 25 d. ir тyри бyти баіг-тас iki rugpjūčio 29 d. Šiaulių mieste gyvenę žыдаи pradėti іш-келти і Šiaulių priemiestį, Каука-зу vadinamą. Таčiau reikia па-зыметі, кад іш Šiaulių miesto žыду ішкелimas dėl казкокіų prie-застіų nevyкста таіп скландžiaи каіп кад kituose Lietuvos mies-туose.

„Tėvynė“ Nr. 10, 1941 m. rugpjūčio 31 d., p. 3.

Из всех местечек Шяуляйского уезда выселяют евреев

Приказом Комиссара Шяуляйского округа все по настоящее время проживающие в Шяуляйском уезде граждане еврейской национальности и полувевреи должны быть выселены из волостей и местечек уезда и поселены в одном районе — гетто. Из всех местечек и волостей Шяуляйского уезда жители еврейской национальности переводятся в Жагаре. Выселение начато 25 августа и должно закончиться к 29 числу.

Проживающие в городе Шяуляй евреи переселяются в предместье, именуемое Кауказас. Однако следует отметить, что выселение евреев из города Шяуляй по каким-то причинам не проходит так гладко, как в других городах Литвы.

„Tėvynė“ № 10, 31 августа 1941 г., с. 3.

Jews Will Be Removed from All Towns of the Šiauliai Region

On the order of the Šiauliai Gebietskommissar, all Jewish citizens and half-Jews who have lived to this date in the Šiauliai Region, must be removed from the Region's towns and villages and housed in one site, the ghetto. Jews from all of the Šiauliai Region, except for the city of Šiauliai, are being removed to Žagarė. The removal began on August 25, and has to be completed by August 29. The Jews living in Šiauliai are being relocated to the suburb of Kaukazas. It has to be noted, however, that for some unknown reasons the relocation of Jews from Šiauliai is not going as smoothly as in other Lithuanian towns.

„Tėvynė“ No. 10, August 31, 1941, p. 3.

Начальник г. Шяуляй и уезда
10 сентября 1941 г.
№ 1875
г. Шяуляй

Волостным старостам и бургомистрам волостных центров

Указания о ликвидации движимого имущества евреев и бежавших коммунистов

1. Из собранного имущества следует оставить и хранить до моего особого распоряжения мебель локс, ткани в рулонах и неиспользованное бельё. Списки этого имущества представить мне.

2. Прочим пригодным имуществом снабдить подведомственные учреждения, как то школы, волостные управы, почту, приюты, больницы и т. д., однако не менее 1/4 данного пригодного имущества оставить на хранение до особого моего распоряжения. Списки оставленного имущества представить мне.

3. Половину остального неиспользованного имущества распределить пострадавшим от военных действий, а половину продать с торгов. Полностью непригодное имущество, если его невозможно употребить для каких бы то ни было нужд, ликвидировать на месте.

4. Сельскохозяйственный живой и мертвый инвентарь, необходимый для ведения данного хозяйства, сдавать в аренду вместе с недвижимым имуществом временным арендаторам.

5. Вырученные от продажи имущества деньги <и обнаруженные драгоценности> (зачеркнуто. – Ред.) внести в кассу уездного правления.

6. На ликвидированное имущество составить оправдательные акты – описи и хранить в деле. Акты заверяются старостами и бургомистрами.

7. Для распределения и ликвидации имущества создать комиссию с участием представителя от полиции.

8. Имущество распределить и ликвидировать в срочном порядке и доложить лично мне.

9. Расходы по ликвидации имущества покрыть из средств, определенных в пятом параграфе.

Начальник уезда (подпись: И. Норейка)
Распорядитель еврейского движимого и недвижимого имущества
(подпись неразборчива)

Šiauliai City
September 10
No. 1875
Šiauliai

To heads of

Instructions

1. The follow
the receipt of
unused linen.

2. Other con
district govern
¼ of the suitab
instructions. T

3. Half of a
The other half
unusable shou

4. Livestock
tion of a spec
together with

5. The mon
the sale of the

6. Explanat
kept in the co
heads and ma

7. A Comm
distributing ar

8. The prop
reported to m

9. The exp
by the means

Superinten

Šiauliai City and Region Head
September 10, 1941
No. 1875
Šiauliai

To heads of districts and mayors of district centers

Instructions on Liquidation of the Property of Jewish and Communist Escapees

1. The following items of collected property should be retained in storage until the receipt of my special instructions: luxurious furniture, rolls of fabric, and unused linen. Lists of these categories should be remitted to me.
2. Other convenient property should be used for furnishing the offices of schools, district government sites, post-offices, asylums, hospitals, etc. However, at least $\frac{1}{4}$ of the suitable property should be left in storage until the receipt of my special instructions. The lists of the property left behind should also be remitted to me.
3. Half of all remaining property should be distributed to victims of the war. The other half should be sold at auctions. Property which is deemed to be totally unusable should be destroyed at site.
4. Livestock and agricultural implements which are necessary for the operation of a specific farm, should be rented out to the farm's temporary lessees, together with all immovable property.
5. The money <and discovered jewellery> [crossed out. - Ed.] received from the sale of the items should be placed in the Region Government's Fund.
6. Explanatory statements should be made for the liquidated property, and kept in the corresponding files. The statements will be certified by the district heads and mayors.
7. A Commission, including a representative of the police, should be made for distributing and liquidating the property.
8. The property should be distributed and liquidated as soon as possible, then reported to me.
9. The expenses incurred from the liquidation of property should be covered by the means stipulated in p. 5.

Region Head (signature: J. Noreika)

Superintendent of Jewish movable and immovable property (signature illegible)

BEKANNTMACHUNG Nr. 13

1. Alle diejenigen Personen, die nach Schaulen ziehen, oder die innerhalb der Stadt umziehen, müssen sich innerhalb 24 Stunden bei der Stadtverwaltung (Adressen-Büro) in- bzw. umgemeldet haben.

2. Hausbesitzer und Verwalter müssen alle nach einem anderen Wohnort bzw. in ein anderes Haus gezogenen Einwohner binnen 3 Tagen, vom Tage des Umziehens ab, abmelden.

3. Hausbücher, An- und Abmeldescheine müssen genau, lesbar und ohne Ausstreichungen und Verbesserungen, ausgefüllt werden. Bücher u. Meldescheine ohne Unterschriften, falsch oder nicht lesbar ausgefüllt mit Verbesserungen und Radierungen werden nicht angenommen.

4. Die Hausbesitzer dürfen das Hausbuch eines Hauses nicht zum Registrieren von Bewohnern eines anderen Hauses benutzen, ebenso dürfen sie nicht eigenwillig im Hausbuch den Strassennamen oder die Hausnummer wechseln.

5. Die Hausbücher mit Meldescheinen und Lichtbildausweisen stellen dem Adressen-Büro nicht die Mieter, sondern die Hausbesitzer oder deren ständige Bevollmächtigten zu.

6. Alle Hausbesitzer, in deren Häuser Juden eingezogen sind, müssen alle früheren Hausbewohner abmelden und die Hausbücher dem Adressen-Büro übergeben.

7. Zuwiderhandlungen gegen diese Registrierungsverpflichtung werden streng bestraft.

Bürgermeister der Stadt Schaulen.

Schaulen, den 15. September 1941.

Spaustuvė „45T

ŠAA. F. 269, ap. 1a,
b. 27, l. 71.

Объявление № 13

1. Все лица, прибывающие на жительство в г. Шяуляй или переселяющиеся из одного дома в другой, обязаны в течение 24 часов после прибытия либо переселения зарегистрироваться в Адресном бюро Шяуляйского городского самоуправления (ул. Тильжес, 152).

6. Все домовладельцы, в чьих домах проживают евреи, обязаны выписать бывших жильцов и свои домовые книги представить в Адресное бюро.

Шяуляй, 15 сентября 1941 г.

Бургомистр города Шяуляй

S I

1. All per
house to an
reau (152 T

<...>

6. All hou
former tena

<...>

Šiauliai, S

1. All per
house to an
reau (152 T

<...>

6. All hou
former tena

<...>

Šiauliai, S

1. All per
house to an
reau (152 T

<...>

6. All hou
former tena

<...>

Šiauliai, S

1. All per
house to an
reau (152 T

<...>

6. All hou
former tena

<...>

Šiauliai, S

1. All per
house to an
reau (152 T

<...>

6. All hou
former tena

<...>

Šiauliai, S

1. All per
house to an
reau (152 T

<...>

6. All hou
former tena

<...>

Šiauliai, S

SKELBIMAS

Nr. 13

1. Vist asmenys atvykstantieji apsigyventi Šiaulių mieste, ar persikele iš vieno namo į kitą, privalo per 24 valandas nuo atvykimo, arba nuo persikėlimo, išregistruoti Šiaulių miesto Šešės Adresų biure (Tilžės g. ve 152).

2. Namų savininkai bei valdytojai privalo visus išvykusius, arba persikečius kitur gyventi, neveliau, kaip per 3 dienas nuo išvykimo, išregistruoti.

3. Namų knygos, išregistravimo, ir išregistravimo lapeliai turi būti užpildyti teisingai, išskaitomai ir be parašų. Knygos ir lapeliai neužpildyti pilnumoje, be parašų klaidingai ar neišskaitomai surašyti, su ištaisymais bei išskutimais, registruoti nebus priimami.

4. Namų savininkai vieno namo knygą neturi teisės panaudoti kito namo gyventojams registruoti: taip pat savivaliai namų knygoje pakesti gatvės pavadinimą arba namo numerį.

5. Namų knygas su registracijos lapeliais ir asmens dokumentais Adresų biurui pristato ne nuomininkai, bet namų savininkai ar jų nuolatiniai įgaliotiniai.

6. Vist namų savininkai, kurių namuose apgyvendinti žydai, privalo išregistruoti buvusius namo gyventojus ir savo namų knygas palikti Adresų biure.

7. Už registracijos prievolės nevykdymą, nusigėngę bus griežtai baudžiami.

Šiaulių Miesto Burmistras

Šiauliai, 1941 m. rugsėjo 15 d.

Šiauliai. U2. 518.

Announcement No. 13

1. All persons who move residence to the city of Šiauliai or move from one house to another, must register at the Šiauliai City Government's Address Bureau (152 Tilžės St.) in 24 hours' time from their arrival at their new residence.

<...>

6. All house owners having Jewish tenants must "register out" (discharge) their former tenants and leave their house registers at the Address Bureau.

<...>

The Mayor of Šiauliai

Šiauliai, September 15, 1941.

§ 4. (1) Согласно правилам конфискации, бывшие владельцы имущества лишаются права на владение им.

<...>

Рига, 13 октября 1941 г.
Рейхскомиссар Восточной Области
Лозе

„Tēvynē” № 23, 31 октября 1941 г., с. 2.

Instructions on Jewish Property in the Eastern Territory

§ 1. All movable and immovable Jewish property of the Eastern Territory comes under the supervision of the Commissariats for inventurisation and confiscation according to the following rules.

<...>

§ 3. (1) The confiscation is carried out either through the Reichscommissar of the Eastern Territory or his representatives. <...>

(2) These are not liable to confiscation: a) the most necessary personal household items; b) cash, bank savings, and securities up to one hundred marks worth.

§ 4. (1) According to the confiscation rules, the former owners lose their rights for the property.

<...>

Riga, Oct. 13, 1941
Reichscommissar for the Eastern Territory
Lohse

„Tēvynē” No. 23, October 31, 1941, p. 2.

Bekanntmachung Nr. 14 Anordnung über die Anmeldung jüdischen Vermögens

1. Das gesamte jüdische Vermögen ist anzumelden.

2. Zur Anmeldung sind verpflichtet:
a) alle Juden mit Bezug auf ihr Eigentum sowie mit Bezug auf nichtjüdisches Vermögen, das sich in ihrem Besitz oder Gewahrsam oder aus sonst einem rechtlichen oder tatsächlichen Grunde in ihrer Verfügungsgewalt befindet.

b) Alle Nichtjuden, die jüdisches Vermögen in Besitz oder Gewahrsam haben, und alle, die — ohne Eigentümer, Besitzer oder Gewahrsamsinhaber zu sein — rechtlich oder tatsächlich über jüdisches Vermögen verfügen können.

c) Jedermann, der jüdisches Vermögen nach dem 20. Juni 1941, sei es durch Kauf, Tausch, Schenkung oder irgendeinem anderen rechtlichen Grund, insb. Okkupation zu Eigentum erworben hat. Im Zweifelsfalle gilt herrenloses Vermögen als jüdisches Vermögen.

3. Die Anmeldung geschieht auf Vordruck. Die Vordrucke werden durch die Kreishefts- und Bürgermeister ausgehändigt.

4. Zur Entgegennahme und Ausfüllung ist jeder Jude verpflichtet, unabhängig davon, ob er Vermögen besitzt oder nicht.

5. Nichtbefolgung dieser Anordnung wird strengstens bestraft.

Schaulen, am 22. Oktober 1941.

Der Gebietskommissar in Schaulen
gez. GEWECKE

Skelbimas Nr. 14

Potvarkis dėl žydų turto registracijos

1) Visas žydų turtas turi būti užregistruotas.

2. Registruoti ipareigojami:

a) visi žydai savo ir nežydišką turta, kurie ji turi savo žinioj arba prižiūroj arba šiaip teisėtu ar faktiškū būdu turi savo valdžioje.

b) Visi ne žydai, kurie žydišką turta turi pasisavinę arba ji laiko savo prižiūroj ir visi, kurie nėra savininkai, valdytojai ar prižiūrėtojai, teisėtai ar faktiškai žydų turta valdo ar valdyti gali.

c) Kiekvienas, kuris žydų turta po 1941 m. birželio 20 d., be atodairos į tai, ar tas turtas pirktas, išmainytas, padovanotas ar kitoldu teisėtu pagrindu, ypač paėmimu pasisavintas. Jei kyla abejojimas, tai turtas be savininko laikomas žydų turta.

3. Registracija daroma neužpildytuose blankuose, kuriuos reikia užpildyti. Blankai gaunami pas apskrities viršininkus ir burmistrus.

4. Kiekvienas žydas ipareigojamas prūmti ir užpildyti blanką, be atodairos į tai, ar jis turta turi ar ne.

5. Šito potvarkio nevykdymas bus griežčiausiai baudžiamas.

Siauliai, 1941 m. spalio 22 d.

pas. GEWECKE,
Siaulų Apygardos Komisaras

„Tėvynė“ Nr. 21, 1941 m. spalio 24, p. 1.

Распор

1. Все имущество
2. Регистрируются
- распоряжаются иму отношению
- 6) все неевропейского в своем владении либо хранит распоряжаться
- в) всякий, кто без учета того, на ином законном основании имущество
3. Регистрационные бланки выдаются
4. Каждый владеет им имуществом
5. Несоблюдение

Шяуляй, 22 октября

Regu

1. All Jewish property
2. The following are liable to be registered: a) All Jews and their use or supervision, and b) All non-Jews who might dispose of whether it was legal way, especially considered as Jewish property
3. Registration blanks are available with the
4. Every Jew is liable for his property or non-compliance
5. Contravention

Šiauliai, October

Объявление № 14
Распоряжение о регистрации еврейского имущества

1. Все имущество евреев должно быть зарегистрировано.
2. Регистрировать обязаны:
 - a) все евреи свое и нееврейское имущество, которым они владеют или распоряжаются либо просто законным образом или фактически имеют к нему отношение;
 - б) все неевреи, которые присвоили еврейское имущество или имеют его в своем ведении, и все, кто не является владельцем, управляющим либо хранителем, законно или фактически владеет или может распоряжаться еврейским имуществом;
 - в) всякий, кто завладел еврейским имуществом после 20 июня 1941 г. без учета того, куплено оно или выменано, подарено или же приобретено на ином законном основании, особенно путем изъятия. В случае сомнения бесхозное имущество считается еврейским.
3. Регистрация ведется на чистых бланках, которые следует заполнить. Бланки выдаются начальниками узлов и бургомистрами.
4. Каждый еврей обязан получить и заполнить бланк, невзирая на то, владеет он имуществом или нет.
5. Несоблюдение настоящего распоряжения будет строго караться.

Шяуляй, 22 октября 1941 г. Подп. Гевеке, Комиссар Шяуляйского округа

„Tėvynė“ № 21, 24 октября 1941 г., с. 1.

Announcement No. 14
Regulations on the Registration of Jewish Property

1. All Jewish property must be registered.
2. The following persons are required to register:
 - a) All Jews – their own property and the non-Jewish property they have in their use or supervision.
 - б) All non-Jews, who have appropriated Jewish property or have it under their supervision, and all those who, without being owners or supervisors, disposed of, or might dispose, legally or de facto, of Jewish property.
 - с) All those who appropriated Jewish property after June 20, 1941, regardless of whether it was bought, exchanged, given as a gift, or appropriated in any other legal way, especially by expropriation. If doubt arises, property without owner is considered as Jewish property.
3. Registration is completed when blank forms are filled in. The forms are available with Regional heads and mayors.
4. Every Jew is bound to take and fill in a form, regardless of whether he owns property or not.
5. Contraventions of these Regulations will be severely punished.

Šiauliai, October 22, 1941

Signed Gewecke, Šiauliai Gebietskommissar

„Tėvynė“ No. 21, October 24, 1941, p. 1.

Bekanntmachung Nr. 20

Auf Anordnung des Gebietskommissars in Schaulen, Betr.: Registrierung von jüdischen Vermögens, ordne ich folgendes an:

1. Alle Juden müssen ihr vorhandenes Vermögen registrieren.

2. Nichtjuden, müssen das von Juden auf irgendwelcher Weise erhaltene Vermögen, ausschliesslich das schon registrierte, bis zum 5. November, 1941, im Amt für Jüdische Angelegenheiten, Gaisrininkų Str. 3 registrieren. Vordrucke sind dortselbst erhältlich.

3. Alle, die dieser Anordnung nicht Folge leisten, werden streng bestraft.

Bürgermeister der Stadt Schaulen

Schaulen, den 28. Oktober, 1941.

Transcript „Auro“ Schaulen

Škelbimas Nr. 20

Pagal Šiaulių Apygardos Komisaro parėdymą dėl žydų turto registracijos, išakau:

1. Visi žydai privalo suregistruoti turimą turta.

2. Visi ne žydai privalo visą bet kuriuo būdu iš žydų įgytą turta, išskyrus kuris jau buvo užregistruotas, registruoti iki 1941 m. lapkričio mėn. 5 d. Žydams Tvarkyti įstaigoje, Gaisrininkų g. Nr. 3; blankai gaunami ten pat.

3. Neužregistravę bus griežtai baudžiami.

Šiaulių Miesto Burmistras

Šiauliai, 1941 m. spalio mėn. 28 d.

ŠAA. F. 269, ap. 1a, b. 27, l. 116.

Объявление № 20

Соответственно указанию Шяуляйского окружного комиссара о регистрации еврейского имущества, приказываю:

1. Все евреи обязаны зарегистрировать имеющееся имущество.

2. Все неевреи обязаны все имущество, каким-либо образом приобретенное у евреев, за исключением уже зарегистрированного, зарегистрировать до 5 ноября 1941 г. у уполномоченного по еврейским делам, ул. Гайсрининку, 3; бланки выдаются там же.

3. Незарегистрировавшиеся будут привлечены к строгой ответственности.

Бургомистр города Шяуляй
Шяуляй, 28 октября 1941 г.

Announcement No. 20

Following Šiauliai Gebietskommissar's instructions on the registration of Jewish property, I order:

1. All Jews must register their property.

2. All non-Jews must register, until November 5, 1941, the property they have acquired from the Jews by whatever means, except for the property which has already been registered. The registration takes place and the forms are available at the Office for Jewish Affairs, 3 Gaisrininkų St.

3. Those who do not register their property will be severely punished.

Šiauliai City Mayor
October 28, 1941

BEKANNTM

Den ehemalig

„Kaukazas“

Ra

Alle Bewo

ler Umsiedl

1. Baumgärt

oder verkau

hre Vorder

zwecks Ents

20. Novemb

vollmächti

Angelegen

Str. Nr. 3,

Einreiche

müssen gena

lie Gärten

lie gewünsch

zugeben wer

v

Объя

Бывшим ж

казас» и ул.

Жители, ко

не убрали ил

или сады, дол

явить денеж

номоченном

(ул. Угнягяси

В прошен

оставлены о

предполагает

граждения.

Уполном

* В ряде друт
In some othe

BEKANNTMACHUNG Nr. 22

Den ehemaligen Bewohner der „Kaukazas“ und Trakai Str. Rayonen.

Alle Bewohner, die während der Umsiedlung ihre Gärten oder Baumgärten nicht gereinigt oder verkauft haben, können ihre Vorderungen Schriftlich zwecks Entschädigung bis zum 20. November d. J., dem Bevollmächtigten für Jüdische Angelegenheiten, Ugniagesių Str. Nr. 3, vorlegen.

Einreichend Bittgesuche, müssen genaue Adressen, welche Gärten sich befinden und die gewünschten Summen angegeben werden.

Bevollmächtigter für Jüdische Angelegenheiten

SKELBIMAS Nr. 22

Buvusiems „Kaukazo“ ir Trakų g. rajonų gyventojams.

Visi gyventojai, kurie išsiskeldami iš gyventų vietų nevalė arba nepardavė daržoves arba sodus, pinigines pretenzijas turi pareikšti raštu Žydų Reikalams Įgaliotiniui (Ugniagesių g. Nr. 3) iki š. m. lapkričio mėn 20 d.

Prašyme pažymėti adresą, kur daržai paliko ir nurodyti prašomą atlyginti pinigine sumą.

Žydams Tvoryti Įgaliotinis

Sp. „Auris“ Spaudos

ŠAA. F. 269, ap. 1a, b. 27, l. 133. Ne vėliau kaip 1941 m. lapkričio 20 d.

Объявление № 22

Бывшим жителям районов «Кавказас» и ул. Траку.

Жители, которые при переселении не убрали или не продали огороды или сады, должны письменно предъявить денежные претензии уполномоченному по еврейским делам (ул. Угнягасю*, 3) до 20 ноября с. г.

В прошении указать адрес, где оставлены огороды, а также размер предполагаемого денежного вознаграждения.

Уполномоченный по еврейским делам

Announcement No. 22

For the former residents of Kaukazas and Trakų Street neighborhoods.

All residents who have not cleaned or sold their gardens or vegetable gardens, should present their financial claims in writing to the official in charge of Jewish Affairs (3 Ugniagesių St.*) until November 20 this year.

You should state in your claims the address of the gardens left behind, and the sum you request for compensation.

Official in Charge of Jewish Affairs

* В ряде других документов та же улица названа «Гайсерининку». (Ped.)
In some other documents the same street is mentioned as «Gaisrininku». (Ed.)

BERANNTMACHUNG Nr. 26

Alle vorläufigen Verwalter jüdischen Vermögens und alle, bei denen sich jüdisches Vermögen befindet, sind verpflichtet, wenn sie ihnen noch keine Kommission das gesamte Vermögen geprüft und eingeschätzt hat, dieses bis zum 1. Dezember 1s. Js. dem Bevollmächtigten fuer jüdische Angelegenheiten (Ugniagesiu Str. 3) zu melden.

Denen, die bis zu festgesetzten Zeit das bei ihnen befindliche Vermögen nicht anmelden, wird dieses beschlagnahmt und die Betreffenden bestraft.

Schaulen, den 20. Nov. 1941.

**Bürgermeister der Stadt
Schaulen.**

*Spisovani „Astra“ Šiauliai

SKELBIMAS Nr. 26

Visi žydų turto laikinieji valdytojai ar laikytojai pas kuriuos dar komisija to turto nepatikrino ir neįkainavo, privalo apie tai pranešti Žydų Reikalams Įgaliotiniui (Ugniagesių g-vė Nr. 3) iki š. m. gruodžio mėn. 1 dienos.

Iki to laiko nepranešus — turtas bus konfiskuojamas ir laikytojas baudžiamas.

Šiauliai, 1941 m. lapkričio mėn. 20 d.

**Šiaulių Miesto
Burmistras**

Объявление № 26

Все временные владельцы или держатели еврейского имущества, еще не проверенного и не оцененного комиссией, обязаны сообщить об этом уполномоченному по еврейским делам (ул. Угнятыся, 3) до 1 декабря с. г.

В противном случае имущество будет конфисковано, а держатель привлечен к ответственности.

Бургомистр города Шяуляй
Шяуляй, 20 ноября 1941 г.

Announcement No. 26

All temporary supervisors or holders of Jewish property must inform the officials in charge of Jewish Affairs (3 Ugniagesių St.) until December 1, this year, in case the Commission has not checked and valued this property.

Those who do not present the information by the time required, will be punished, and the property will be confiscated.

Šiauliai City Mayor
Šiauliai, November 20, 1941

Ponui Šiaulių

Tamstai p
miesto burm
3 dienos pra
padėti Žaga
burmistro pa

<...>

Apskrities V
Sekr

To Mr. Ge
December
No 6381
Šiauliai

At your re
you a transl
Žagarė's ma
year. This re
he found in
taking over t

<...>

Region He
Secr

KREISHAUPTMANN VON SCHAULEN 8

V. R. V.

ŠIAULIŲ APSKRITIES
VIRŠININKAS

1 94 m. XII m. 18 d.
Nr. 6381
ŠIAULIAI

135.
An Herrn Gebietskommissar
Žagarė
in Schaule

Nach Ihrer Bitte, sende die Übersetzung des Berichtes des Bürgermeisters von Žagarė vom 3.12.41 über die gefundene Lage der Stadt Žagarė, als er die Pflichten zu gehen anfing.

Beilage: 1 Blatt.

(pas) J. Noreika
Kreisbauptmann

[Illegible signature]
Sekretär

LCVA. F. R-1099, ap. 1, b. 9, l. 135.

Понui Šiaulių Apygardos Komisarui

Tamstai prašant, siunčiu Žagarės miesto burmistro š.m. gruodžio mėn. 3 dienos pranešimo vertimą apie rastą padėtį Žagarės mieste, perėmus jam burmistro pareigas.

<...>

Apskritis Viršininkas (pas. J. Noreika)
Sekretorius (parašas neaiškus)

To Mr. Gebietskommissar of Šiauliai
December 18, 1941
No 6381
Šiauliai

At your request, I am forwarding to you a translation of the report from Žagarė's mayor, dated Dec. 3 of this year. This report refers to the situation he found in the town of Žagarė, upon taking over the mayor's post.

<...>

Region Head (signature: J. Noreika)
Secretary (signature illegible)

Начальник Шяуляйского уезда
18 декабря 1941 г.

№ 6381
Шяуляй

Господину Комиссару Шяуляйского округа

По Вашей просьбе посылаю перевод доклада бургомистра г. Жагаре от 3 декабря с. г. о положении дел в городе Жагаре с вступлением его в должность бургомистра.

<...>

Начальник уезда
(подпись: И. Норейка)
Секретарь (подпись неразборчива)

ŽAGARĖS MIESTO

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

1941 m. XII m. 3

Ponui Šiaulių Apskritis VIRŠININKAI

Remiantis š.m. gruodžio mėn. 3 d. telefoniniu parodymu, duo-

musi, Pone Viršininke, sekantį pranešimą.

1941 m. lapkričio mėn. 11 d. pereinamą iš buv. buruisto Arup-
šo miesto savivaldybę, kasą ir pradėjau sieti Žagarės miesto
buruisto pareigas.

Kasoje pinigų buvo rasta ir perista 26.924,82 Rubl., kurie
buvo gauti už parduotą konfiskuotą žydų turtą ir vežėti iš-
laikyti iš tarnautojų atlyginimo kultūros ir darbo pajamų mo-
ksešiai.

Savivaldybės darbo ir tebedirba septyni tarnautojai, iš
jų: sekretorius, trys raštininkai, du turgai pasiuntiniai, are-
stine prievaldis ir vienas iš sąrašų eina kartu su areštine
prižiūrėtojo pareigose. Pagal nustatytus etatus dar trūksta
dviejų tarnautojų: raštininko ir policininko.

Taip pat savivaldybės kontroleje buvo ir butų biūras, ku-
riame darbo paski tarnautojai. Labartima laiku butų biūras
persitvarko pagal naujus etatus.

Tiek savivaldybės, tiek butų biūro tarnautojai buvo paskir-
ti buv. buruistų.

Iš savivaldybės tarnautojų, l. e. areštines prievaldis pere-
gas Plechavičių Antanų, kuris tarnyboje netu viena būdavo gir-
tas ir neatlikavo savo pareigų nuo š. m. gruodžio mėn. 1 d. at-
leidžiamas iš tarnybos. Areštines prievaldis paskiriamas Balandį
Aleksą, kuris prieš bolševikų okupaciją tarnavo Jordaliojų au-
klajino įstaigoj. Savivaldybės raštininkas Drakšas Česlovas
nuo š. m. gruodžio mėn. 1 d. perejo dirbti butų biūranį, jo vieton
paskiriamas Virbiokas Albertas, baigusį Joniškių Valst. Chuzaijų.

Savivaldybės raštineje darbu yra užtektinai ir būtina
yra reikalinga trūkstančių etatų: raštininko ir policininko už-
pildyti. Nau etatų užpildyti išskaičiuojami lietuvių.

Didžiausia betvargė buvo su konfiskuota žydų turtu.

Žagarės miesto bu-
1941 m. XII m. 3
Nr. 4
Žagarė

Ponui Šiaulių Aps-

Remiantis š. m. gru-
Viršininke, sekantį p-
1941 m. lapkričio
savivaldybę, kasą ir p-

Kasoje pinigų bu-
parduotą konfiskuot-
kultūros ir darbo pa-
Savivaldybės dirbo
<...> Didžiausia

kad ši betvargė prasi-
žmonių pasakojimus
taip pat neatsisakė
išsigabeno. Vietini
konfiskuoto žydų
iniciatyvos apsaugot-
taip pat buvo netvar-
turėjo nemalonumų
neturėjo.

Perėjus man iš
seni baldai ir kitoks
iš varžytinių. Tokios
baigti š. m. gruodžio

<...> Dėl miesto

<...> Žagarės mi-

žydų supuvusios lū-
gyventi ir šiuo laik-
lūšnų visai nukentė

<...>

Žagarės miesto burmistras
1941 m. XII m. 3 d.
Nr. 4
Žagarė

Ponui Šiaulių Apskritis Viršininkei

Remiantis š. m. gruodžio mėn. 3 d. telefoniniu parėdymu, duodu Tamstai, Pone Viršininke, sekanti pranešimą.

1941 m. lapkričio mėn. 11 d. peremiau iš buv. burmistro Krupšo miesto savivaldybę, kasą ir pradėjau eiti Žagarės miesto burmistro pareigas.

Kasoje pinigų buvo rasta ir perimta 26.924,82 Rubl., kurie buvo gauti už parduotą konfiskuotą žydų turtą ir neinešti išlaikyti iš tarnautojų atlyginimo kultūros ir darbo pajamų mokesčiai.

Savivaldybėj dirbo ir tebedirba septyni tarnautojai <...>.

<...> Didžiausia betvarkė buvo su konfiskuotu žydų turtu. Kiek teko patirti, kad ši betvarkė prasidėjo iš pat pirmųjų dienų likviduojant žydus. Pagal rimtesnių žmonių pasakojimus, per žydų likvidavimą ir atkomandiruota pagalbinė policija taip pat neatsisakė nuo vertingesnio žydų turto paėmimo ir išvažiuodami jį išsigabeno. Vietiniai pareigūnai taip pat neparodė reikalingo sąžiningumo konfiskuoto žydų turto atžvilgiu. O buvę miesto burmistrai neparodė reikiamos iniciatyvos apsaugoti konfiskuojamą žydų turtą nuo grobimo. Žydų turto dalinimas taip pat buvo netvarkingas. Del to vokiečių policijai darant žydų turto paiešką, turėjo nemalonumų vienas kitas lietuvis, kuris su žydų turto grobimu nieko bendro neturėjo.

Perėmus man iš vokiečių policijos likusį neparduotą žydų turtą, kurį sudaro seni baldai ir kitoks pasenęs žydų turtas, nustačiau, kad jis būtų pardavinėjamas iš varžytinių. Tokios varžytinės jau vyksta ir numatoma žydų turto išpardavinėjimą baigti š. m. gruodžio mėn. 20 d.

<...> Del miesto tvarkymo.

<...> Žagarės mieste yra apie 40 griunamų trobėsių. Iš jų daugiasia pasilikusios žydų supuvusios lūšnos. Tos lūšnos daro visai blogą vaizdą ir jose niekas negali gyventi ir šiuo laiku yra negyvenamos. Be to, per būvusią betvarkę, daugelis tu lūšnų visai nukentėjo, buvo išardytas ir išvogtas jų vidaus įrengimas.

<...>

Žagarės miesto burmistras (pas. S. Šiaučūnas)

LCVA. F. R-1099, ap. 1, b. 9, l. 136-137.

Бургомистр города Жагаре

3 декабря 1941 г.

№ 4

Жагаре

Господину начальнику Шяуляйского уезда

В исполнение указания, данного Вами, г-н начальник, по телефону 3 декабря с. г., сообщаю:

11 ноября 1941 г. я перенял дела у бывшего бургомистра Крушаса, а также кассу, и вступил в должность бургомистра.

В кассе денег было обнаружено и перенято 26.924,82 руб. – средства, вырученные от продажи конфискованного еврейского имущества, а также неоприходованные вычеты из зарплат сотрудников <...>.

В управе работали и продолжают работать семеро служащих <...>.

<...> Наибольший беспорядок наблюдался в конфискованном еврейском имуществе. Насколько удалось убедиться, беспорядок начался с первых же дней ликвидации евреев. По сообщениям наиболее солидных людей, в процессе ликвидации евреев даже прикомандированная вспомогательная полиция не отказывала себе в присвоении наиболее ценных еврейских вещей и, уезжая, увезли их с собой. Местные должностные лица также не проявили должной инициативы, дабы уберечь конфискованное еврейское имущество от расхищения. Распределение еврейского имущества также происходило в беспорядке. В связи с этим в процессе розысков еврейских вещей немецкой полицией имели неприятности некоторые литовцы, неприятели к расхищению имущества евреев.

Переняв от немецкой полиции непроданное еврейское имущество, которое состоит из старой мебели и прочих устаревших вещей, я распорядился, чтобы оно было продано с торгов. Такие торги уже проводятся, и намечено распродажу еврейского имущества закончить к 20 декабря с. г.

<...> Относительно благоустройства города.

<...> В городе Жагаре имеется около 40 подлежащих сносу домов. Из них большую часть составляют оставленные евреями прогнившие лачуги. Эти лачуги портят вид, жить в них никто не может, и в данное время они пустуют. Кроме того, ввиду бывшего беспорядка многие из них сильно пострадали, их внутреннее оснащение было разобрано и разворовано.

<...>

Бургомистр г. Жагаре (подпись: С. Шяучюнас)

Žagarė city mayor

Dec. 3, 1941

No. 4

Žagarė

To the Head of the Siau

In accordance with the te
I hereby remit the followin

On November 11, 1941, I
the previous mayor, Mr. Kr
26,924.82 roubles have be
been obtained from the sa
from employees' salary <...>

Presently, seven employe
<...> The greatest may
Jewish property.

As I have ascertained, th
Jews. According to account
cess, the Auxiliary Police
tion, did not resist from s
after the Jews were remo
restraint, with regard to Je
did not show the necessar
being looted. The distribu
derly manner. For this rea
disposition of said proper
been involved in the lootin

Since I have taken over
man police, I have instruct
other out-of-date items, b
place, and it is planned to
20 of this year. <...>

<...> About keeping o

<...> In the town of Ž
of them are rancid, broke
and impossible to dwell i
of the shacks were furthe
interiors were ransacked.

Žagarė city mayor

Dec. 3, 1941

No. 4

Žagarė

To the Head of the Šiauliai Region

In accordance with the telephone instructions I received on Dec. 3 of this year, I hereby remit the following report.

On November 11, 1941, I took over the Town Government and its Funds from the previous mayor, Mr. Krupšas. <...>

26,924.82 roubles have been discovered in the Cashier's Fund. This money had been obtained from the sale of confiscated Jewish property, and also as taxes from employees' salary <...>.

Presently, seven employees continue to work for the local government. <...> <...> The greatest mayhem I discovered was related to the confiscation of Jewish property.

As I have ascertained, this confusion began in the initial days of liquidating the Jews. According to accounts of more reliable people, during the liquidation process, the Auxiliary Police who were commissioned to participate in the operation, did not resist from seizing valuable Jewish property, which they retained after the Jews were removed. Local officials also failed to exhibit the proper restraint, with regard to Jewish property. As for the previous town mayors, they did not show the necessary initiative to protect the confiscated property from being looted. The distribution of Jewish property was also handled in a disorderly manner. For this reason, when the German Police attempted to learn the disposition of said property, a few Lithuanians had problems, without having been involved in the looting of Jewish property.

Since I have taken over the remaining unsold Jewish property from the German police, I have instructed that the property, which includes old furniture and other out-of-date items, be sold at auctions. Such auctions are already taking place, and it is planned to complete the sale of all Jewish property by December 20 of this year. <...>

<...> About keeping order in the town.

<...> In the town of Žagarė there are approximately 40 ruined houses. Most of them are rancid, broken-down Jewish hovels, which are offensive to look at, and impossible to dwell in. They are presently uninhabitable. In addition, most of the shacks were further damaged by the chaos which took place here. Their interiors were ransacked, and the appliances damaged beyond repair.

The mayor of Žagarė (signature: S. Šiaučionas)

501-

ŠIAULIŲ APSKRITIES ŽYDŲ DARBO STOVYKLOS IR ŽUDYMO VIETOS

